

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI
(1950-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Serkan Gıyas ÇATALBAŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nurgün KOÇ

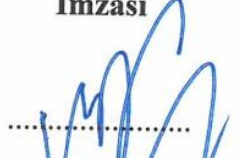

Karabük

Haziran- 2014

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Serkan Gıyas ÇATALBAŞ'a ait "Demokrat Parti Dönemi Kültür Politikaları (1950-1960)" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından TARİH ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. Nurgün KOÇ	
Danışman Üye	: Doç. Dr. Nurgün KOÇ	
Üye	: Doç. Dr. Recep KARACAKAYA	
Üye	: Yrd. Doç. Recep TEK	

Tez Sınavı Tarihi : 25.6.2014

**KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullarışımda alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağılı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

25/6/2014

Serkan Gıyas ÇATALBAŞ

ÖNSÖZ

1950-1960 yılları Demokrat Parti'nin tek başına iktidar olduğu yıllar olmuştur. DP'nin tarih sahnesine çıkmasına neden olan etkenlerin başında II. Dünya Savaşı gelmektedir. II. Dünya Savaşı'na katılmayan Türkiye bu savaşın ortaya çıkardığı sosyal, siyasi ve ekonomik sonuçlarından etkilenmiştir. Özellikle ekonomik sonuçları Türkiye Cumhuriyetini olumsuz yönde etkilemiştir. II. Dünya Savaş'ından sonra ortaya çıkan yeni siyasi düzen ve ekonomik sıkıntıların toplumda güçlü bir muhalefeti çıkarması, bizzat CHP'nin zoraki de olsa çok partili yaşama geçmesine neden olmuştur.

1946 yılında CHP'den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan Demokrat Parti çok kısa sürede CHP'ye muhalif tüm kesimlerin desteğini almış ve 1950 yılında CHP'yi iktidara taşımıştır. 1950 yılından 1960 yılına kadar güçlü bir iktidar dönemi yaşayan Demokrat Parti'nin kültür politikaları, CHP'nin kültür politikalarından farklı olmuştur. Demokrat Parti döneminden itibaren kültür politikalarında, Batı ve ABD'nin etkisi görülmüştür. Daha liberal olan bu politikaların dini alanda halka geniş özgürlükler tanınması CHP tarafından devamlı olarak eleştirilmesine neden olmuştur.

Demokrat Parti'nin kültür politikalarının şekillenmesinde belirleyici olan unsurların başında “komünizm” tehdidi gelmiştir. DP bu tehdide karşı en güçlü savunma unsuru olarak milli ve manevi değerleri güçlendirilmeyi amaçlamıştır. Burada bir araç olarak kullanılan “din”, okullarda ders olarak mecbur hale getirilmiş ve halkın “dini” değerlerini serbestçe yaşamasına izin verilmiştir. DP'nin bu politikaları iktidarı döneminde ve daha sonraki yıllarda CHP ve Kemalistlerin çok sert eleştirilerine maruz kalmıştır. Demokrat Parti kurucularının “laiklik” karşıtı olarak eleştirilmesine karşın aslında bu kurucuların CHP içinden çıktığını, Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun DP tarafından çıkarıldığını ve DP'nin laiklik konusunda radikallere izin vermeyip onların cezalandırılmasını sağladığını da unutmamak gerekir.

Tez konusu olarak Demokrat Parti Kültür Politikalarını semem konusunda beni yönlendiren ve teŖvik eden tez danıŖmanım hocam Sayın Do. Dr. Nurgün Ko'a, bana kaynak konusunda yardımcı olan dostlarıma ve son olarak da alıŖmamda bana sabırla destek olan eŖim Ahu atalbaŖ' a teŖekkr ederim.

Serkan Gıyas ATALBAŖ

KARABÜK 2014

İçindekiler

ÖNSÖZ	i
TABLolar	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	4
ATATÜRK DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI(1923-1938)	4
1. ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI	4
2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI VE SİYASİ DEVRİMLER	7
3. EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORMLAR	9
3.1. İlk ve Orta Öğretim	9
3.2. Öğretmen Yetiştirme Sorunu	13
3.3. Harf İnkılâbı	14
3.4. Üniversitelerin Açılması ve Reform Çalışmaları	15
4. KÜLTÜR VE SANAT ALANINDA YAPILAN REFORMLAR	17
4.1. Müzik.....	19
4.2. Tiyatro	21
4.3. Resim, Heykel ve Güzel Sanatlar	22
4.4. Müzeler	23
5. HALK EĞİTİMİ VE HALKEVLERİ	24
II. BÖLÜM	27
CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KÜLTÜR POLİTİKALARI (1938-1950)	27
1. EĞİTİM	27
1.1. İlk ve Orta Eğitim	27
1.2. Köy Enstitülerinin Açılması	29
1.3. Üniversite	33
2. CHP'NİN KÜLTÜR POLİTİKALARI	34
2.1. Müzik.....	36

2.2. Tiyatro ve Sahne Sanatları.....	37
2.3. Resim, Heykel ve Güzel Sanatlar	39
2.4. Müzeler	40
2.5. Kütüphane ve Yayıncılık	41
2.6. Halkevleri.....	43
III. BÖLÜM	44
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI (1950-1960)	44
1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI	44
1.1. Demokrat Partinin Tabanı ve Kimliği.....	50
1.2. Demokrat Partinin Eğitim ve Kültür Konusundaki Görüşleri.....	53
2. EĞİTİM	54
2.1. İlköğretim	54
2.2. İlköğretime Öğretmen Yetiştirme Sorunu.....	59
2.3. İlkokullar 'da Din Dersinin Konması	60
2.4. İmam Hatip Okullarının Açılması.....	62
2.5. Ortaöğretim.....	64
2.6. Üniversitelerin Açılması	69
2.6.1. Doğu Üniversitesi (Atatürk Üniversitesi).....	73
2.6.2. ODTÜ	73
2.6.3. Ege Üniversitesi.....	74
2.6.4. Karadeniz Teknik Üniversitesi	74
2.7. Köy Enstitüleri'nin Yeniden Ele Alınması.....	75
2.8. Demokrat Parti Hükümet Programlarında Eğitime İlişkin Ortak Yönler.....	79
2.9. Demokrat Parti Döneminde Yabancı Uzman Raporlarının Eğitim ve Kültür Politikalarına Etkileri	79
3. HALK EĞİTİMİ ve HALKEVLERİ'NİN KAPATILMASI	81
4. SANAT	83
4.1. Müzik.....	84
4.2. Solist Sanatçılar ve Üstün Yetenekli Çocuklar	86
4.3. Tiyatrolar	87
4.3.1. Şehir Tiyatroları	87
4.3.2. Devlet Tiyatroları.....	92
4.3.3. Özel Tiyatrolar	94

4.3.4. Tiyatro Yazarlığı	96
4.4. Opera.....	98
4.5. Resim.....	100
4.6. Heykel.....	104
4.7. Sinema.....	105
4.7.1. Geçiş Dönemi	105
4.7.2. Geçiş Çağında Tiyatrocuların Sinemaya Etkileri	106
4.7.3. Sinemacılar Çağı (1950-1960)	108
5. MÜZELER	110
6. KÜTÜPHANECİLİK VE YAYINCILIK	111
7. KOMÜNİZM TEHDİDİN KÜLTÜR POLİTİKALARINA ETKİLERİ	112
8. LAİKLİK TARTIŞMALARI VE DİN POLİTİKALARI	116
8.1. DP'nin Laiklik Yorumu ve Etkileri.....	116
8.2. Dinin Siyasete Alet Edilmesi Tartışmaları.....	119
8.3. Laiklik Karşıtı Olaylar	122
8.4. Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun Çıkartılması	127
9. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM.....	129
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA	136
EKLER	144
ÖZET	149
ABSTRACT	150
ÖZGEÇMİŞ.....	151

TABLolar

Tablo 1: 1923-1928 Yılında Açılan Müzeler	23
Tablo 2: 1939-1950 Yıllarında Açılan Müzeler	41
Tablo 3: 1940-1950 Yıllarında Basılan Eserlerin Dağılımı.....	42
Tablo 4: Demokrat Parti Döneminde Görev Yapan Millî Eğitim Bakanları	54
Tablo 5: Demokrat Parti Döneminde İlkokul Sayısında Görülen Gelişmeler	57
Tablo 6: Demokrat Parti Döneminde İlkokullardaki Öğrenci Sayısında Görülen Gelişmeler	58
Tablo 7: Demokrat Parti Döneminde İlkokullardaki Öğretmen Sayısında Görülen Gelişmeler	58
Tablo 8: İmam Hatip Okulları ve Öğretmen-Öğrenci Durumu.....	63
Tablo 9: Demokrat Parti Döneminde Ortaokul ve Liselerde Görülen Gelişmeler	67
Tablo 10: Demokrat Parti Döneminde Ortaokul Öğrenci ve Öğretmen Sayılarında Görülen Gelişmeler	67
Tablo 11: Demokrat Parti Döneminde Liselerde Öğrenci ve Öğretmen Sayılarında Görülen Gelişmeler	68
Tablo 12: Demokrat Parti Döneminde Fakülte Sayılarında Görülen Gelişmeler	71
Tablo 13: Demokrat Parti Döneminde Yüksek Öğrenim Öğrenci Sayılarında Görülen Gelişmeler	71
Tablo 14: Demokrat Parti Döneminde Yüksek Öğretim Üyeleri Sayılarında Görülen Gelişmeler	72
Tablo 15: T.C. Eğitimi Hakkında Rapor Veren Başlıca Uzmanlar ve Ele Aldıkları Temel Konular.....	80
Tablo 16: 1950-1960 Yılları Arasında Şehir Tiyatrolarında Sahnelenen Oyunlar.....	88
Tablo 17: 1949-1973 Yılları Arasında Ülkelere Göre Sahnelenen Piyesi Sayıları	94
Tablo 18: 1951-1957 Döneminde “Küçük Sahnede” Sahnelenen Oyunlar.....	95
Tablo 19: 1949-1960 Yılları Arasında Konservatuarda Sahnelenen Opera Eserleri... 99	
Tablo 20: Geçiş Dönemi Yönetmenleri ve Eserleri (1950-1960).....	106
Tablo 21: 1952-1960 Yılları Arası Açılan Müzeler	111
Tablo 22: 1950-1960 Yıllarında Tercüme Edilen Eserlerin Ülkelere Göre Dağılımı .	111

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser,
t.y.	: Tarihi yok
a.g.m.	: Adı geçen makale
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
S.S.C.B	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.S.K.	: Türk Silahlı Kuvvetleri
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri

GİRİŞ

“*Kültür*” sözcüğü sosyal bilimlerle uğraşan herkesin farklı tanımladığı kavramlardan birisidir. Kültürün bu güne kadar birçok tanımı yapılmıştır. Kültür kavramına yönelik 1871-1950 yılları arasında 164 farklı tanımın yapıldığı tespit edilmiştir.¹

“*Cultura*” sözcüğü, Latin dilindeki “*Colere*”, ekip biçmek ve sürmek anlamına gelen Türkçedeki “ekin” karşılığında kullanılmaktaydı. Voltaire, sözcüğü insan zekâsının oluşumu, gelişimi ve yüceltilmesi anlamında kullandı. Almandada uygarlık ve kültürel gelişim anlamında kullanırken, XX yüzyılın ilk çeyreğine kadar Fransızlar ve İngilizler “uygarlık” sözcüğünü “kültür” sözcüğüne tercih ettiler.²

Tylor’a göre kültür, “*medeniyet, ilim, inanç, sanat, ahlak, kanun, gelenek vb. tamamını kucaklayan bir bütündür*”.³

Gökalp’in sözleriyle kültür şöyle ifade edilmiştir: “*Kültür, yalnız bir ulusun din, ahlak, hukuk, us, estetik, dil, iktisat, felsefe ve fenle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir toplamıdır; aynı gelişmişlik düzeyinde bulunan birçok ulusların toplumsal yaşayışlarının ortak bir toplama ise uygarlıktır.*”⁴

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi’nde yer alan kültür tanımına göre; “*En geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı*

¹ Esin Sultan Oğuz, *Türk Kültür Politikaları ve Kütüphaneler*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara, 2010, s. 1.

² a.g.e., 16.

³ Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, İletişim, İstanbul, 2002, s. 82.

⁴ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 25.

zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, inançlarını da kapsayan bir olgudur.”⁵

Atatürk kültürü devlet ve toplum hayatıyla açıklamıştır. Kültürün ahlâkla düşünce ile bağlantısını kurmuştur. Var olan kültürün toplumun fikri yapısını, anlayışını, bilgi ve becerisini yansıttığını söylemiştir. Atatürk’e göre Türkiye Cumhuriyetinin geleceği için, devletin tüm yapısının ortaçağın donmuş kalıplarından kurtarılması ve aklın, bilimin çağdaş bir yapıya kavuşması gerekir.⁶ Atatürk liderliğinde başlatılan Türk devrimi aslında Türk milletinin aydınlanma devrimidir. Çünkü Atatürk devrimi sadece bir rejim değişikliği değil aynı zaman da tüm halkın dönüşüm devrimidir. Atatürk bunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırma olarak açıklamıştır.⁷ Cumhuriyet dönemi, sosyal yapımız ve kültür hayatımız bakımından yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Cumhuriyet Türkiye’si, batıdaki gelişmeleri hazırlayan ve doğuran kaynaklara yönelerek yeni değerler sistemine bağlı bir kültür oluşturma çabası içine girmiştir.⁸

Kültür, bir toplumun manevi özelliğini, duyuş ve düşünüş birliğini kuran gelenek halindeki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının tümüdür. Toplumların var olan ve devam eden davranış biçimi ve hayata karşı bakış açısıdır. Her kültür kendi çevresinde gelişir ve her toplumun kendine has bir kültürü vardır.⁹ Kültür, toplumları millet yapan özelliklerin başında gelir. Çünkü doğada var olanlara karşılık insanın yaptığı her şeydir.¹⁰ Kültür mirası da bu etkileşimin sonucunda orta çıkar. Bu miras çeşitli bilimlerin, sanatların ve disiplinlerin çalışma alanıdır. Tarih, arkeoloji, sanat tarihi, etnoloji, mimarlık, edebiyat tarihi, resim, heykeltıraşlık, restorasyon, müzecilik, dekorasyon, yayıncılık bunların başında gelir.¹¹

⁵ UNESCO, 1982, Aktaran: E.S. Oğuz, 2010, s. 20.

⁶ Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihinde Köy Enstitüleri*, İdeal Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 25.

⁷ a.g.e., s. 26.

⁸ Zeynep Korkmaz “Cumhuriyet Dönemi Bir Kültür Dili Olarak Türkçe”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, ATAM, Ankara, 2012, s. 189.

⁹ Refik Turan, “Kültür Alanındaki Gelişmeler”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, ATAM, Ankara, 2012, s. 189.

¹⁰ Mehtap Uygungöz, “Cumhuriyet Dönemi Türk Kaligrafisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 18, s. 299.

¹¹ Murat Katoğlu, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat”, Hazırlayan: Sina Akşin, *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, C.1, Milliyet, İstanbul, t.y., s. 479.

Kültür politikaları da, buna bağlı olarak, bir ÷lkede k÷ltürün ve k÷ltür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi için k÷ltürden sorumlu devlet organlarının, bakanlıkların, derneklerin, yerel yönetimlerin, vakıfların, üniversitelerin k÷ltür alanlarında izledikleri programlı çalışmalardır. Biraz daha açmak gerekirse toplumun kültürel yaşama katılabilmesi için uygun olanakların yaratılması yani toplumdaki her bireye yaratıcılığını ortaya koyması ve geliştirmesi için alınan önlemlere, kurulan örgütlere, sağlanan ekonomik ve sosyal kolaylıklara k÷ltür politikası denir.¹²

Atatürk'ten günümüze kadar k÷ltür politikalarında birçok değişiklik yaşanmıştır. Bu araştırmada 1950-1960 yılları arasındaki Demokrat Parti iktidarı döneminde eğitim ve k÷ltür alanında yapılan çalışmalar, eğitimi ve k÷ltür alanında meydana gelen politika değişiklikleri ve bu değişiklerin nedenleri ve sonuçları ortaya konulmuştur. Bu yapılırken Kurtuluş Savaşından başlayarak Demokrat Parti'nin son dönemine kadar olan zaman diliminde eğitim ve k÷ltür alanında yapılan gelişmeler ortaya konmuştur. Çalışma esnasında dönemin gazete, dergi, TBMM tutanakları ve raporları gibi birinci el kaynaklarından ve dönemin siyasi, eğitim ve k÷ltür politikaları üzerine yazılan eser ve makalelerden yararlanılmıştır.

¹² Emircan Güzel, *Türkiye'de 1950-1960 Arasında Kültür Politikaları ve Müzelere Etkileri*, (Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 2.

I. BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI(1923-1938)

1. ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI

I. Dünya Savaşı 1914-1918 yılları arasında olmuş ve savaşın sonunda Osmanlı İmparatorluğu Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla savaşı kaybettiğini kabul etmek zorunda kalmıştır. İstanbul'a çağrılan Mustafa Kemal Paşa burada bir müddet kaldıktan sonra, İzmir'in işgali sırasında 9. Kolordu Müfettişliği göreviyle Samsun'a geçmiştir. 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a varan Mustafa Kemal'in görünen görevi, bu bölgedeki asayişin sağlamaktır.¹³ Mustafa Kemal'e göre ise artık "*Ulusal Bağımsızlık*" savaşını örgütleyebilmesi için Anadolu yolu açılmıştır.¹⁴

Anadolu halkı işgaller tehdidine karşı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmaya başlamıştır. Bu cemiyetler, Mustafa Kemal Paşa'nın Anafartalar'daki başarılarından dolayı ulusal direnişin başına geçmesini istemişlerdir. Halktan gelen bu istek onun da Anadolu'ya geçme isteğini artırmıştır.¹⁵ Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktıktan sonra ulusu örgütlemek için yoğun bir çalışma içerisine girmiştir. Samsun'dan Amasya'ya geçen Mustafa Kemal Paşa, dönemin önemli generalleri olan Ali Fuat Paşa, Rauf Paşa, Kazım Karabekir ve Albay Refet Paşa ile beraber 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesini yayınlamıştır.¹⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın en büyük başarılarından birisi de ilk defa milli sınırlardan bahseden belgeyi 22 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi'nde kabul ettirmek olmuştur.¹⁷ 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi'nde tüm cemiyetler birleştirmiş, bu yeni oluşum siyasi mücadelenin aracı olmuştur.¹⁸

¹³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çeviri. Boğaç Babür Turna) , Arkadaş Yayınları, Ankara 2008, s. 333-334.

¹⁴ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 81.

¹⁵ a.g.e., s. 82-83.

¹⁶ B. Lewis, 2008, s. 334.

¹⁷ a.g.e., s. 335.

¹⁸ a.g.e., s. 334.

Sivas Kongresi'nden sonra Amasya'daki görüşmeler neticesinde İstanbul Hükümetiyle anlaşarak İstanbul'da meclisin yeniden toplanma karar verilmiştir. Fakat toplanan bu meclis, Misak-ı Milli kararlarını alınca İtilaf devletleri meclisi dağıtmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa Ankara da yeni meclisin açılmasını sağlamıştır. Bu durum Ankara'dakilerin “isyancı” damgası yemelerine rağmen padişaha açıkça tavır alınmamıştır.¹⁹ Her türlü görüşte insanın yer aldığı Birinci Millet Meclisi büyük törenlerle ve dualarla açılmış, Anadolu'daki 152 müftü tarafından onaylanan fetvada, Müslümanlar halifeyi esaretten kurtarmaya çağırılmıştır.²⁰

TBMM'nin daha da güçlenmesini istemeyen Yunan Ordusu Bursa'dan Eskişehir'e doğru ilerleme girişimi Albay İsmet Paşa tarafından başarıyla önlenmiştir. Ermenilere karşı yapılan taarruzlar ve İnönü savaşları Anadolu hareketinin elini güçlendirirken İtilaf Devletlerinin en ateşli savunucuları olan Yunanistan'daki Venizelos ve İstanbul'daki Damat Ferit Paşa iktidardan düşmüştür.²¹ Bu durumu gören İtilaf Devletleri Londra konferansını düzenlediler. Fakat oradan sonuç çıkmayınca Yunan ordusunun tekrar taarruzu sonucunda Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat emri sonucunda Türk ordusu geri çekildi.²² Bizzat ordunun başına geçen Mustafa Kemal Paşa komutasındaki Türk Ordusu iki hafta süren savaşın sonucunda 13 Eylül'den itibaren Yunanlıların geri çekilmesini sağladı. Yunanlıların geri çekilmesinden bir yıl sonra Türk ordusu Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle taarruza geçti ve 9 Eylül günü İzmir'e girdi.²³

İngilizler kendi içindeki sorunlarla uğraştığından dolayı Türklerle Mudanya Ateşkes Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı.²⁴ Ateşkes 'ten sonra yapılmasına karar verilen Lozan Konferansına, İngilizler 'in ulusalcı heyetin yanında sultanı da davet etmesi Mustafa Kemal'e saltanatı kaldırması için bahane vermiş oldu.²⁵

¹⁹ a.g.e., s. 338-339.

²⁰ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş, İstanbul, 2013, s. 123.

²¹ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çeviri. Yasemin Saner Gönen), İletişim, İstanbul, 1993, s. 224.

²² a.g.e., s. 226.

²³ a.g.e., s. 227.

²⁴ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1995, s. 75.

²⁵ a.g.e., s. 76.

Bundan sonra çözülmesi gereken ilk mesele yeni Türk devletinin siyasi yapısı olacaktır. Bazı milliyetçiler sultana sadık kalınması taraftarıydı. Bunun da en temel nedeni onlara göre padişah suçsuz olması, onun yanındakiler ve danışmanları tarafından kandırılmasıydı.²⁶

Mustafa Kemal Paşa Mecliste yaptığı konuşmalarda yeni yönetim tarzında saltanata yer olmayacağını ifade etmeye başladı: “*Bizim bakış açımız ki halkçılıktır kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir. Halkın elinde bulundurmasıdır.*”²⁷

Mustafa Kemal Paşa milli mücadelenin başından itibaren ortaya koyduğu milli irade yolundaki en ciddi kararı vermiş ve 1 Kasım 1922 yılında saltanatu kaldırmıştır.²⁸ Vahdettin, meclisin kendisi hakkında vereceği hükmü vermesini beklemedi. 17 Kasım 1922 günü saraydan sessiz sedasız ayrılmak zorunda kaldı.²⁹ Saltanatın kaldırılması, içeride kötü ününden dolayı önemli bir tepki yaratmadığı gibi onun için Müslüman dünyasında da gözyaşı döken olmadı.³⁰

24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Konferansıyla Türk egemenliğinde yeni bir devlet doğmuştur. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Birinci Dünya Savaşında yenilen devletler arasında kendi yıkıntısı içerisinde kurulan tek devlet olmuştur. Böylelikle Atatürk’ün ve arkadaşlarının siyasi propagandası başarıya ulaşmış ve uluslararası bir antlaşma dünya tarafından tanınmıştır.³¹

Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilanı hem demokrasi hem de milli beraberlik örneğidir. Ulusal Kurtuluş Savaşı meclis tarafından yürütüldüğü için sivil bir savunma hareketidir. Bu aynı zamanda “*milli devlet*” olmanın ifadesidir. Milli mücadeleyi başlatan askerdir fakat onu destekleyen ve başarıya ulaştıran sivil halktır. Atatürk’ün tarihi mucizeyi yaratmadaki lider kişiliği tüm dünyada kabul edilmiştir. Fakat halk olmadan bu mucize gerçekleşemezdi.³²

²⁶ Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1908-1923)”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi(1908-1980)*, Cilt I, Milliyet, İstanbul, t.y., s. 108.

²⁷ a.g.e., s. 109.

²⁸ E. Kongar, 2006, s. 96.

²⁹ B. Lewis, 2008, s. 349.

³⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 2002, s. 505.

³¹ B. Lewis, 2008, s. 343.

³² K. Karpas, 2013, s. 50.

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI VE SİYASİ DEVRİMLER

Atatürkçülüğün ana ilkeleri 19'yy. sonunda padişaha rağmen İstanbul, İzmir ve Bağdat gibi İmparatorluk merkezlerinde yapılan batı fikir akımlarının etkisinde ortaya çıkmıştır.³³ Bu fikir akımlarının odak noktaları arasında Mülkiye, Askeri Tıbbiye ve Harbiye okullarını saymak gerekir.³⁴ Mustafa Kemal'in siyasi fikirleri, geçmişten gelen tecrübe ve kazanımlardan doğmuştur.³⁵

Atatürk, yabancı işgaline karşı halkı örgütleyen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri yerine Halk Partisini kurdu. Bu parti halk üzerinde nüfuz sahibi olan yeni rejimi destekleyen unsurlara dayanmak zorundaydı.³⁶ Bu sırada Osmanlı Devletine başkentlik yapmış İstanbul yerine Milli Mücadeleye başından itibaren tam destek vermiş olan Ankara yeni başkent ilan edildi. Bu değişikliğin en önemli amacı geçmişle bağların koparılması olacaktır.³⁷ Mustafa Kemal'in tam olarak yapmak istediği de zaten buydu.³⁸

Saltanatın kalkmış olması cumhuriyetin ilanına kapı araladı.³⁹ Atatürk Türkiye'nin modern bir ulus devlete dönüştürülmesini, kendi sözleriyle “*Çağdaş uygarlık seviyesinde ileri ve uygar bir ülke olarak*” yazılmasını istiyordu. Böyle bir ulusun kalkınması için bilime ve modern eğitime önem veren laik bir anlayış gerekiyordu. Öncelikle de egemenliğin millete verilmesi gerekiyordu.⁴⁰

O dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyeti ilan edeceğine dair söylentiler dolaşmaya başladı. M. Kemal böyle bir dönemde etkili bir manevrayla anayasa değişikliği taslağı sundu. Taslakta “*Türkiye devletinin yönetim şekli Cumhuriyettir. Türkiye Cumhurbaşkanı T.B.M.M. tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilir. Türkiye Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı devletin başıdır.*

³³ Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, İletişim, İstanbul, 2010, s. 185.

³⁴ Ş. Mardin, 2010, s. 186.

³⁵ B. Lewis, 2008, s. 350.

³⁶ Kemal Karpat, *Kimlik ve İdeoloji*, Timaş, İstanbul, 2009, 117.

³⁷ B. Lewis, 2008, s. 351.

³⁸ F. Ahmad, 1995, s.81-82.

³⁹ a.g.e., s. 76.

⁴⁰ a.g.e., s. 80.

Başbakan Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve seçilir.” ifadeleri bulunmaktaydı. Anayasa saatler süren tartışmanın ardından 158 oyla kabul edildi.⁴¹

Bu sırada eski rejim yanlıları Mustafa Kemal Paşa ile mücadeleden vazgeçemediler. Eğitim sistemi de ulemanın elinde ve denetimindeydi. Halife muhaliflerin sembolü olarak cumhurbaşkanını dengeleyen bir güç olarak varlığını sürdürüyordu.⁴² Mustafa Kemal, saltanatı kaldırdıktan sonra hilafet kurumu daha da önem kazanmıştı. Özellikle Hintli Müslümanlar Türk gazetelerine beyanatlar veriyorlardı.⁴³ İngilizler Hindistan’da Ağa Han önderliğinde Müslümanlar için halifeliğin önemini vurgulayarak, tutucuların davasını desteklemesi siyasal gerilimi daha da artırdı.⁴⁴ 25 Şubat 1924 tarihinden itibaren din ve devlet işlerinin ayrımı tartışılmaya başlandı. Adliye Bakanı Seyyit Bey’in hilafet hakkında bilgi veren söyleviden sonra⁴⁵ Mustafa Kemal ve arkadaşlarının teklifiyle T.B.M.M. hilafeti 3 Mart 1924 yılında kaldırdı. Halifeliğin kaldırılması ile beraber Şerriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması, dini okul ve medreselerin kapatılması, şer’iye mahkemelerinin kaldırılması ulemanın üzerinde yıkıcı etki yarattı.⁴⁶ Halifeliğin kaldırılmasının siyasi amacından çok kültürel ve tarihi bir anlamı vardı. Bu 19. yüzyılın başlarından beri sürüp gelen mücadelede laik-yenilikçi grubun muhafazakârlara karşı bir zaferiydi.⁴⁷

Bu duruma kendi Mustafa Kemal’in dava arkadaşları dahi tepki gösterdi. Mustafa Kemal’e ilk muhalif parti olan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası kurulmasına neden oldu. Bu partinin üyeleri Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Refet Paşa olmuştur.⁴⁸ Bu dönemde ortaya çıkan Şeyh Sait ayaklanması bahane edilerek bu parti kapatıldı.⁴⁹ Atatürk kendi döneminde bir defa daha çok partili denemesine izin

⁴¹ B. Lewis, 2008, s. 352.

⁴² F. Ahmad, 1995, s. 80.

⁴³ B. Lewis, 2008, s. 356.

⁴⁴ F. Ahmad, 1995, s. 81.

⁴⁵ N. Berkes, 2002, s. 515.

⁴⁶ Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, (Hazırlayan: Sina Akşin), *Yakınçağ Türkiye Tarihi(1908-1980)*, Cilt I, Milliyet, İstanbul, t.y., s. 134-135.

⁴⁷ K. Karpat, 2013, s. 130.

⁴⁸ C. Koçak, t.y, s. 140.

⁴⁹ B. Lewis, 2008, s. 358.

verecek, oda eski rejim yanlıların odağı hale geldiği gerekçesiyle parti başkanı Ali Fethi Okyar tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatılacaktır.⁵⁰

3. EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORMLAR

3.1. İlk ve Orta Öğretim

Atatürk'ü eğitime çok önem vermesini gerektiren iki temel nedeni vardır. Bunlar;

- a. Eğitimin bir milletin kalkınmasındaki fonksiyonu.
- b. Cumhuriyeti koruyacak yeni nesillerin yetiştirilmesi zarureti⁵¹

Atatürk 16 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Maarif Kongresi'ni toplamıştır. Bu tarihte güneyde ve batıda ülke topraklarının önemli bir kısmı işgal altındaydı. Özellikle Batı'da Yunan kuvvetleri taarruza geçmiş 13 Temmuz Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya düşmüştü. Yunan Kuvvetleri Sakarya vadisine kadar gelmişti. Bir bakıma işgal kuvvetleri artık hedef olarak Ankara'ya yönelmişlerdi. İşte ülkenin batısı adeta yanarken Ankara'da toplanan Maarif Kongresinin anlamı çok yüksek olacaktır. Bu Atatürk'ün savaşla eğitimi bir arada düşündüğünün, birini diğerine tercih etmediğinin açık bir delilidir.⁵² O, kongre de yaptığı konuşmada, *“Şimdiye kadar takip olunan eğitim ve öğretim usullerinin milletimizin gerilemesinde en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafelerinden ve yaratılış vasıflarımızla hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün tesirlerden tamamen uzak, milli seciye ve tarihimize münasip bir kültür kastediyorum. Çünkü milletimizin dehası ve tam gelişmesi ancak, böyle bir kültür ile temin olunabilir. Gelişi güzel bir yabancı kültürü, şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin tahrip edici neticeleri tekrar ettirilebilir kültür zeminle ilgilidir. O zemin milletin seciyesidir.”*⁵³

⁵⁰ C. Koçak, t.y, s. 149.

⁵¹ R. Turan, 2012, s. 107.

⁵² R. Turan, 2012, s. 107-108.

⁵³ Atatürk, *Söylev ve Demeçleri*, C II, Ankara, 1997, s. 19-21.

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Eğitim teşkilatına baktığımız da yönetim genel hatlarıyla şu şekilde idi. Yeni tarz okullar Maarif Nezareti'ne, Medreseler Meşihat Makamına, Sıbyan Okulları Evkaf Nezaretine, Yabancı Devlet Okulları ve Azınlık Cemaat Okulları kendi dernek ve kuruluşlarına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürüyorlardı.⁵⁴ Osmanlı Devletinin gerilemesinin en önemli nedenlerinden biri dağınıklık, eğitim ve öğretimdeki yetersizlik ve ihmallerdi.⁵⁵ Bu yetersizliklerin farkında olan Atatürk, milli eğitimin temel amacını şöyle belirlemiştir:

a. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, becer, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak, onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek.

b. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünde yetiştirerek, hayata ve üst öğrenime hazırlamak şeklinde yeniden düzenler.⁵⁶

1923-1924 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin nüfusu 11-12 milyondur. Bu nüfusun %10'u ve kadınların sadece %3 okuyordu. Bu yıllarda Türkiye'de 4894 ilkokul, 72 ortaokul, 23 lise, 64 meslek okulu 9 fakülte ve yüksekokul olmak üzere toplam 5062 öğretim kurumu vardı. Bu okullarda görevli olan öğretmen ve öğretim görevlisi sayısı toplam 11918'di. İlkokullarda 341.941 ortaokullarda 5905 liselerde 1241 meslek okullarında 6547 ve yükseköğretimde 2914 olmak üzere 358548 öğrenci okumaktaydı. O yıllarda bütçeden ayrılan pay düşük bir seviyededir. 1921'de 57.128.833 liralık genel bütçeden eğitime ayrılan miktar 390.412 lira olmuştur. 1923'te genel bütçe 105.929.911 lira olmasına karşın Maarif Vekâlet'inin 3.033.003 liralık ödeneği olmuştur.⁵⁷

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sayısal verilerin dışında eğitimin niteliksel özellikleri de düşüktü. Savaşlarda kaybedilmiş olan öğretmenlerin yanı sıra mevcut eğitimcilerin mesleki formasyonu yetersizdi ve öğretim programları çağdaş bir anlayıştan yoksundu. Okul binalarının durumu ve ders araç-gereçlerinin eksikti.

⁵⁴ Osman Ergin "Türkiye Maarif Tarihi" İstanbul,1977, Aktaran: R. Turan, 2012, s. 107.

⁵⁵ Bahattin Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", Akademik Bakış Dergisi, Cilt 1, Sayı 2 Ankara, 2008, s. 156.

⁵⁶ R. Turan, 2012, s. 125.

⁵⁷ B. Demirtaş, 2008, s. 156 .

Eğitimle alakadar olacak merkez ve taşra örgütünün idari teşkilatlanmasındaki sorunlar Türk eğitim sisteminin mevcut durumunu yansıtmaktaydı.⁵⁸

Bunun için Mustafa Kemal, diğer köklü değişiklikleri yaparken eğitim konusunda da hummalı bir hazırlık yapmaktaydı. Mustafa Kemal eğitim ve öğretim birliğinin sağlanması hususunda gecikmenin meydana getireceği zararın büyük olacağına inanıyordu. Dolayısıyla konuya yönelik önceden bir plan yapıldı. Ulusal eğitimin birleştirme sorunu, 1923'teki seçim kampanyasında ele alınmıştı.⁵⁹ Bu plan çerçevesinde de zamanın Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar ve elli arkadaşı tarafından Tevhidi Tedrisat hakkında bir önerge hazırlanarak TBMM'ye sunuldu. Önerge 3 Mart 1924 tarihinde Meclis genel kurulunda kabul edilerek kanunlaştı.⁶⁰

Özellikle Türk inkılabının başarısının eğitim alanındaki başarıya bağlı olduğu gereği, eğitimin yaygınlaşması ve değişmesi için kararlı acil adımların atılmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla Atatürk döneminde eğitim ve öğretimin ilkokuldan yükseköğretime kadar olan her alanda köklü çözümlere gidilmiştir.⁶¹

Eğitim öğretim alanında bir başka değişiklik de 2 Mart 1926 tarihinde kabul edilen Maarif Teşkilatı hakkındaki kanun ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla, ilk ve orta öğretimin esasları belirlenerek eğitim modern ve laik hale getirilmiştir.⁶² Cumhuriyet dönemi eğitim tüm yurttaşlara eşit ve zorunlu olarak verilmesi gerekirken, laiklik ve tevhidi tedrisatı temel esas olarak alınmıştır.⁶³

1926 da çıkarılan Maarif Teşkilatına Dair kanun ile okul kuruluş sistemi yeni baştan belirlenmiş, orta öğretim kurumları şöyle belirlenmiştir;

- a) Köy Muallim Mektepleri
- b) İlk Muallim Mektepleri
- c) Orta Mektepler
- d) Liseler

⁵⁸ a.g.e., s. 157.

⁵⁹ N. Berkes, 2002, s. 533.

⁶⁰ R. Turan, 2012, s. 109.

⁶¹ B. Demirtaş, 2008, s. 157.

⁶² R. Turan, 2012, s. 109.

⁶³ M. Katoğlu, t.y.,s.426.

Bunun dışında birçok teknik ve mesleki lisesi de açılmıştır.⁶⁴1924 yılında çıkan kanunla medreseler kapatılmış onun yerine alt düzeyde MEB imam hatip okulları açılmıştı. Daha yüksek seviyede ise İstanbul Üniversitesi bünyesinde İlahiyat Fakültesi açıldı. Böylelikle dini eğitim devletin eline geçmiş oldu.⁶⁵ Fakat İlahiyat Fakültelerinde Farsça ve Arapça dersleri azaltılınca talep azaldı. Fakülteler 1933 yılında dönüşüm geçirerek “*Şarkiyat Fakültesi*” oldu. 1932 yılında İmam Hatip okulları da öğrencisizlikten kapatıldı.⁶⁶

Nüfus sayısı 1927 yılında 13,5, 1935 yılında 16, 1940 yılında 18, 1945 yılında 19, 1950 yılında 21 milyona ulaşmıştı.⁶⁷ Okuryazarlık oranı 1927 yılında %10,6, 1935 yılında %20,4, 1945 yılında 30,2, 1950 yılında %34,6 olmuştur.⁶⁸

Atatürk ilkeleri Türk Millî Eğitimi'nin temel prensiplerinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Atatürkçü felsefenin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkeleri 1936 yılından itibaren okul programlarına da girerek eğitimde yapılan yenilikleri yönlendirmiştir.⁶⁹

Nitekim Cumhuriyetçilik ile özgür vicdanı engelleyen unsurları kalkmıştır. Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi ile Türk millî eğitimi milli bir nitelik kazanmıştır. Halkçılık, dilde yenileşmeyi, azınlık eğitiminden bütüncül bir eğitime geçişi ve eğitimde okulculuk anlayışı haricinde halk eğitimini gerçekleştirmiştir. Devletçilik ilkesiyle Türk eğitiminin ihtiyacı olan devlet işletmeleri kurulurken, buraların insan gücü ihtiyacı da devlet tarafından karşılanmıştır. Dinin yalnız devlet ve siyasetten değil bilim, sanat ve eğitimden ayrı tutulması laiklik ilkesiyle gerçekleşmiştir. İnkılâpçılık ise bütün ilkelerin teminatı ve hareket noktası olmuştur.⁷⁰

Atatürk döneminin eğitimin temel ilkeleri şunlar olacaktır:

1. Birlik ilkesi

2. Cehaletin ortadan kaldırılması

⁶⁴ R. Turan, 2012, s. 130.

⁶⁵ B. Lewis, 2008, s. 558.

⁶⁶ a.g.e., s. 559.

⁶⁷ a.g.e., s. 415.

⁶⁸ a.g.e., s. 415-416.

⁶⁹ B. Demirtaş, 2008, s. 160.

⁷⁰ a.g.e., s. 160.

3. Laiklik ilkesi
4. Millilik İlkesi
5. Bilime dayanma ilkesi
6. Eğitimin pratiğe dayanma ilkesi
7. Disiplin ilkesi
8. Karma eğitim ilkesi⁷¹

3.2. Öğretmen Yetiştirme Sorunu

1923 yılında 10102 ilkokul öğretmeni vardı. Bunların 9021 erkek, 1081'i kadındı. Mesleki öğrenim görmüş olanlar, 378'i kadın, 2356'sı erkek toplam 2734'tür. Bunların birçoğu yarım yamalak eğitim almış ve medrese alışkanlıklarından kurtulamamıştı.⁷²

İl Özel İdareler' de olan Erkek ve Kız İlk Okulları (İlköğretim Okulları) 1 Eylül 1923 yılın da Eğitim Bakanlığına bağlandı. Sayıları az olan ve yetersiz eğitiminden dolayı bu okullar öğretmen ihtiyacını tam anlamıyla karşılayamamıştır. Ancak 1940 yılında Köy Enstitülerin kurulmasıyla bu ihtiyaç önemli ölçüde karşılanmıştı.⁷³ İlk öğretmen okullarının süresi 1932-1933 ders yılı başında okulun süresi 6 yıla çıkarılmıştır. İlk üç yıl ortaokul programları uygulanmış son üç yıl da mesleki dersler verilmiştir.⁷⁴

22 Mart 1926 tarihinde çıkan 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanunıyla Orta Okullara öğretmen yetiştirilmesi amaçlandı. Bu amaçla 1927 yılında Konya'da Muallim Mektebi açıldı. Okulun 16 öğrenciyle sadece Türkçe bölümü açıldı. Daha sonra okul Ankara'ya taşındı. Ankara da 1927 yılında yeni Muallim Mektebi'nin yeni binasının temelleri atıldı. Bu temeli atılan muallim mektebi daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü adını alacak ve sayısız öğretmen yetiştirecektir. Gazi Eğitim

⁷¹ R. Turan, 2012, s. 109.

⁷² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara, 2011, s. 380.

⁷³ a.g.e., s. 381.

⁷⁴ a.g.e., s. 382.

Enstitüsü'ne Tarih, Coğrafya, Matematik, Fizik, Tabii Bilimler, Müzik, Edebiyat gibi yeni bölümler açılarak daha da genişletildi.⁷⁵

3.3. Harf İnkılâbı

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra, birçok alanda yeni bir gelişme dönemine girmiş olan Türk milletinin çağdaşlaşabilmesi için alfabenin değiştirilmesine inanılıyordu. Kullanılan alfabe toplumun diline ne kadar uyguna okuma, yazma ve öğrenme o kadar kolay olabilmektedir. Arapçada bazı p,ç,j,g gibi sesler yoktu. Bu sesleri vermek için imlaya sonrada konulmasına rağmen yazıda karşılığa yol açıyordu.⁷⁶

Atatürk, bu yüzden harf inkılâbının yapılmasına baştan beri inanıyordu. Fakat bunun zamanın gelmesini sabırla beklemiştir. Hatta 1923 yılında Hüseyin Cahit Yalçının teklifi de iyi karşılamamıştı.⁷⁷ Atatürk “*Hüseyin Cahit Bana vakitsiz iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının daha zamanı gelmemişti.*” dediğini belirtmektedir.⁷⁸

Harf inkılabı konusu ilk defa İzmir İktisat Kongresinde dile getirilmiştir. Bu konuda muhalif görüşlere sahip olanlardan Kazım Karabekir Paşa, alfabe değiştirmeye daha çok İslam ülkeleri ile ilişkiler açısından yaklaşmakta, harf değiştirmenin İslam dünyası ile olan bağımızın kopacağına inanmaktaydı.⁷⁹

Atatürk'ün beklediği zaman 1 Kasım 1928 yılında gelmiş, onun isteğiyle TBMM'nin üçüncü devre ilk oturumunda yazı yasası ele alınmış ve süratle on beş kişilik bir komisyondan geçen yasa aynı gün Meclis'te “*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*” adıyla kabul edilmiştir.⁸⁰ Kültürel devrimler içerisinde en zorlayıcı Latin alfabesinin 1 Kasım 1928 yılında kabul edilmesi olmuştur. Latin alfabesinin öğrenilmesi zorunlu hale getirilmiştir.⁸¹ 9 Ağustos 1928 yılında başöğretmen rolüne soyunan Mustafa Kemal yeni alfabeyi tanıtıyordu. Memleketin

⁷⁵ a.g.e., s, 387.

⁷⁶ Ömer Karakaş ; “Atatürk ve İnönü'nün İki Milli Eğitim Bakanı (Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel) Döneminde Kültür Siyaseti (1935-1946)”, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 2006.

⁷⁷ R. Turan, 2012, s. 112.

⁷⁸ a.g.e., s. 113.

⁷⁹ Ö. Karakaş, 2006, s. 37.

⁸⁰ R. Turan, 2012, s. 118.

⁸¹ E. J. Zürcher, 1993, s. 273.

her yanında seferberlik ilan edilmiş yeni alfabe tanıtılmaya başlanmıştır.⁸² Atatürk, alfabeyi öğretirken toplumsal ve kültürel olarak geçmişle olan kapıyı kapatıyor ve geleceğe yeni bir kapı açıyordu.⁸³

Bu dönemin geleneklerine çok ters düşen alfabe reformundan sonraki zorlu süreç ise, yeni alfabenin halk kitlelerine tanıtılmasıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında okuryazar oranı % 9'dan az idi.⁸⁴ Bu amaçla yeni alfabeyi öğretmek birçok yerde millet mektepleri açıldı.

Alfabe İnkılâbı hakkında Fuad Köprülü şöyle diyordu: “*Bir milletin kendi eski alfabesini bırakıp yeni bir alfabe kabul etmesi, eski bir kültür dairesinden çıkıp yeni bir kültür çevresi içerine girmek demektir. Biz Arap alfabesini bırakmakla, Orta zaman Şark kültüründen çıkıp muasır Garp Kültür dairesine girmek iradesini göstermiş oluyorduk.*”⁸⁵

3.4. Üniversitelerin Açılması ve Reform Çalışmaları

1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Dârülfünun adının “*İstanbul Dârülfünun*” olarak değiştirilmesine karar verdi. Bu kuruma ayrıca tüzel bir kişilik verildi. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu kuruma ciddi iki eleştiri getirildi. Bunlardan birisi bilimsel çalışmalar yapmaması bir diğeri de inkılâplara takındığı olumsuz tutum olmuştur. Kurumun bu durumu 1932’li yıllara kadar güncelliğini korudu. Birbiri ardına gelen kültürel devrimlerden bu kurum da ister istemez payını alacaktı. Ya Ankara Darülfünuna müdahale edecek ya da Darülfünun Ankara’ya uyum sağlayacaktı.⁸⁶

Hükümet, üniversite reformu için İsviçre’den Prof. Albert Malch’ı getirdi. Dârülfünun ve bazı yükseköğretim kurumlarını inceleyen Prof. Malch’ın raporu 1933 yılındaki üniversite reformunun yapılmasında etkili oldu. 1933 yılında 2252 sayılı kanunla özerkliği kaldırıldı. İstanbul Üniversitesi Milli Eğitim Bakanlığı’na

⁸² M. Katoğlu, t.y., s. 373.

⁸³ a.g.e., s. 392.

⁸⁴ F. Ahmad, 1995, s. 119.

⁸⁵ Fuad Köprülü, “Alfabe İnkılâbı”, Aktaran: Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 119.

⁸⁶ M. Katoğlu, t.y., s. 424.

bağlandı. Rektör de Ankara'dan atanmaya başlandı.⁸⁷ 1933 yılında 2252 sayılı kanunla “*İstanbul Darülfünun İlgasına ve Maarif Vekâletince yeni bir üniversite kurulmasına dair kanun*” ile ilk defa “*üniversite*” sözü kullanıldı.⁸⁸

Mayıs 1933'te kabul edilen yasanın bazı temel özellikleri şunlardır:

1. Dârülfünun dan 151 müderristen sadece 59'u alınmıştır. Buradaki müderris eksiği, yurtdışında doktora seviyesindeki öğrencilerden ve de Nazi Almanya'sından kaçanlardan sağlanmıştır.

2. Özerklik kaldırılmış Üniversite herhangi bir okul gibi MEB'e bağlanmıştır.

Almanya ve Orta Avrupa'dan çeşitli tarihlerde 70 profesör gelmiştir. Bu öğretim elamanları birçok öğrencinin yetişmesini, birçok kürsü, klinik, enstitü ve laboratuvar kurulmasını, üniversite, fakülte, dekan, rektör gibi kavramların yerleşmesini ve bilimsel kitapların yazılmasını sağlamışlardır.⁸⁹

İstanbul'da reform çalışmaları yapılırken 1925 yılında Ankara'da Hukuk Mektebi, 1930'da Ziraat Enstitüsü, 1935'te Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi açılmıştır. 1933 reformunun üniversitelere bekleneni veremediği görülmüştür. Üniversitelerin durumu ile ilgili rapor yazan Ord. Prof. Dr. Philippe Schwartz reformun isteneni vermediğini belirtmiş başarısızlığın nedeni olarak raporunda şöyle yazmıştır:

a) Birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve bunun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten çalışkan ve başarılı olanları çekememek.

b)Aydınlardaki güvensizlik duygusu, bilimsel çalışmadan ziyade makam ve mevki için uğraşmak özel işlere önem vermek⁹⁰ olarak nitelendirmiştir.

Atatürk, 1937 yılında T.B.M.M' de konuşmasında memleketi üç büyük kültür bölgesine ayrılmasını, batı için İstanbul'un, merkez olarak Ankara'nın, doğu olarak da Van'ın alınması gerektiğini ve şimdiden faaliyete geçilmesi gerektiğini söylemiştir.⁹¹

⁸⁷ a.g.e., s. 426.

⁸⁸ a.g.e., s. 425.

⁸⁹ Y. Akyüz, 2011, s. 359.

⁹⁰ a.g.e., s. 359-360.

⁹¹ a.g.e., s. 360.

4. KÜLTÜR VE SANAT ALANINDA YAPILAN REFORMLAR

Birçok reformcunun aksine Atatürk, sadece yüzeysel bir modernleşmenin bir değeri olmadığını ve eğer Türkiye zamanımızın dünyası içinde tutunacaksa, toplumun ve kültürün tüm yapısında köklü değişikliklerin gerekli olduğunu biliyordu.⁹² Çıkarılan pek çok yasa doğrudan veya dolaylı etkisini modern Türkiye'nin en azından şehirlere gelmesi için daha uygun bir toplumsal ortam yaratacaktı.⁹³

Atatürk devrimlerinin çözmesi gereken sorunlardan birisi “*kültürel ikilik*” olmuştur. Toplumda, halk ile aydın arasında ortak bir dil ve yazının olmaması bu farklılaşmayı artırıyordu. Mustafa Kemal'in amacı bu farklılaşmayı yol etme isteğiydi.⁹⁴

Buna bağlı olarak bu yıllarda Atatürk ve arkadaşları geleneklere ters düşen yasaları çıkarırken “*putları kıralım*” sloganı kullanıyorlardı. Kasım 1925'te Türk erkeklerinin fes giymesi yasaklandı. Bunun yerine şapka giyilecek, böylece başındaki şapkasıyla toplumsal ve dinsel farklılıkların olmasına son verilecekti.⁹⁵ Aralık ayında da dinsel kılık kıyafetin sadece camide kullanılması kuralı getirildi.⁹⁶ Yunus Nadi'ye göre bu devrimlerin amacı “*Türkiye'yi Avrupa ile birleştirmekti.*” Bu adım çok derin ve uzun vadeli olmuştur.⁹⁷

Yeni Türkiye Cumhuriyeti milli bir devletti ve yeni laik kimliğiyle geleneksel İslami kimliğinden uzaklaştıracak yollar aramıştır.⁹⁸ Bu dönemde tekke ve zaviyeler kapatıldı. Miladi takvim kabul edildi. Hafta sonu tatili pazar oldu. Yıkılması gereken bir sonraki tabu, İslam hukuk yasası, şeriat idi.⁹⁹ Atatürk'ün laikleştirme politikası sırasında, popüler dinin unsurları olan giyime, muskaya, falcılara, kutsal şeyhlere, evliya türbelerine, hacca gitmeye ve bayramlara el atılmış, bu da öfkeye neden olmuştur.¹⁰⁰ Emre Kongar'a göre Osmanlı Devletinin geleneksel düzeni İslam

⁹² M. Katoğlu, t.y., s. 392.

⁹³ F. Ahmad, 1995, s.117.

⁹⁴ E. Kongar, 2006, s. 109-110.

⁹⁵ F. Ahmad, 1995, s. 117.

⁹⁶ E. J. Zürcher, 1993, s. 273.

⁹⁷ F. Ahmad, 1995, s.119.

⁹⁸ K. Karpat, 2009, s. 95.

⁹⁹ F. Ahmad, 1995, s. 117.

¹⁰⁰ E. J. Zürcher, 1993, s. 276.

dininden etkilenmiştir. Bu yüzden etkisini ve gücünü yitiren din adamları gözünde Atatürkçülük dinsiz öğreti niteliği kazanmıştır.¹⁰¹

1924 yılında Şeyhülislamlık makamının ve Şerri' ye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması olmuştur. Bunun yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu.¹⁰² Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasının en temel nedeni devletin din üzerindeki otoritesini artırmaktır. Laiklik ve milliyetçilik kuşkusuz 1923'ten beri devletin belirgin özellikleri arasında yer almış, 1930'da her iki özellik en uçlara götürülmüş laiklik yalnızca devlet ve dinin ayrılması değil, dini kesimin denetim altına alınmasını sağlamak için kullanılmıştır.¹⁰³ 8 Nisan 1924 yılında şeriat mahkemelerinin kaldırılması, Medeni Kanunun kabul edilmesi bu yolda atılan önemli adımlardan biri oldu. Bu kanunla kadın erkek eşitliği de bir nebze sağlanmaya çalışıldı.¹⁰⁴ Kadınlar konusunda yapılan birçok reform dinsel olarak algılanmaktaydı¹⁰⁵

1928 yılında İlahiyat Fakülteleri İslam dininde reforma adı altında Eğitim bakanlığına önerilerde bulunmak üzere toplandı. Bu önerilerde dinin toplumsal bir gerçek olduğu ve buna cevap vermek gerektiği söylendi. Önemli olan hayatın ihtiyaçlarına cevap vermektir. Bu amaçla ilk etapta temiz, düzenli, oturacak sıraları olan camilere ihtiyaç duyulmaktaydı.¹⁰⁶ Camilerde ibadet dili Türkçe hatta ruhani zevki artırmak amacıyla müzik aleti bile kullanabilirdi. Ayrıca hutbeler matbu olmaktan çıkmalı gerçek dini rehberlik edecek hutbeler olmalıydı.¹⁰⁷ Bu komitenin aldığı tek karar uygulandı o da halkın büyük tepkisini çeken ezanın Türkçeleştirilmesi oldu.¹⁰⁸

Atatürk'ün yaptığı devrimler Türkiye'yi tam anlamıyla değiştirmiş bu çağdaş ve modern Türkiye Avrupa'da kabul görmüştür.¹⁰⁹

¹⁰¹ E. Kongar, 2006, s. 111.

¹⁰² E. J. Zürcher, 1993, s. 273.

¹⁰³ a.g.e., s. 272.

¹⁰⁴ M. Katoğlu, t.y., s. 393.

¹⁰⁵ E. J. Zürcher, 1993, s. 283.

¹⁰⁶ B. Lewis, 2008, s. 557.

¹⁰⁷ a.g.e., s. 559.

¹⁰⁸ a.g.e., s. 561.

¹⁰⁹ E. J. Zürcher, 1993, s. 281.

4.1. Müzik

Cumhuriyet hükümetlerinin kültür yapısı içerisinde özen gösterdikleri konuların içinde müzik ve sahne sanatları başta gelmiştir. Batı zevki benimsenmiş, bu amaçla yeterli insanın yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Musiki ve dramatik sanatların “okullaştırılması” planlanmıştır.¹¹⁰

Osmanlı döneminde açılan Darül Elhan’ın adı 1926’da “konservatuar” olarak değiştirilmiştir. Bu sadece şekil bakımından bir değişiklikten ibaret değildi. Batı musikisi ağırlık kazanmış. Doğu musikisi bölümü kapatılmıştır.1925’ten itibaren bir orkestra kurulmuş bunun sayısı 1926 yılında 200 öğrenciyi bulmuştur.¹¹¹ Bu dönemde Batılılaşma hareketlerine bağlı olarak musiki alanında da aynı kültür politikası benimsenmiştir. İstanbul Belediye Konservatuar’ında Batı musikisinin ağırlık kazanması doğrudan doğruya kültür politikaları ile ilgilidir. Tekkelerin kapatılması ve böylece alaturka müziği kolunun hayat merkezinin yok edilmesi musiki alanında Batılılaşma hareketi ile ilgilidir. Ancak Bakanlık İstanbul Konservatuar’ında bir “Alaturka Musiki Tasnif ve Tespit Heyeti” kurarak bir yönetmelikle eski musiki eserlerin toplanıp tasnif edilmelerini sağlamıştır. Heyetin başkanlığına Rauf Yekta Bey getirilmiştir.¹¹²

Cumhuriyetin müzik ve dramatik sanatlarındaki gözbebeği “Ankara Devlet Konservatuarı” olmuştur. Bu dönemde müzik öğretmen için “Musiki Muallim Mektebi” açıldı. Bu dönemdeki müzik öğretmenleri alaturkacıydı. Bu okulun binası 1928 yılında yapılmaya başlanmış 1933 de bitirilmişti. Atatürk, her yıl 1 Kasım günü açılan Meclis konuşmalarında kültür, sanat ve bilim konularında yönlendirici konuşmalar yapmıştır. Bu konservatuarların amacı memlekette müzik, tiyatro, opera ve bale kültürünü işlemek ve yetiştirmektir.¹¹³ Avrupa’ya öğrenci olarak Halil Bedii Yönetken, Nurullah Şevket Taşkıran, Ulvi Cemal Erkin, Cezmi, Ekrem Zeki Ün, Afife Hanım gönderilmiştir.¹¹⁴

¹¹⁰ M. Katoğlu, t.y., s. 447.

¹¹¹ a.g.e., s. 447.

¹¹² Bülent Alaner, “Cumhuriyet Döneminde Çok Sesli Müzik”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 18, s. 323-324.

¹¹³ M. M. Katoğlu, t.y., s. 448.

¹¹⁴ a.g.e., s. 449.

Konservatuara uzman sağlanması için Almanya’da bulunan öğrenci müfettişi Cevat Dursunoğlu görevlendirilmişti. Sonunda besteci Paul Hindemith Türkiye’ye gelmeye ikna edildi. Hindemith Dursunoğluna şunları söyler:

*“Her çeşit musikiniz dinledim. Sanat Musikisi dediğiniz Alaturka ’da üstat sanatçılarınız gelmiş, geçmiş. Fakat bu sanat dalı yolu kapalı bir çevre içinde kendisini tekrarladığı için yaratıcılık gücünü yitirmiş. Ne yaparsanız gelişemez, hep eskiyi tekrar olur. Bence bu musikiyi tarihi bir yadigâr olarak muhafaza ediniz. Tıpkı bizim Bach’tan önceki musikimiz gibi... Bence sizin asıl hazineniz, Halk Musikisi diye adlandırdığımız musikedir. Pek az millete nasip olacak kadar zengindir. Aralarında polifonik olanlar da vardır. Yarınki bestecilerimiz ancak bundan, bu halk türkülerinin ve halk musikisinin motiflerinden faydalanabileceklerdir. Unutmayınız ki Batılı birçok büyük besteciler bu yoldan geçmişlerdir”.*¹¹⁵

Hindemith, Konservatuara’nın tam örgütlü bir konservatuara dönüştürülmesini iyi öğrencilerin ayaklanmasını, öbür öğrencilerin okulla alakasının kesilmesini istiyordu. Öğretim kadrosunun Avrupa’dan gelecek öğretim görevlileriyle güçlendirilmesini önerdi.¹¹⁶

25 Haziran 1934’de Millet Meclisi’nde 2541 sayılı Milli ve Temsil Akademi Teşkilatı Kanunu çıkartılarak, Akademi, Musiki Muallim Mektebi, Filarmonik Orkestra ve Temsil Bölümlerine ayrıldı.¹¹⁷

Aynı okuldaki temsil bölümüne ise artık tiyatro deniliyordu. Buraya da yine Cevdet Dursunoğlunun çalışmalarıyla yurt dışından Carl Ebert, opera ve tiyatro bölümünün uzmanı olarak getirilmiş, Ebert’in yaptığı çalışmalar neticesinde bir “Tiyatro Akademisi’nin” kurulması gerektiğini böylece tiyatro kültürü seviyesinin yükseleceğini ortaya konmuştur. Ebert’ e göre Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi çıkar yol değildi. Bunun yerine dikkatli kurulacak okuldan çıkan öğrencilerin zorunlu sahne sanatlarına yönlendirilmesi gerekmekteydi.¹¹⁸

¹¹⁵ a.g.e., s. 452.

¹¹⁶ Özdemir Nutku, “Cumhuriyet Döneminde Türk Tiyatrosunu Geliştiren İlkadımlar”, **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974, s. 140.

¹¹⁷ B. Alaner, 2002, s. 324.

¹¹⁸ Ö. Nutku, 1974, s. 140.

Bugünkü adı Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası olan, bandodan oluşan topluluk 1924 yılında Ankara'ya taşındı. Bu orkestra üyeleri Batılı anlamda yetişmişti. Orkestranın ismi “*Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestra Heyeti*” adıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.¹¹⁹ 1938 yılında Almanya'dan Dr. Ernest Praetorius getirildi. Ve halka açık konserler verilmeye başladı.¹²⁰

Bu dönemde özellikle müzik, tiyatro ve opera gibi sahne sanatlarında Hitler Almanya'sından kaçan sanatçıların etkisi ve katkısı büyük olmuştur.

4.2. Tiyatro

Cumhuriyet döneminde şehir ve devlet tiyatrosu olmak üzere, iki önemli tiyatro vardır. Bu tiyatrolarda İstanbul ile sınırlı kalmıştır. Meşrutiyet yıllarında Darülbeydi denilen Şehir Tiyatrolarının atılıma geçmesi 1927 yılında Muhsin Ertuğrul'un gelmesiyle olmuştur. 1914 yılında Darülbeydi adıyla kurulan tiyatronun ismi 1934 İstanbul Şehir Tiyatroları olarak değiştirildi.¹²¹

Bu dönemde ayrıca komedi türündeki eğlence tiyatroları özel topluluklarca icra edilmiştir. Cumhuriyet dönemin ilk önemli denemesi “*Küçük Sahne*” olmuştur. Yapı Kredi Bankası teşvikiyle kurulan bu Tiyatro'yu kuran ise Muhsin Ertuğrul'dur. Bu tiyatro işlediği eserlerle taze kan getirmiş oldu.¹²²

Tiyatro yazarlığı Batılı anlamda Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni yeni filizlenen bir tomurcuktu. Çünkü 2500 yıllık Batı dünyasının birikimini Cumhuriyet Türkiye'si yarım asırda yakalamaya çalışmıştır. Cumhuriyet drama yazarlığının ilk tohumları II. Meşrutiyet zamanında atılmaya başlanmıştı. 1940'li yıllara kadar tiyatro yazarları konularını daha çok Osmanlı dönemini yeren ve eleştiren, yeni Türkiye'nin ideallerini yansıtan eserlerle ortaya koymuşlardır. Müsahipzade Celal Bey, Aka Gündüz, Reşat Nuri, Nahit Sırrı, Faruk Nafiz, Vedat Nedim, Halit Fahri, R. Nuri, Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri bu çerçevede eserler ürettiler.¹²³

¹¹⁹ B. Alaner, 2002, s. 326.

¹²⁰ M. Katoğlu, t.y., s. 461.

¹²¹ Ö. Nutku, 1974, s. 124.

¹²² a.g.e., s. 130.

¹²³ a.g.e., s. 125-127.

4.3. Resim, Heykel ve Güzel Sanatlar

Güzel Sanatlar Akademisinin temeli olan Sanayi-i Nefise, 1882 yılında Ressam Osman Hamdi Bey tarafında kurulmuş ve 1883’de öğretime başlamıştır. Sanayi-i Nefise Mektebinin adı 1926 yılında Güzel Sanatlar Akademisi olarak değiştirilecektir.¹²⁴

Kurum 1936’da kurum Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Kurumun başına Burhan Ümit Toprak atandı. Burhan Ümit Toprak akademinin kadrosunu yeni elamanlarla takviye etmek için çalışmaya başlayarak, ayrıca akademinin kütüphanesi zenginleştirdi.¹²⁵

Akademinin ilk çalışması mimarlık bölümünde başladı. Almanya’dan 1938 yılında Prof. Bruno Taut, daha sonra Prof. Taut’un ölümü üzerine Prof. Robert Vorhölzer getirildi.¹²⁶

Heykel bölümü için Rudolf Belling getirildi. Belling Almanya’nın en ünlü heykeltıraşlarından biriydi. Bölümü tek başına yönetmeye başladı. Daha sonra yanına Mahir Tomruk ve Nijat Serel de asistan olarak katıldı. Birçok öğrenci yetiştirdiler.¹²⁷

Resim bölümünün uzman yöneticisi Fransa’dan gelen ressam Leopold Levy’dir. 1937 yılında gelen Levy 1949 yılına kadar akademide görev yaptı. Levy’e göre bir kimse sanatkâr değilse onu sanatkâr yapmak mümkün değildir. Levy’in gelişinden sonra Akademinin resim bölümünde önemli değişiklikler yapıldı. Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Cemal Tollu yardımcı öğretmenliklere atandılar. Daha sonra Sabri Berkel, Zeki Kocamemi, Ali Çelebi, Nurullah Berk, Zeki Faik gibi kişiler öğretim kadrosuna katıldılar. Bu kadroların birçoğu Fransa’da yetişmişti. Levy ’in bunları seçmesinin temel nedeni ise kendi anlatacaklarının öğrenciye kolaylıkla aktarılabilmesidir. Ressamların maişeti ile ilgili olarak Beyoğlu’nda bir sanat galeri açılmış ve ayrıca birçok ilde resim galerileri açılarak buradan gelen para ile

¹²⁴ M. Katoğlu, t.y., s. 474.

¹²⁵ a.g.e., s. 474.

¹²⁶ Kıvanç Osma, “Cumhuriyet Anıtları: Anıt Heykeller”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 18, 297.

¹²⁷ M. Katoğlu, t.y., s. 475.

ressamların maişet sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Akademiye olan ilgi oldukça artmıştı.¹²⁸

4.4. Müzeler

En önemli müzelerde biri 1937 yılın da kurulan Resim ve Heykel müzesinin geçmişi Osmanlı'ya dayanmaktadır. 1856 yılında Dolmabahçe Sarayında veliaht dairesi olarak tasarlanan, buradaki koleksiyonun çekirdeği Osmanlının son yüzyılın da Osman Hamdi ve Halil Ethem Beyin çabalarıyla oluşturulmuştur. Müze, “*Resim*” ve “*Heykel*” olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.¹²⁹

Ağırlığı resim olan müzede, resim bölümü de üçe ayrılmıştır. Birinci grup ta Osman Hamdi, Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyit, Hüseyin Zekâi Paşa'lar gibi Avrupa resmi ile derin ilişkiler kuran realist ressamların eserleri, ikinci grup ta Batı resminden yapılmış kopyalar, üçüncü grup ta bazı çağdaş Avrupalı ve çoğu Fransız sanatçıların eserleri vardı. Bu kuruluş Batı tarzı resim-heykel sanatının sergilendiği bir kuruluştur.¹³⁰ 1923-1938 yılında açılan Müzeler tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: 1923-1928 Yılında Açılan Müzeler

<u>Müzeni Kuruluş Yılı</u>	<u>Müzenin Adı ve Yeri</u>
1923	Adana Müzesi, Ankara Arkeoloji Müzesi, Antalya Müzesi, Bursa Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Konya Müzeleri
1924	Bergama Müzesi
1925	Edirne Müzesi
1926	Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İzmir, Amasya, Tokat Müzeleri, Konya Müzesi
1927	Ankara Etnografya, Sivas Müzeleri
1929	Kayseri Müzesi

¹²⁸ Gürsel Renda, Kaya Özsezgin, Atilla Atar, Aytaç Katı, *Türk Plastik Sanatları Tarihi*, Anadolu Üniversitesi A.Ö.F, Ankara 1993, s. 56-57.

¹²⁹ M. Katoğlu, t.y., s. 477.

¹³⁰ a.g.e., s.477-478.

Tablo 1. Devamı

1931	Afyon Müzesi
1932	Çanakkale Müzesi
1933	Topkapı Müzesi
1934	İstanbul Ayasofya ve Efes Müzesi
1935	Tire ve Silifke Müzesi
1936	Niğde Müzesi
1937	Manisa Müzesi
1938	İzmit ve Alaca Müzesi

Kaynak: Katoğlu, a.g.e., s. 477-478

5. HALK EĞİTİMİ VE HALKEVLERİ

1925-1928 yılları arasında öğretmenler İrşad Heyetleri olarak (Aydınlatma Toplulukları) halkı aydınlatmaya çalışmışlardır. Halka devrimlerden bahsetmişler ve okuma yazma öğretmişlerdir.¹³¹1928 yılında harf devriminden sonra halka harfleri öğretmen için Millet Mektepleri açılmıştır. Dört ay süren bu eğitime 16-45 yaş arasındaki kadınlar ve erkekler katıldı. Millet mekteplerinde 1,5 milyon vatandaş okuma yazma öğrenmiştir. Bu okullar sabit ve gezici olmak üzere ikiye ayrıldı. A sınıfında okuma yazma öğretimi B sınıfın da ise Kıraat, Tahrir, Hesap, Ölçüler, Sağlık Bilgisi'ne ağırlık verilmiştir. Millet Mekteplerinde 1927'de halkın %10,7'si okuryazar olurken bu oran 1935'de 19,5'e 1940'da %22,4 yükselmiştir.¹³²

Şüphesiz Cumhuriyet döneminin en önemli Halk Eğitimi, Millet Mektepleri vasıtasıyla okuma ve yazma seferberliğidir. Atatürk 9 Ağustos 1928 yılında şöyle demiştir: *“Yeni Türk Harfleri çabuk öğrenilmelidir. Yeni Türk harflerini her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalçıya öğretiniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin yüzde onu, yüzde yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmezse bu ayıptır.”*¹³³

¹³¹ Y. Akyüz, 2011, s. 405.

¹³² a.g.e., s. 405.

¹³³ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, C.3, s. 318.

1930'lardan itibaren halk odaları açılmış bu odalarda yetişkinlere okuma yazma öğretilmiştir. Atatürk, Cumhuriyetçi güçlerin bir araya toplanmasını istiyordu. Bu amaçla 1931 yılında Türk Ocakları kapatıldı. Türk Ocaklarının kapatılmasının nedeni ise Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi ile Türk Ocaklarının ileride güçlenip “siyasi bir teşekkül” olarak çıkaracağı endişesiydi.¹³⁴ Şubat 1932 yılında Halkevleri kurulmuştur.¹³⁵ Bu kurumlar cumhuriyet rejiminin milliyetçi, laik ve halkçı görüşlerini kitlelere aşılama için oluşturulmuş kültürel ve siyasi merkezlerdir.¹³⁶ Öğretmen derneklerinin de kapatılarak güçlerini buraya devredilmesi sağlanmıştır.¹³⁷

Özgün yapılarıyla kültür atımlarına katkısı, laikleşme ve Batılılaşma politikalarıyla Halkevleri tarihimizde önemli bir yer tutmuştur. Cumhuriyet'in 10.yılına gelindiğinde birçok devrim yapılmıştı. Fakat devrimlerin halkın alt katmanlarına da inmesi gerekiyordu. Bu yüzden herkesin yararlanabileceği sivil kuruluşlara ihtiyaç vardı. Halkevleri bu amaçla Cumhuriyetin dünya görüşünü, aydınlar ve mahalli liderle halkın kültür yapısını zenginleştirme projesidir.¹³⁸ Halkevleri bir nevi “misyoner” anlayışı ile Atatürk devrimlerini aydınlar aracılığıyla halka götürmüş, çok güvendiği bu kurumlar, bir nevi devrimin paratoneri görevini görmüştür.¹³⁹

1932 yılında CHP Genel Sekreteri Recep Peker, halkevlerinin kuruluş gayesini anlattıktan sonra devam ettiği konuşmasında “*hayat ferdi saadete ermek için değil, son nefesine kadar çalışmak, didinmek, yükselmek ve yükselmek için sevmek. İşte Türkün hakiki ve tarihi şiarı budur. Tabiatı, binlerce yıl evvel, daha beşeriyet beşikte iken Tanrı edinmiş olan Türk, tabiata, hayatın hareketten tekâmül için çarpışmalara ve çarpışarak behemehâl galebe çalmaktan ibaret olduğunu her milletten iyi bilir*” demektedir.¹⁴⁰

Halkevleri halkla sıcak iletişim kuracak halk değerlerinden beslenecek, onun ilgi alanlarına göre şubeler oluşturulacaktı. Bu şubeler Dil-Edebiyat, Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Kursları, Kütüphane, Müzecilik,

¹³⁴ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti Dönemi (1930-1943)*, Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 135.

¹³⁵ Y. Akyüz, 2011, s. 405.

¹³⁶ K. Karpat, 2013, s. 333.

¹³⁷ Y. Akyüz, 2011, s. 405.

¹³⁸ M. Katoğlu, t.y., s. 433.

¹³⁹ a.g.e., s. 433.

¹⁴⁰ Ö. Karakaş, 2006, s. 45.

Köycülük, Sergicilik gibi bölümlerden oluşuyordu.¹⁴¹ Bu amaçla birçok faaliyetler yapılmıştır. Dil ve Tarih Şubesi, maniler, masallar, halk bilimine ait kültürün araştırılması, eski eserlerin korunması, tarihi günlerin kutlanması gerçekleştirilmiştir. Müzecilik ve Sergi Şubesi çeşitli sergiler düzenleyecek ve eski eserleri toplayıp müzeye kazandıracaktı. Kütüphanecilik Şubesini halka açık kitaplık oluşturacaktı. Halk Kursları ile halkın üretkenliğini artıracaktır.¹⁴²

Halkevleri 1938 yılına gelindiğinde sayıları 209'u¹⁴³ üye sayısı 100 bini bulmuş, düzenledikleri etkinliklerle 7 milyon yurttaşa ulaşmıştı.¹⁴⁴

¹⁴¹ M. Katoğlu, t.y.,433.

¹⁴² a.g.e., s 433.

¹⁴³ a.g.e., s 434-435.

¹⁴⁴ Y. Akyüz, 2011, s. 405.

II. BÖLÜM

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KÜLTÜR POLİTİKALARI (1938-1950)

1. EĞİTİM

1.1. İlk ve Orta Eğitim

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, Kemalist ideolojiye bağlı eğitim devam etmiştir. Fakat bu dönemde İsmet İnönü eğitimde büyük bir eksikliğe dikkat çekmişti. 7 Ağustos 1944 yılındaki açıklamalarına göre 1. sınıflara 224.000-247.000 arasında öğrenci gitmekte ancak bunun 75.000'i okulu bitirebilmektedir. İsmet İnönü'ye göre % 65 gibi bir oran verilmesinin temel nedenleri, ilköğretim davasının vatandaşa anlatılamaması, görevlilerin gerekli özeni göstermemesi, kız çocuklarının okula gönderilmesindeki sorunlar, iş zamanı köy çocuklarının okula gelmemesi ve yoksulluk olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵ Bu konu üzerine çok gidilmiş ve ancak zaman içerisinde başarılı olunabilmiştir.¹⁴⁶

1924 yılından itibaren ilkokul programlarında 3, 4 ve 5. sınıflarda hafta da bir verilemeye başlanan din dersi, merkezi okullarında 1930 yılında kaldırılmıştır. Ancak köy okullarında ise 1939 yılına kadar devam etmiştir.¹⁴⁷

II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan komünist tehlikeye karşı hükümet tedbir olarak önce ilkokul seviyesinden itibaren din derslerini yeniden koymayı çare

¹⁴⁵ Y. Akyüz, 2011, s. 348.

¹⁴⁶ a.g.e., s. 349.

¹⁴⁷ a.g.e., s. 405.

olarak düşünmeye başladı.¹⁴⁸ CHP, 1947 yılında Mecliste Hükümete, okullarda din dersi koyması ve din adamı yetiştiren okul açması konusunda yetki verdi.¹⁴⁹ 1949 yılında din eğitimi yeniden başladı. Birçok milletvekili buna destek oldu. Cumartesi gününe iki saat seçmeli din dersi kondu.¹⁵⁰

CHP'nin din teklifiyle ilgili kanunu meclisi sunma amaçlarından birisi de DP'nin etkili olacak siyasi bir silahını elinden almak istemesidir.¹⁵¹ Allah adını sebepsiz yere anmayan kararlı bir laik olan İsmet İnönü buna rağmen okullarda din dersi konulmasına izin vermiştir. Bu konuda sosyalist olan Mehmet Ali Aybar şu yorumda bulunmuştur: *“Bu güne kadar devrimciliği övünen bir parti selameti hayatının en kritik döneminde dini kucaklamakla bulmuştur.”*¹⁵² CHP bunu yaparken bir nevi Kemalist ideolojiden ödün vermiştir.¹⁵³ Ayrıca İlahiyat Fakültesi kurulması bu dönemde kabul edilmiştir.¹⁵⁴

1926'da yılında yapılan kanunla her düzeydeki okullardan ücret alınması kaldırılmıştı. İlkokulların tüm masrafları İl Özel idareleri tarafından karşılanacaktı. Fakat İl Özel idarelerin cılız bütçeleri bunu karşılamaya yetmiyordu. Okullardaki öğretmenler maaşlarını aylarca alamıyordu. Bu yüzden güvensiz meslek olan ilkokul öğretmenliğine talep yoktu. Ancak 1948 yılında okulların ve öğretmenlerin tüm masrafları Devlet Genel Bütçesine alınabilmiştir.¹⁵⁵

1927'ye kadar meslek ve sanat okulları açma ve bunların masraflarını karşılama yükümlülüğü İl Özel İdarelerine bağlıydı.1927 yılında çıkan kanunla bu okullar Eğitim Bakanlığı'na devredildi. Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kuruldu. 1941 yılında buraya müsteşar olarak atana Fizik ve Kimya öğretmeni Rüştü Uzel yıllarca bu kurumun daha başarılı ve nitelikli olması için büyük emek harcadı. Bütçesi 1935'te Eğitim Bakanlığı'na alınan bu müdürlük 1941 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı'na çevrildi.¹⁵⁶ Bu dönemde çok

¹⁴⁸ Cem Eroğul, *Demokrat Partinin Tarih ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Nisan 2003, İstanbul, s. 19.

¹⁴⁹ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Yayınevi, Ankara, 2003, s. 82.

¹⁵⁰ B. Lewis, 2008, s. 564.

¹⁵¹ T. Timur, 2003, s.82.

¹⁵² F. Ahmad, 1995, s.156.

¹⁵³ T. Timur, 2003, s. 82.

¹⁵⁴ K. Karpat, 2013, s. 358.

¹⁵⁵ Y. Akyüz, 2011, s. 351.

¹⁵⁶ a.g.e., s. 371.

sayıda Erkek, Kız Sanat ve Yapı Enstitüleri, Ticaret Okulları, Kız Teknik, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen okulları açıldı.¹⁵⁷

1.2. Köy Enstitülerinin Açılması

Köy Enstitüleri II. Meşrutiyet devrinden beri düşünülmekteydi. Ancak ne Osmanlı Dönemi'nde nede Cumhuriyetin ilk yıllarında bu çabalar sonuca ulaşamamıştır. Ülkenin büyük bir kısmını ve nüfusunu oluşturan köylünün modernleştirilmesi önemli bir projeydi. Fakat bu proje yakın tarihimizin en tartışılan projelerinden bir olmuştur.¹⁵⁸ Bu tartışma da enstitülere karşı olanlar acımasızca eleştirirken, sahip çıkanlar ise onu oldukça idealize etmiştir.¹⁵⁹

1935 yılında zamanın ünlü eğitimcilerinden Dr. Halil Kanat'a göre; mevcut Öğretmen Okulları beklenen öğretmeni yetiştirememektedir. Ona göre öğretmen okulları şu sakıncalara sahiptir:

1. Öğrenciler alabildiğince hazırcı yetişmektedir.

2. Öğrenciler şehrin birçok kötü ve bozuk taraflarına kolay ve çabuk alışıyorlar.

3. Bu pasif durum içinde öğrencinin görevi ders kitabı ve sınavdır. Hayat ise sağlam iradeli, mahir ve becerikli insan istiyor.¹⁶⁰

11 Haziran 1937 yılında köylülere ziraat ile ilgili teknik işlerin öğretilmesi ve rehberlik edilmesi ile ilgili kanun kabul edilmiştir. Bu kanuna göre öğretmenlerin taşınması gereken vasıflar şöyle öngörülmüştür.¹⁶¹

“1. Eğitim adayı köy hayatını bütünüyle bilmeli yaşayarak bilmeli ve köye bağlanmış bulunmalıdır.

2. Yaş, bilgi, görüş, anlayış bakımından köyde yapacağı işler dolayısıyla karşılaşacağı güçlükleri yenebilecek durumda olmalı. İktidarı her bakımdan köy işlerini başarabilmeyi yetmelidir.

¹⁵⁷ a.g.e., s. 372.

¹⁵⁸ M. Katoğlu, t.y. ,s. 428.

¹⁵⁹ a.g.e., s. 428.

¹⁶⁰ Halil Fikret Kanat, “Milliyet İdeali ve Topyekün Milli Terbiye”, Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 192.

¹⁶¹ S. Özkan, 2010, s. 193.

3. Köye sade, fakat ileri nitelikli bir hayatı sokabilmek için bıkmadan çalışabilmelidir.

4. Köyün mecburi tahsil yaşındaki çocuklarıyla gençlerine okuma, yükseltici işler bakımından devletli temsil edebilecek kudrette olmalı ve bu bakımlardan köylüye rehberlik edebilmelidir.

5. Köyde bilhassa eğitim ve tarım işleri gibi genel hayat seviyesini yükseltici işler bakımından devleti temsil edebilecek kudrette olmalı ve bu bakımlardan köylüye rehberlik edebilmelidir.

6. Köyün geleceği ile kendi geleceğinin ve bunlarla devletin geleceğinin bağlı olduğunu bilerek çalışabilmelidir.”¹⁶²

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, TBMM’de Köy Enstitüleri ile ilgili kanun görüşülürken Enstitü kavramını seçme nedeni şöyle ifade ediyordu: “Biz bu müesseselere Köy Öğretmen Okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müesseseler vardı. Bunları ona bağlamak istemedik. “Enstitü” kelimesini biz Frenklerin telaffuz ettiği tarzda aldık ve buna alıştık... Enstitü de yetişecek öğretmenlere umumi ve mesleki kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi bunlar köye gittikleri vakit köy hayatında amil, saygınlık sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyî alınabilecek insan olabilmeleri için amil bilgiler de verilecektir. Bunun belkemiği, ameli bilgi ve melekenin esasını, gidecekler ve çalışacakları muhit köy olduğuna göre, ziraatın teşkil edeceği şüphesizdir.”¹⁶³

19 Mart 1940 tarihinde Dr. Refik Saydam tarafından çıkartılan kanunda, Köy Enstitülerinin amacı şöyle izah ediliyor; “Umumi nüfusumuzun %80’ini teşkil eden köylü ve çiftçi halkın çocuklarını okutmak ve bilhassa onları daha başarılı hale getirmek zorunda olduğu belirtilmektedir.”¹⁶⁴ Aynı zaman da iyi ve mükemmel köylü yetiştirmek zorundayız.”¹⁶⁵

Bu Enstitüler II. Dünya Savaşından hemen sonra 17 Nisan 1940 yılında on dört yerde birden kuruldu. “Misyoner” ruhuyla kurulan bu enstitüler 1941 yılında 21’e ulaştı. Bu enstitülerin amacı kırsal alanı kalkındırmak, bilinç kazandırmak,

¹⁶² Köy Okul Binası, Devlet Basım Evi, Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 193.

¹⁶³ Ö. Karakaş, 2006, s. 280.

¹⁶⁴ S. Özkan, 2010, s. 195.

¹⁶⁵ T.B.M.M. ZC, 6.Devre, I. İctima, C. 10, s. 70 vd.

beceri sahibi olmaktı. Ayrıca görev alacağı yeri iyi bilen gençlerden seçiliyor aynı yere öğretmen olarak gönderiliyorlardı.¹⁶⁶ Köy Enstitüleri'nin temeli olan Öğretmen Okulları İzmir'de Kızılçullu, Eskişehir Mahmudiye, Edirne Karaağaç ve Kastamonu Gököy'de açılmıştır. Kanun kabulüyle Öğretmen Okulları Köy Enstitülerine çevrilerek yenileri açılacak ve sayıları da 1946 yılına kadar 21'i bulacaktır.¹⁶⁷

Köy Enstitülerinde ders olarak her türlü tarım aleti, zanaatkârlık, çiftçilik, araç-gereç kullanma, üretim konuları öğretilmiştir. Bunun yanında kültür dersleri de veriliyordu. Hasan Ali Yücelin kurduğu Köy Enstitüleri'nin uygulayıcısı İsmail Hakkı Tonguç olmuştur. Bu okullar ilkokuldan sonra beş yıllık olarak planlamıştı. Ayrıca denetlenmesine öğretmen yetiştirmek amacıyla 3 yıllık yüksek bölümü açılmıştı.¹⁶⁸ Köy enstitüleri, ilköğretimi hızlandırmak amacıyla köylüyü yurduna toprağına bağlamak ve ısındırmak, dolayısıyla kalkındırmak amacına yönelik kurumlardı.¹⁶⁹

Köy Enstitülerin fikir babası İsmail Hakkı Tonguç *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy* adlı eserinin önsözünde köye yönelik şu tespitlerde bulunmuştur:

“Köyü ve plansız ve şuursuz kalkındırmayı düşünenler boşuna zaman harcadığını, bunun yerine kendi içerisinden canlandırılması ve şuurlandırılması gerektiğini” söylüyordu. Tonguç'a göre *“Köyün canlanabilmesi için her şeyden itibaren tabiatı yenebilecek ve yaratıcı düşünceye sahip insanların yetişmesi gerekmektedir.”*¹⁷⁰ Tonguç köylünün yalnızca okumakla kalmayıp, ülke kalkınmasında ve devlet ideolojisinin yaşatılmasında da etkin olabilmesini amaçlamıştır.¹⁷¹

¹⁶⁶ M. Katoğlu, t.y. ,s. 429.

¹⁶⁷ Şevket Gedikoğlu, “Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri”, Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 194.

¹⁶⁸ M. Katoğlu, t.y., s. 429.

¹⁶⁹ Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 195.

¹⁷⁰ İ. Hakkı Tonguç, *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, II. Baskı, İstanbul, 1947,s. IV

¹⁷¹ S. Özkan, 2010, s. 195.

Köy Enstitülerinin açılmasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi okuma yazman öğretmek ve yeni kültürü köylülere götürmektir. Bunun bir bölümü Halkevleri, Halk Odaları, Köy Okuma odaları, gazete ve dergilerle yapılacaktır.¹⁷²

İkinci neden ise yapılması amaçlanan toprak reformunda Köy Enstitüleri'nin araç olarak kullanılmak istenmesidir. İsmet İnönü bu okulların açılış konuşmasında *“Batakçı toprak ağalarının kökünü kazıyacağım”* demiştir. Bunu da bu okullar vasıtasıyla yapmayı düşünmekteydi.¹⁷³

Buradan anlaşılıyor ki Köy Enstitülerin amacı, Milli kültürün gelişmesini ve köylünün bilinçli bir vatandaş haline getirilmesini amaçlamıştı. Köy Enstitülerinin programı hazırlanırken köylüyü, eviyle, tarlasıyla, yoluyla, halkıyla, çocuğuyla bütün gelenek ve görenekleriyle tanınmasına ve bir bütünlük içerisinde hareket etmesine göre hazırlanmıştı.¹⁷⁴

Hasan Ali Yücel devamlı olarak bu Enstitülerin başka ülkelerden bir kopya olmadığını şu sözleriyle belirtmiştir:

*“Bu kanunla bizim yaptığımız şey kopya değildir. Fakat indi, uydurma bir iş de değildir. Bizim yaptığımız bu işi Bulgaristan'da başka mahiyette görürsünüz. Meksika'da başka şekilde bulursunuz. İlköğretim meselesini bundan bir asıl evvel halletmiş memleketlerde de başka şekillere tesadüf edersiniz. Biz hiçbir memleketin ilk tahsil meselesini hallederken aldığı tedbirleri aynen almadık.”*¹⁷⁵

Bu kuruluşlar siyasal çekişmeden payını almış geleneksel yapı içerisinde yeni işlevleri belli kesimin tepkisini çekmiş ve belli güçleri karşısına almıştır. Esas itibariyle geleneksel yapıyı rahatsız etmiş olmaları, *“solculuk”* suçlamasıyla karşı karşıya bırakmıştır.¹⁷⁶ CHP çok partili yaşamla beraber politikasını değiştirdi. Toplumun tüm kesimlerine şirin gözükmeye çalışmıştır. Toprak ağalarını tedirgin eden Köy Enstitülerinin uygulamalı eğitimi ikinci plana atılarak kültür dersleri

¹⁷² Şerafettin Zeyrek, “Köy Enstitüleri'nin kuruluş ve Kapanış Nedenleri”, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Nisan 2004, s. 74.

¹⁷³ Aydemir, İkinci Adam, 2009, s. 347.

¹⁷⁴ Latif Erenel, “Kültür Kalkınmasında Köy”, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1939, s. 5.

¹⁷⁵ Ö. Karakaş, 2006, s. 280.

¹⁷⁶ M. Katoğlu, t.y. s.,430.

artırıldı. Bu durum Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un uzaklaştırmalarıyla yeni bir dönem başlamıştır.¹⁷⁷

1950-1955 yılında Köy Enstitüleri hakkındaki en önemli düzenleme köy-şehir ayırımına son verilmesidir. Şehirdeki öğretmen yetiştiren okullara Öğretmen Okulu, köylerde öğretmen yetiştiren okullara da Köy Enstitüleri deniliyordu.¹⁷⁸ 27 Ocak 1954 tarih ve 6234 sayılı “*Köy enstitüleri ile ilköğretim okullarının birleştirilmesi hakkında kanun*” çıkartılmıştır.¹⁷⁹ Bu kanun ile her iki okulda birleştirilerek *Öğretmen Okulu* adını almıştır.¹⁸⁰

Bu enstitülerin buldukları bölgelere çok büyük katkıları olmuştur. Birçok yetenekli öğrencinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birçok sanatçı, yazar, eğitimci ve politikacı yetişmiştir.¹⁸¹ 1947 yılında 15000 öğrenci 20 enstitü vardı.¹⁸²

1.3. Üniversite

1946 yılında 4936 sayılı “*Üniversiteler Kanunu*” çıkartıldı. Bu kanunun birinci maddesinde “*Üniversiteler, fakültelerden, enstitü, okul ve bilimsel kurumlardan oluşmuş, özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleridir*” ifadesi yer aldı. Bu yasa içeriği bakımından çağdaş ve evrensel anlamdaki bir üniversite anlayışının ürünüdür. Yasa, uzun süre yürürlükte kalmıştır. Bu dönemde 1945 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, 1946 yılında Ankara Üniversitesi kurulmuştur.¹⁸³

1946'da 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarılarak yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemenin temel özellikleri şunlardır:

“1. Üniversitelere özerklik ve tüzel kişilik verilmiştir.

2. Üniversitelerin görevleri özetle, şöyle gösterilmiştir.

¹⁷⁷ T. Timur, 2003, s. 81.

¹⁷⁸ N. Koç, 2013, s. 461.

¹⁷⁹ a.g.e, s. 459.

¹⁸⁰ a.g.e, s. 461.

¹⁸¹ M. Katoğlu, t.y., s. 430.

¹⁸² a.g.e., s. 646.

¹⁸³ M. Katoğlu, t.y., s. 428.

a) Öğrencileri bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar, Türk devriminin ülkülerine bağlı, milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek, çeşitli mesleklere iyi elamanlar sağlamak.

b) Ülke sorunlarına öncelik veren bilimsel araştırmalar yapmak.

c) Resmi makamlarla işbirliği halinde ülkenin gelişmesine katkıda bulunmak.

d) Araştırma ve inceleme sonuçları yayınlamak, doktora yapmak.

e) Toplumun genel düzeyini yükseltici bilimsel verileri yaymak.

3. 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu, yükseköğretimde en uzun süre (1946-1973) geçerli kalmış bir kanundur.”¹⁸⁴

Din eğitiminin devlet tarafından yapılmaması insanların dini eğitimlerini cahil insanların elinden almasına neden olmuştu.¹⁸⁵ Bunun üzerine bu dönemde İlahiyat Fakülteleri yeniden açıldı. Müfredata İslam Sanatı ve İslam Tarihi dersleri kondu.¹⁸⁶

2.CHP’NİN KÜLTÜR POLİTİKALARI

Bu dönem yakın tarihimizde Milli Şef dönemi olarak bilinmekte ve İsmet Paşa tek belirleyici ve etkili şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır. 28 Aralık 1938 yılındaki CHP kurultayında *Değişmez Genel Başkan* seçildi. Kurultay’da alınan karar şöyledir:

1.Partinin hamisi ve ebedi başkanı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Kemal Atatürk’tür.

2. Partinin değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü’dür.

3. Partinin değişmez başkanlığı aşağıdaki üç şekilde boşalabilir.

a. Vefat

b. Vazifeyi yapamayacak derecede hastalık

¹⁸⁴ Y. Akyüz, 2011, s. 359-360.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 564.

¹⁸⁶ a.g.e., s. 565.

c. İstifa.¹⁸⁷

Bu kararlar parti ile İsmet İnönü özdeşleştirilmiş oluyordu. 1935 yılında CHP'nin dördüncü kurultayında da devlet ile parti özdeşleştirildi.¹⁸⁸ Bu dönemin şartlarına ve gazetelerine bakıldığında aslında İsmet İnönü'nün davranışını yadsımamak gerekir. Hitler ve Mussolini'nin ortaya koyduğu otoriter rejimler Batı demokrasilerini tir tir titretiyordu. Hızlı kalkınma gerçekleştirebilmek, dış güçlere karşı etkili olabilmek için tek partili otoriter rejimler kanaati hâkimdi.¹⁸⁹

İsmet Paşa tek adam olmanın avantajıyla Kemalist ideolojiden taviz vermeden eğitim ve kültür politikalarının belirlenmesinde en büyük güç olacaktı. Bunu 1939 yılında yayınlanan John Dewey'in Türkiye Maarif Hakkında rapor adlı eserde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in önsözünde yazdığı yeni dönemde eğitim ve kültür politikasının nasıl olacağını göstermesi açısından önemlidir. Atatürk ve İsmet Paşanın emirlerinin, uzman raporlarının ve değişik ülkelerdeki teşkilat hakkında etütlerin seri halinde neşredileceğini belirttikten sonra şöyle der; *“Eğitim kültür müesseselerimizin Kemalist rejim kurucu prensiplerine dayanarak, cezri bir şekilde hayatlaştırılması, terbiye ve tedris çalışmalarının her şeyden evvel bu günkü ve yarınki kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mahiyet alması ve okullarımızdan çıkan gençlerin yeni teknik ve hayat şartlarını kültür gelişmesinin devamlı bir şekilde takip edilecek bir ana programa bağlanması ile mümkündür. Bu program hazırlanırken Milli Şeflerin direktifleri CHP'nin ve hükümetin programı, hareket noktalarımızı ve amaçlarımızı tayin edecektir.”*¹⁹⁰

İsmet Paşa ve Hasan Ali Yücel'in bu dönemde verdiği mesajlarda Kemalist ilkelerin yerleşmesine önem verileceğini görmekteyiz. Bu dönemin savaşlardan dolayı ekonomik ve siyasetin durağan özelliğine rağmen eğitim ve kültür hayatında son derece hareketli bir görünüm aldığını görmekteyiz. Laiklikle boşalan dinin yerini bu dönemde milliyetçilikle doldurulmuştu. 1943'den sonra bu da terk edilecek Yunan ve Hümanist kültür yerleştirilmeye çalışılacaktır.¹⁹¹

¹⁸⁷ Aydemir, İkinci Adam (1938-1950), Remzi Kitabevi, İstanbul 2009, s.38.

¹⁸⁸ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Dönemi, 1930-1945*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1983, s. 286-287.

¹⁸⁹ *Vatan*, 31.10.1941.

¹⁹⁰ John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul, 1939, s. V-VI.

¹⁹¹ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 82-83.

Hümanizmanın bir kültür olarak benimsenmesinde Hasan Ali Yücelin etkisi büyüktü. İnönü'nün Milli Şef sanıyla Cumhurbaşkanı olması ile yenileşme ve çağdaşlaşma atılımları, İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu sıkıntılara ve olumsuzluklara rağmen sürdürüldü. Bunun sonunda da eğitim ve öğretime paralel olarak edebiyat, yayın, bilim ve sanat dallarının her birinde sağlanan gelişmelere ve ilerlemelere bakılarak bir Türk hümanizmasından söz edilir olmuştur.¹⁹²

Batılılaşmak, laiklik ve hümanizm, eğitim ve kültür hayatında hâkim kılınmak istenen temel esaslardı. Çıkarılan tüm kanunlar, yönetmelikler ve düzenlemeler bu amaca yönelik olmuş ve laiklik ilkesine daha fazla önem verilmiştir. Modern hanımlara değer verilmiş ve kız çocuklarının okullarda laiklik kültürle yetiştirilmesi sağlanmıştır.¹⁹³

1940-1950 yılları arası toplumsal gelişmenin oldukça arttığı yıllar olacaktır. Radyo sayısı 1938 yılında 46,230, 1945 yılında 176,262, 1948 yılında 240,525, 1951 yılında 412,270'ye ulaşmıştır. Aynı dönem içerisinde roman ve öykü gelişmiştir. Tiyatro, küçük sinemalar daha fazla seyirci çekmeye başlamıştır.¹⁹⁴ Bu dönemde modern bir belediyeçilik anlayışı gerektiren değişimler oldu. Otomobil sayısı artmış bununla birlikte yollar, kaldırımlar, kanalizasyon, apartmanlar kısaca topyekûn yeni bir şehirleşme anlayışı ortaya çıkmıştı.¹⁹⁵ İstanbul sokaklarında ve plajlarında leopar derisi gömlek giyenlerin artması ve ağızda çiğnenen sakızlar batı kültürünün toplumu etkilemeye başladığının göstergeleridir.¹⁹⁶

2.1. Müzik

20 Mayıs 1940 yılında 3829 sayılı Devlet Konservatuvarı Kanunu çıkarılmıştır. Kanuna göre konservatuar Müzik ve Temsil diye iki kısma ayrılmıştır.¹⁹⁷

¹⁹² Ö. Karakaş, 2006, s. 234.

¹⁹³ Ş. Karatepe, 1997, s. 85.

¹⁹⁴ M. Katoğlu, t.y., s. 416.

¹⁹⁵ a.g.e., s. 416.

¹⁹⁶ a.g.e., s. 419.

¹⁹⁷ M. Katoğlu, t.y., s.455.

Müzik kısmı şu bölümlerden oluşuyordu: Kompozisyon, Orkestra İdaresi, piyano-org-arp, yaylı sazlar, nefesli ve vurma sazlar, teganni kısmından oluşuyordu. Temsil kısmı da şöyle oluşmaktaydı: Opera, tiyatro, bale.¹⁹⁸

Kanuna göre her şube bir uzman şefle yönetilecekti. Her iki kesimin amacı, ülkemizde müzik, bale, opera, tiyatro gibi sanatları sevdirmektir. Okulun bütün şubelerine paralı ve parasız yatılı öğrenci alınacaktı. Devlet Konservatuvarı ilk mezunlarını 1941 yılında vermiştir.¹⁹⁹

Devlet Konservatuvarı tam anlamıyla Batı tarzı musiki eğitimi veren kurumlardır. Burada eğitimi yabancı uzmanlar verdiği için, batı tarzı eğitim müfredatı benimsendi. Bunun yanında Batı’da eğitim almış olan öğretim elamanları tarafından desteklendi.²⁰⁰

Okulun bale bölümü ancak 1949 yılında kurulabildi. Bale bölümünün temelini yine yabancı uzmanlar attı. İngiltere Kraliyet Bale yöneticisi Ninette’de Valois tarafından çalışmalar başlatıldı. Önce Yeşilköy’de açıldı, daha sonra Devlet Konservatuvarına taşındı.

Konservatuvarı müzik bölümünü bitirenler Cumhurbaşkanlığı Orkestrası’nda görev aldı. Temsil bölümünü bitirenler ise “*Tatbikat Sahnesinde*” görev almaya başladılar.²⁰¹

2.2. Tiyatro ve Sahne Sanatları

3829 sayılı kanunun getirdiği yeniliklerden birisi de “*Tatbikat Sahnesinin*” kurulmasıdır. Öğrenciler bu tatbikat sahnesinde çalışmalarını zorunluydu. Bunlara 85 lira burs verildi.²⁰² Devlet Konservatuvarının temsil bölümü bitiren öğrencilerin istihdam sorunu çıkınca bu öğrencilerin “*Tatbikat Sahnesinde*” görevlendirilmelerine karar verilmiştir. Bu sahne Ankara’da halkın tiyatro eğitimi ve mezunlar için de oyunlarını sahneleyeceği bir yer olmuştur. Daha sonra Ankara

¹⁹⁸ B. Alaner, 2002, s. 323.

¹⁹⁹ M. Katoğlu, t.y., s. 455.

²⁰⁰ Ö. Nutku, 1974, s. 133.

²⁰¹ a.g.e., s. 134.

²⁰² M. Katoğlu, t.y., s. 455.

Halkevi sahnesinde Nurullah Şevket Taşkıran, Semiha Berksoy gibi Avrupa da eğitim almış kişiler sahne almaya başladı.²⁰³

Tatbikat Sahnesinde kostüm, dekor, giyim atölyeleri meydana getirildi. Operalar için tek perdelik bölümler seçiliyordu. Konservatuar sahnesinde ilk gösteri 11 Ocak 1940 yılında Maeterlinck'in *Evin İçi* ve Moliere den *Kibarlık Budalası* eserinin sahnelenmesi ile başladı.²⁰⁴ İlk operada Ankara Halkevi Sahnesi'nde Mozart'ın *Bastien ve Batiennne* ile *Madam Butterfly* eserleri sahnelendi. Operanın temsillerine Cumhurbaşkanlığı Orkestrası eşlik etmekteydi.²⁰⁵

Cumhurbaşkanlığı Orkestrasının başında Almanya'dan gelen Dr.Ernst Praetorius bulunmaktaydı. Şef 1946 yılında ölünceye kadar görevini yürüttü. Daha sonra orkestranın başına Ferit Alnar geçti.²⁰⁶ 1941-1943 yılları arasına baktığımızda radyo'da da toplam da 229 konser verildi.²⁰⁷ Yine 1941-1943 yılları arasın da radyo konser hariç 20 eser 28 defa seslendirildi. 1941-1943 yılları arasında yerli eser sayısının yıllık repertuar içindeki payı %10 düzeyindedir.²⁰⁸ 1948 yılında kabul edilen 5245 sayılı yasa ile piyanist İdil Biret ve kemancı Suna Kan yurt dışına eğitim amacıyla gönderildi.²⁰⁹

Devlet tiyatroları iki aşamadan oluşmaktaydı. 1941 yılından 1949 yılına kadar dönem "*Tatbikat Sahnesi*" olarak adlandırıldı. 1941-1947 yılları arasında başyönetmen Carl Eberttir. 1949 yılında "*Devlet Tiyatroları ve Opera Genel Müdürlüğü*" kurularak, ilk genel müdürü Muhsin Ertuğrul olmuştur. Ankara da kurulduktan sonra İstanbul ve İzmir'de de kurulan Devlet Tiyatrolarında 1941-1949 yılları arasında toplam 27 yabancı eser sahnelenmiştir.²¹⁰ Ankara Konservatuarı ilk mezunlarını 1941 yılında verdi. Bunların 8'i kız 14'ü erkek olmak üzere 22 kişidir. Mezun olan öğrencilere konservatuar kadrolarında görev verilmiştir.²¹¹

²⁰³ a.g.e., s. 458.

²⁰⁴ a.g.e., s. 459.

²⁰⁵ a.g.e., s. 459-460.

²⁰⁶ Ö. Nutku, 1974, s. 137.

²⁰⁷ M. Katoğlu, t.y., s. 462.

²⁰⁸ a.g.e., s. 463.

²⁰⁹ a.g.e., s. 464.

²¹⁰ a.g.e., s. 467.

²¹¹ Ö. Karakaş, 2006, s. 272.

Araştırmacılar Cumhuriyet dönemin tiyatro yazarlığı dört aşamadan oluştuğunu söylemektedir. Birinci aşama 1940-1950 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönem de orta tabakanın eğilimini cevaplayan oyunlar ortaya çıkmış, toplumdaki değişimin sarsıntıları, ekonomik sıkıntıları ve savaş yıllarını ilk defa dile getirilmiştir.²¹² Dönemin en önemli yazarları Cevat Fehmi, Ahmet Kutsi Tecer, Oktay Rıfat, S. Kudret Aksal'dır. Yazarlar konu olarak namuslu esnaf ve memur anlayışının yitirilişini, yeni sosyal sınıfların oluşumunu, enflasyonu, orta sınıfın umutsuzluğunu, iş adamlarının güçlenişini ele almışlardır. Bu dönemde Fehmi Başkut'un *Paydos* ve *Büyük Şehir* ve Ahmet K. Tecer'in *Köşebaşı* oyunları bu dönemin simgesel eserleridir.²¹³

2.3. Resim, Heykel ve Güzel Sanatlar

1939 yılından itibaren sanatı destekleyici en büyük adımı "*Devlet Resim ve Heykel Sergileri*" olmuştur. Bu sergi ülkemizde sanat alanında yapılan yeniliklerin sonucunda doğdu. Milli Eğitim bakanlığı "*Devlet*" sergi sistemini kurarak, her yıl on ressamın farklı illere yurt gezisine çıkmasına karar vermiştir.²¹⁴

Bu serginin başlıca özellikleri, her yıl devlet bir defa sergi düzenler. Sergiye Türk sanatçıların katılması için gereken önlemleri alınır ve sergi Ankara'da açılırdı. Sergiye yağlıboya, fresk, suluboya, pastel, karakalem, gravür, tekniğiyle yapılmış eserler ile mermer, tunç ve emsali sert maddelerle yapılmış heykel ve kabartmalar kabul edilirdi. Her milletten sanatçılar kabul edilir fakat sadece Türk sanatçılar ödüllendirilirdi. Bu sergiler uzun yıllar ülkedeki en önemli faaliyet olarak hiç aksatmadan sürmüştür.²¹⁵

Cumhuriyetin ikinci kuşak sanatçıları Batı kültürünün etkisiyle İstanbul ve Ankara'nın kültürel hayatında çok etkili oldular. Değişik sayıda heykeltıraş ve ressam Batılı sanat üretimini artırdılar ve kalıcı hale getirdiler. Ressamlardan Z. Kocamemi, Turgut Zaim, Cemal Tollu, B.R. Eyüboğlu, N. Berk, Cevat Dereli,

²¹² M. M. Katoğlu, t.y., s. 467.

²¹³ a.g.e., s. 469.

²¹⁴ Turan Erol, *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği*, Cem Yayınları, İstanbul, 1984, s. 64-68.

²¹⁵ M. Katoğlu, t.y. s. 478.

Mahmut Cudâ, Eşref Üren, Ali Çelebi, Sabri Berkel, Halil Dikmen; heykeltıraşlardan Hadi Bara, Zühtü Mürioğlu, Nusret Suman, Hüseyin Anka, gibi sanatçıların Türk sanatına katkıları büyük oldu.²¹⁶

1939 yılından itibaren “*Yurt Gezileri*” sergileri düzenlendi. Sanatçıların giderleri devletçe karşılanmış gittikleri yerlerden esinlenerek yaptıkları eserler Halkevleri ve Parti tarafından alındı. Bu gezilerin amacı sanatçıya teşvik ve halka sanatı sevdirmektir. Tabii ki tüm bu sanat eserlerinde Batı’nın kültür etkisi açıkça gözükmemektedir.²¹⁷

1939 yılında düzenlenen Resim ve Heykeltiracılık birincilik ödülünü “*Atatürk’ün Cenaze Merasimi*” adlı tablosuyla Zeki Kocamemi, “*Erciyeş*” adlı tablosuyla ikincilik ödülünü Turgut Zaim, üçüncülüğü ise “*Figür*” adlı tablosuyla Bedri Rahmi Eyüpoğlu almıştır.²¹⁸

Türk resim tarihinde 1940’lara kadar toplumsal içerikli konular ele alınmıştır. 1940 yılında bir grup sanatçı “*Yeniler*” adı altında bir araya geldi. Bu sanatçılar Nuri İyem, Abidin Dino, Haşmet Akal, Ferruh Başağa, Turgut Atalay, Mümtaz Yener, Avni Arbaş Selim Turan. Nijat Melih Devrim, Kemal Sönmezler ve İlhan Arakon, Fethi Karakaş’dır. Sergilerinin birinci teması “*liman*” ikincisi de “*kadın*” olmuştur. Grup biçimsel anlamda yenilik getirememiştir.²¹⁹

2.4. Müzeler

1944 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1945 yılında toplanan ilk kurul toplantısında Hasan Ali Yücel “*Sizden programlanmasını beklediğim ilk iş, yurdumuzun mühim merkezlerinden başlayarak bütün memlekette tarih ve sanat değeri bulunan eserleri haritalarda tespit etmektir. Eski tabiri ile sizden eski eserlerimizin (levh-i mahfuzunu istiyorum)*” demiştir.²²⁰

²¹⁶ Ahmet Kamil Gören, “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Türk Resim Sanatı”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 18, s. 287-288 .

²¹⁷ A. K. Gören, 2002, s. 287.

²¹⁸ Ö. Karakaş, 2006, s. 266.

²¹⁹ a.g.e., s. 287.

²²⁰ Ö. Karakaş, 2006, s. 278.

Atatürk dönemin de başlayan müze açma çalışmaları bu dönemde de devam etmiştir. 1939'den 1950'ye kadar açılan müzeler tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: 1939-1950 Yıllarında Açılan Müzeler

Müzenin Kuruluş Yılı	Müzenin Adı ve Yeri
1939	İznik ve Alaca Müzeleri
1940	Hatay Müzesi
1943	Erzurum ve Kastamonu Müzesi
1945	Mardin Müzesi
1946	Sinop ve Akşehir Müzesi
1948	Maraş Müzesi

Kaynak: Katoğlu, a.g.e., s. 485

2.5. Kütüphane ve Yayıncılık

Milli Kütüphane Cumhuriyet'in halka kazandırdığı en önemli kurumdur. 1946 yılında kurulan bu kurum özellikle Ziya Gökalp'in ısrarla istediği ve özlemine çektiği bir kurumdu. 1980'de özel olarak yaptırılan "*Milli Kütüphane*" binasına taşındı. Bu kütüphane de Türkiye'deki her türlü yayın, dünyadaki başlıca eserler, kültür ve sanat ile ilgili arşivler ve bibliyografya çalışmaları bulunmaktadır. Türkiye'nin en örgütlü ve olanaklı kütüphanesidir.²²¹

Cumhuriyetin 1930'lu yıllarından itibaren başlayan yayın kampanyası 1939-1950'li yıllarda da devam etmişti. Dönemin Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Âli Yücel, 1941'deki tercüme dizilerinin önsözüne şunları yazmıştır: "*Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesi ile başlar. Bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakine tekrar etmesi, zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte*

²²¹ M. Katoğlu, t.y., s. 487.

tercüme faaliyetini biz bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir görmekteyiz. Beş sene içerisinde hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile onun dört beş misli fazla olmak üzere bir tercüme kütüphanemiz olacaktır.”²²²

Hasan Âli Yücelin koyduğu hedef üç yılda dört yüz cilt eserle çoktan aşılmış oldu.1940-1950 yılları arasında 691 cilt eser basılmış oldu. Eserlerin ülkelere göre dağılımı tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: 1940-1950 Yıllarında Basılan Eserlerin Dağılımı

Ülkenin Adı	Çevrilen Eser Sayısı (1940-150)
Alman Edebiyatı	76
Amerikan Edebiyatı	3
Babil Edebiyatı	1
Çin Edebiyatı	4
Danimarka edebiyatı	1
Fransız Edebiyatı	180
Hint Edebiyatı	2
İngiliz Edebiyatı	46
İskandinav Edebiyatı	9
İtalyan Edebiyatı	13
Latin Edebiyatı	28
Rus Edebiyatı	64
Şark-İslam Edebiyatı	23
Eski Yunan Edebiyatı	76

Kaynak: Katoğlu, t.y., s. 490-491

Klasiklerin çevrilmesi bir medeniyet projesiydi. Klasikler hareketi, batı medeniyeti hakkında yeni bir anlayış getiriyordu. Bu anlayış ulusal teze karşı olmamakla birlikte onun yerine geçmek üzere atıldı. Klasikler hareketi, Türkiye’ye Batı kültürünü yerleştirme yolunda, Atatürk devrimleri kadar radikal bir tavrın eseri idi. 1938-1946 yıllarının hümanizması devletin bütün kültür ve eğitim müesseseleri ile desteklenerek yayıldı.²²³

²²² a.g.e., s. 489.

²²³ Ö. Karakaş, 2006, s. 253.

Bu dönemde yayınlanmasına izin verilen birçok eserin yanında iki ansiklopedi önemlidir. Bunlar İslam Ansiklopedisi ve İnönü Ansiklopedisidir.²²⁴

2.6. Halkevleri

1940'da Halkevlerinin statüsü belirlenmiştir. CHP, "*Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimnamesi*" ve "*Halkevleri Çalışma Talimatnamesini*" yayınlamıştır. Bu göre; Halkevi CHP'nin umdesi içinde çalışan bir kurumdur. Kapıları partiye üye olan ve olmayan herkese açıktır.²²⁵

CHP, 1947 yılı bütçesinden Halkevlerine 1.950.000 lira ayırmıştır. Ayrıca CHP'ye katılım şart olmadığından memurlara, öğretmenlere ve aydınlara Halkevlerinde ve Halkodalarında çalışmanın önemli bir vazife olduğu belirtilmiştir.²²⁶

Halkevlerinde yapılan faaliyetler parasızdı. 1947 yılında yapılan değişiklikle Halkevlerinin bazı kaynaklardan gelir temin etmeleri serbest bırakıldı. Böylece şubelerin parasız olarak gördükleri halk hizmetlerine harcanmak üzere bütün şubelerin paralı olarak müsamere, balo, gezi, konser, temsil ve spor gösterileri tertiplenmelerine izin verildi.²²⁷

Halkevleri bu dönemde Dil ve Edebiyat Şubeleri, Güzel Sanatlar Şubeleri, Temsil Şubeleri, Spor Şubeleri, Sosyal Yardım Şubeleri, Halk Dershane ve Kurslar Şubeleri, Kütüphane ve Yayın Şubeleri, Köycülük Şubeleri, Tarih ve Müze Şubeleri ile faaliyetlerine devam ettiler.²²⁸

²²⁴ a.g.e., s. 258.

²²⁵ S. Özkan, 2010, s. 182.

²²⁶ a.g.e., s. 183.

²²⁷ CHP, "XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları", Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 183

²²⁸ S. Özkan, 2010, s. 184-189.

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI (1950-1960)

1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI

İsmet İnönü'nün çok partili hayata geçmeye karar vermesinde iç ve dış etkenler etkili olmuştur. Demokrat Parti İkinci Dünya Savaşı sonucunda meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.²²⁹ ABD San Francisco konferansında liberal politikaları benimsedi.²³⁰ İngiliz Başbakanı da 26 Mayıs 1945'te verdiği ünlü mülakatta “*Avrupa kıtası tarihte görülmemiş bir ihtirasla örtülü bulunuyor*” diyerek açıkça Sovyetlere ve komünist ideolojiye cephe almıştır.²³¹

S.S.C.B. Mart 1945 yılında 17 Aralık 1925 Antlaşmasının yeni şartlara göre ayarlanması gerektiğini Türkiye'ye söyledi. Yeni şartların ne olduğu sorulduğunda Doğu sınırının kendi lehlerine değiştirilmesi olmuştur. Bu da Montreux Antlaşmasının değişmesine anlamına geliyordu.²³² Türkiye de ABD Başkanı Truman'ın tavsiyesiyle “*makul ve sert*” bir tutumla Sovyet notasının Boğazlarla ilgili ortak talebini reddetti.²³³ İkinci notayı veren SSCB'nin istekleri İngiltere ve ABD'den alınan destekle bir defa daha reddedildi.²³⁴ Türkiye bu dönemde zaten kendisini yalnız hissediyordu. Bu olay güvensizlik duygusunu had safhaya çıkardı. Ne olursa olsun ABD'nin dostluğunu kazanmaya karar verdi.²³⁵ Demokrat Parti de ileride bu politikayı benimseyecektir. Dünya iki kutuplu olmuş, Türkiye'nin birinin

²²⁹ T. Timur, 2003, s. 83.

²³⁰ C. Eroğul, 2003, s.87.

²³¹ a.g.e., s. 16.

²³² a.g.e., s. 19.

²³³ T. Timur, 2003, s. 60-61.

²³⁴ a.g.e., s. 61-62.

²³⁵ C. Eroğul, 2003, s. 92.

yanında yer alması kaçınılmaz olmuştu.²³⁶ 1947 yılında Truman Doktrini çerçevesinde Marshall yardımı ve 1949 yılında Avrupa Konseyi üyeliği geldi.²³⁷

Savaş sonrasında Türkiye’de liberal bir değişim yaşanmaya başlamıştı.²³⁸ Değişen şartlar Türk demokrasisinin niteliğini ve geleceğini belirleyecekti. Özellikle ABD ile kurulan ilişkiler bu gelişmede ağırlığını hissettirdi.²³⁹ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1945’te Meclisin açılışı münasebetiyle yaptığı konuşmada demokrasilerin faşist yönetimlere karşı kazandığı zaferden söz eden Türkiye’de de siyasal sistem de bir değişiklik olacağı imasında bulunuyordu.²⁴⁰ Aynı konuşmada İsmet Paşa “*Türkiye Cumhuriyeti’nin tek eksiğinin şu an için muhalefet partisinin olmamasıdır*” demiştir.²⁴¹

II. Dünya savaşı sırasında Toprak Mahsulleri Ofisi’nin büyük alımlar yapması para arzını orta çıkarmış İngiltere’den alınan kredi yetmemişti. Milli Korunma Kanunu ortaya çıkmış bu kanun uygulanması aşamasında zabıta yöntemleri esnafı ezmişti. Şükrü Saraçoğlu hükümeti sırasında fiyatlar serbest bırakılmış fakat bu sefer de fiyatlar daha da artmıştı.²⁴² II. Dünya savaşı sırasında uygulan sıkıyönetim halkın ezilmesine ve karaborsadan yararlanan zengin sınıfın doğmasına neden oldu.²⁴³

Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi vergilerle sözde haksız kazanç üzerine vergiler konup hazinenin ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Bu durum Gayrimüslim burjuva üzerine baskı kurulmasına, Müslüman burjuvazinin de “*yarın bize de*” gelebilir endişesini yaratmasına neden oldu. Böylelikle burjuvanın CHP’ye muhalif olmasına neden oldu.²⁴⁴ CHP’yi kitlelerden uzak bürokratik bir kuruluş haline getirdi.²⁴⁵

Ülkede egemen olan CHP Hükümeti halkı baskı altında tutmakla beraber, egemen sınıfları rahatsız edecek kararlar almaktan da çekinmemiştir. Özellikle

²³⁶ a.g.e., s. 93.

²³⁷ B. Lewis, 2008, s. 419.

²³⁸ M. Katoğlu, t.y., s. 407.

²³⁹ T. Timur, 2003, s. 83.

²⁴⁰ F. Ahmad, 1995, s.148.

²⁴¹ C. Eroğul, 2003, s.21.

²⁴² T. Timur, 2003, s. 23-24.

²⁴³ C. Eroğul, 2003, s.18.

²⁴⁴ T. Timur, 2003, s. 25.

²⁴⁵ T. Timur, 2003, s. 26.

toprak reformu büyük toprak sahiplerini rahatsız etmiş bunun sonucunda meydana gelen tartışmalar Celal Bayar ve arkadaşlarının dörtlü takririni vermesine yol açmıştır.²⁴⁶

Takirde şu ifadeler; “*Milli hâkimiyetin tek tecelli yeri olan TBMM’nde, hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve Anayasa’nın halkçı ruhunu kısıtlayan bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasının*” yer almıştır.²⁴⁷

Türkiye’de en radikal toprak reformu denemesi toprak ağalarının tepkisini çekmiş “*muhalefet korosu*” sesini yükseltmiştir.²⁴⁸ CHP içindeki görüş ayrılıkları özellikle toprak reformu sırasında ortaya çıkmıştır. Sert muhalefete rağmen tasarı 1 Haziran da meclisten geçmiştir. Muhalefet edenler, daha sonra DP’yi kuracak olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü daha da sertleşmişlerdir.²⁴⁹

Önergeleri kabul edilmeyen Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde Millet Meclisi’nin denetlenmesi, antidemokratik hukukun ilgası gibi liberal ve demokrat fikirleri savundular. Bu olaydan sonra iki milletvekili partiden atıldı. Refik Koraltan da aynı gazeteye eleştirici bir beyanat verince o da aynı akıbete uğradı. Celal Bayar’ın da partiden istifa etmesiyle yeni partinin yolu açıldı. 1945 yılının Kasım ayı gazetelerinde yeni kurulacak partiyle ilgili yazılar çıkmaya başlamıştır. Hatta eski başbakanlarda Rauf Orbay’ından bu partiye katılacağı ve partinin isminin de “*Milli Demokrat Parti*” olacağı yazılmaya başlanmıştır.²⁵⁰

3 Aralık 1945 yılında CHP’den istifa etmesi yeni partinin Bayar tarafından kurulup parti program çalışmalarının büyük ölçüde bitmiş olduğunu göstermiştir.²⁵¹

²⁴⁶ C. Eroğul, 2003, s. 19.

²⁴⁷ T. Timur, 2003, s. 17.

²⁴⁸ T. Timur, 2003, s. 15.

²⁴⁹ F. Ahmad, 1995, s. 153.

²⁵⁰ *Vatan*, 28 Kasım 1945.

²⁵¹ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, (Hazırlayan: İsmet Bozdağ), Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1986, 47.

Aynı gün Vatan gazetesinde yeni partinin isminin “*Demokrat Parti*” olacağı yazılmıştır.²⁵²

İsmet İnönü ile Celal Bayar yemekte buluştular. Celal Bayar, İsmet İnönü’nün de onayını almasından sonra yeni partinin kurulacağını açıkladı.²⁵³ Bayar parti programını hazırladıktan sonra önce İsmet İnönü’ye göstermiş daha sonra İçişleri Bakanlığına vermiştir. İsmet İnönü görüşmede Bayar’a Terakki Perver Fırkasının kapatılma gerekçesi olan “*itikadı-ı diniye ye hürmetkâr*” ifadesinin olup olmadığını sormuştur. Bayar böyle bir hükmün olmadığını ancak “*laikliğin, dinsizlik olmadığı*” hükmünün olduğunu söylemiştir. İsmet İnönü tüm açıklamalarında DP’nin baştan kurulmasını baştan itibaren teşvik etti. Tabii ki bu teşvikin ardında içi ve dış etmenler vardı. Celal Bayar’ın İnönü’ye laiklik, eğitim ve dış politika konusunda güvence vermesi de İsmet Paşa’nın onay vermesini sağlamıştır.²⁵⁴ 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuştur.²⁵⁵

Bayar’ın bir gazetecinin “*Partiniz sağ mıdır, Sol mudur?*” sorusuna cevabı “*Demokrattır. Programımızı inceleyiniz. Yerimizi orada bulacaksınız.*” olmuştur. Arayan giren Adnan Menderes gazeteciye “*Siz Halk partisinin yerini tayin edin. Biz ona inzimanen yerimizi tayin edelim.*” demiştir.²⁵⁶

Bu durum sanki Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kurulması gibi danışıklı dövüş havası oluşturmuştur. Kimi çevrelerin şüphe ile bakmasına yol açmıştır. Fakat Celal Bayar bunu reddetmiştir. Bu durum sert muhalefet sırasında dahi devam etmiştir.²⁵⁷

Demokrat Parti destekçileri arasına toprak ağaları, köylüler, yeni ticari sınıf, eski dini sınıf ve buna son dönemde Varlık Vergisinden sonra Gayrimüslimler de katılmıştır.²⁵⁸ Demokrat Parti sınıflar koalisyonuna dayanıyordu.²⁵⁹ 1946 seçimlerinde Meclisteki 465 sandalye için DP 273 aday gösterebilmişti. Seçimler çoğunluk

²⁵² Vatan, 3 Aralık 1945.

²⁵³ C. Eroğul, 2003, s. 29.

²⁵⁴ T. Timur, 2003, s. 20.

²⁵⁵ C. Eroğul, 2003, s. 15.

²⁵⁶ C. Bayar, 1986, s. 48.

²⁵⁷ T. Timur, 2003, s. 20.

²⁵⁸ B. Lewis, 2008, s. 424.

²⁵⁹ T. Timur, 2003, s. 37.

sistemine göre yapılmış ve tek dereceli seçim sistemi benimsenmişti.²⁶⁰ 1946 seçimlerinde CHP'nin baskısı sonucunda açık oy kapalı tasnif sayesinde CHP 465 milletvekili DP sadece 62 milletvekili çıkarmıştır.²⁶¹ DP, sonuçlar açıklanmadan sonuca itiraz ettiyse de bu itirazlar sonuçsuz kalmıştır.²⁶² CHP adına Recep Peker kabineyi kurdu.²⁶³

Türkiye'nin tek partiye dayanan sistemden çok partili sisteme geçişi siyasal, sosyal ve ekonomik iç gelişmelerle Cumhuriyet'in temelinde var olan liberal ortamı hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın imzalanması, İkinci Dünya Savaşı'nı demokratik devletlerin kazanması ve Türkiye'nin bu sisteme ayak uydurma zorunluluğu gibi dış etkenler demokrasiye geçişi hızlandırmıştır.²⁶⁴

Görüldüğü üzere İnönü demokrasiye geçişini aşamalı ve tedrici olmasına dikkat etmiş ayrıca liberalize edilen rejimin kontrolde kalmasını özel bir önem vermiştir. İnönü'nün 1945 yılında demokrasiye verdiği geçiş kararını, zamanını, sürecini, biçimini ve geçişte rol alacak siyasal kadroları seçtiğini ya da en azından onayından geçirdiğini belirtmek gerekmektedir.²⁶⁵ Demokrat Parti, işte bu ortamda iç ve dış etkenlerin birleşiminden doğmuştur.²⁶⁶

16 Şubat 1950 yılında seçim kanunda yapılan değişiklikler ile yapılan seçimi Demokrat Parti kazandı.²⁶⁷ Demokrat Parti oyların %53,35 ile 408 sandalye CHP 69, Millet Partisi 1 milletvekili çıkarabilmiştir. Demokrat Parti bu kadar çok sandalye kazanmak ile büyük bir zafere imza atmış oldu.²⁶⁸ Atatürk döneminden sonraki en önemli gelişme bu adil seçimler olmuştur.²⁶⁹

Cumhuriyetin ilanından başlayarak 27 yıl boyunca iktidarı elinde tutan CHP'nin de iktidarı elinden bırakması katılımcı demokrasi açısından büyük bir başarı idi.²⁷⁰ Seçimlerden sonraki atmosfer sanki kıyamet gibiydi. Halk CHP'den

²⁶⁰ E. Kongar, 2006, s. 147.

²⁶¹ C. Eroğul, 2003, s. 35.

²⁶² a.g.e., s, 36.

²⁶³ a.g.e., s, 76.

²⁶⁴ K. Karpat, 2013, s. 225.

²⁶⁵ C. Koçak, t.y, s. 181.

²⁶⁶ C. Eroğul, 2003, s. 87.

²⁶⁷ C. Eroğul, 2003, s.82.

²⁶⁸ C. Eroğul, 2003, s.84.

²⁶⁹ B. Lewis, 2008, s.405

²⁷⁰ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, Cilt 4, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 279.

kurtulduğuna şükrediyordu.²⁷¹ Türk siyaseti demokrasisinde etkin bir şekilde ilerken Türk topluma da daha katılımcı vatandaşların oluşturduğu modern topluma doğru bir değişim yaşamaktaydı.²⁷² DP dönemi büyük umutlarla başladı. Celal Bayar TBMM tarafından Cumhurbaşkanı seçildiği için Adnan Menderes Partinin Başkanlığına ve Başbakanlığa, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Fuat Köprülü ise Dışişleri Bakanlığına seçilmiştir.²⁷³

Celal Bayar, TBMM’de resmi olarak Cumhurbaşkanı seçildiği 22 Mayıs günü, Menderes’i yeni hükümeti kurmakla görevlendirmişti. Bu konuda, en geniş bilgiyi, Bayar’ın bizzat kendisi vermektedir. Bayar, Menderes’i Başbakan olarak atamasını şöyle anlatmaktadır:

“Çankaya’da, büyük salonun bitişiğindeki büromda bir başıma oturuyordum. Menderes’in geldiğini haber verdiler. Az sonra, kapıdan ağır adımlarla girdi. Çekingen, mahcup bir hali vardı. Yer gösterdim, oturmadı, karşımda ayakta duruyor, ellerini ovuşturuyordu. Bir şey rica etmeye gelmiş mahcup insanların çekingenliği içindeydi. Tekrar yer gösterdim:

-Buyurun, oturun Adnan Bey, dedim.

-Yine oturmadı. O nazik gülümsemesi içinde yumuşak bir sesle:

-Sizden, bir ricada bulunmaya geldim, Beyefendi, dedi. Beni mazur görmenizi rica ederim.

-Buyurun, söyleyin öyle ise, dedim, sizi dinliyorum.

-Arkadaşlarımızdan birini nasıl olsa hükümet kurmağa memur edeceksiniz. Mahzur görmezseniz, Fuat Köprülü arkadaşımızı tavsiye edecektim.

Oturmadı. Ayakta duruyor, ellerini ovuşturarak yere bakıyordu. Bendenbir karşılık beklediği belli idi.

-Başvekil sizsiniz Adnan Bey, dedim.

-Şaşırdı. Böyle bir şey beklemiyordu. Biraz da sanırım telaşlanıyor gibi oldu.

²⁷¹ B. Lewis, 2008, s. 559.

²⁷² B. Lewis, 2008, s. 415.

²⁷³ Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1950-1960)”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi(1908-1980)*, Cilt I, Milliyet, İstanbul, s. 108.

-Bendeniz, Fuat Köprülü arkadaşım için ricaya gelmiştim.

-Ben sözümü teyit ve tekrar ettim:

-Başvekil sizsiniz, Adnan Bey. Fuat Köprülü arkadaşımız da değerli bir insandır. Bilim adamıdır, tecrübelidir, dil bilir. Kendisine kabinenizde uygun bir görev verebilirsiniz. Dışişleri Bakanlığına uygun bir formasyonu vardır, sanıyorum. Tabii, bu sizin bileceğiniz bir iştir. Kabinede, herhangi bir şekilde beraber çalışabilirsiniz.

-Hâlâ, oturmuyor, ayakta duruyor, yüzüme bakıp gülüyordu. Ne diyeceğini kestirememiş bir hali vardı.

-Sizin başvekil olmanız yetmez, dedim. Parti liderliğini de üzerinize alacaksınız. Muvaffakiyetler dilerim.²⁷⁴

Bayar'ın anlattıklarına göre, Menderes Fuat Köprülü'nün Başbakan olmasını istemiş, kendisi de başbakan yardımcısı olmayı ümit ediyordu. Menderes, Başbakan olarak kabinesini 22 Mayıs 1950 tarihinde kurmuştur.

Celal Bayar ve üç arkadaşı tarafından kurulan DP, “Beyaz İhtilal” olarak adlandırılan bu seçimden sonra 1960 ihtilâline kadar tüm seçimleri kazanacaktır. 1960 darbesiyle Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilecektir.²⁷⁵

1.1. Demokrat Partinin Tabanı ve Kimliği

DP, ulusal irade ve kalkınma söylemleri ile değişen dünyanın yarattığı fırsatlardan değerlendirmeye çalışmıştır. DP'nin söylemleri Cumhuriyete ve onun değerlerine karşı bir hareket olmadığı gibi devletçi ve otoriter toplum değerlerinden beslenen tek parti egemenliği kurmak gibi bir niyetinin olmadığı söylenebilir. 1950'li yılların temel özelliğinin savaş sonrasında tüm dünyada yaşanan kapitalizmin yayılma ve ona bağlı olarak Amerikalaşma süreci olarak okunabilir. Bu yıllarda Türkiye'de ABD'nin etkisiyle kapitalizmle beraber köylülüğün ve geleneksel yapının

²⁷⁴ Bayar, 1986, s. 103-104.

²⁷⁵ Serhan Yücel, “Menderes Dönemi ve Demokrasiye Geçiş,” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 16, s.835.

çözülme sürecine girmesiyle kültürel yapıda ve onun getirdiği siyasette değişiklikler yaşanmıştır.²⁷⁶ En üst seviyede de üniversitelerde okullarda eğitim dili İngilizce olmuş Amerika tarihi ile ilgili kitaplar okunmaya başlanmıştır.²⁷⁷

Her iki partide sol ve sosyalist fikirlere karşı olma noktasında aynı görüşteydi. II. Dünya savaşı sonrasında geleneksel düşman Rusya algısını yeniden canlandırmış, sosyalist fikirlere karşı tepki artmıştır. Bu düşünce Demokrat Partinin kültürel politikalarını etkilemiştir.²⁷⁸ Sol ve Komünist karşılığı DP'nin otoriter devlet ve toplum anlayışını ortaya çıkaran bir unsur olmuştur. Tek ve uyumlu toplum kavramının bir sonucu olarak farklı olandan duyulan rahatsızlık sol aleyhtarlığı olarak ortaya çıkmıştır. Değişen konjektüre göre, somut ithamlar değişmekte içeriden ve dışarıdan tehditlerle kuşatılmış anlayışı süreklilik göstermektedir.²⁷⁹

Demokrat Parti o zamana kadar CHP'ye tepki duyan tüm muhalifleri toplamayı başardı. Özellikle Varlık Vergisiyle bunalan burjuvazinin, gayri müslimlerin ve 1957 yılına kadarda Alevilerin desteği alınmıştır. Hatta İstanbul'dan 25 milletvekilin 3 tanesi gayri müslimlerden olmuştur. Fakat Sünni Müslüman tabana dayalı milliyetçilik artıkça bu kesimlerle ilişki zayıflamıştır. Sol ve sosyalist fikirler ise din düşmanlığı ve SSCB'nin hâkimiyetini kabul etmek anlamına geldiğinden onunla olan ilişkide zayıfladı. Bayar kendisine parti solda mı sağda mı soran gazetecilere "*Parti programı siyasi, iktisadi, içtimai sahalara ihtiva ettiğine göre DP'ye göre bu sahaların hangisinde sağda hangisinde solda olduğumuzu kesin olarak tespit etmek zordur.*" demiştir. Hatta arayan giren Menderes "*Bazı hallerde iki parmak solda bazı hallerdeki iki parmak sağdayız olmuştur.*"²⁸⁰

DP geniş ve farklı toplum kesimlerini ve onların taleplerini bir arada toplayabilmiş ve örgütlenebilmiştir. Kitle nezdinde siyasi tasavvuru simgeleyen bir parti olarak güçlü bir aidiyet duygusu oluşturmuştur. Geleneği temsil etme iddiasıyla ortaya çıkan diğer siyasi partiler bu temel gelenek üzerinden ideoloji ve kimliklerini

²⁷⁶ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 9.

²⁷⁷ B. Lewis, 2008, s. 420.

²⁷⁸ T. Demirel, 2008, s. 51-52.

²⁷⁹ a.g.e., s. 170.

²⁸⁰ Özel Şahingiray, *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, s. 42.

yeniden örgütleyebilmişlerdir.²⁸¹ Ayrıca Ağaoğlu'na göre “*Partiye sadece şahsi çıkarları için katılanlar şu ve bu başka emellerini gerçekleştirmek için fırsat arayanlar da vardı.*”²⁸² DP geniş kitlelerin inanç, değer ve hayat tarzının siyaseten temsili, liberal ekonomik politikalarla beraber toplumun modernleşmesini amaçlamış, yola böyle çıkılmış, bu yol büyük ölçüde aynı ekibin değişen göre yeniden uyarlanması ile devam edilmiştir. DP politikalarında ideolojik ve toplumsal ittifakların arkasında bu temel strateji bulunmaktadır.²⁸³

Farklı yaşam şekilleri, ideal toplum anlayışları üzerinde CHP’li elit ile DP’ye oy veren çoğunluk arasında önemli bir kültürel farklılık vardı. Bu farklılık çatışma alanlarından birini oluşturmaktaydı. Fakat bu çatışma alanının sertliği DP’li elitlerin CHP’li elitlerle yakınlığı, tabanı kontrol altında tutabilmeleri ve DP’li çoğunluğun kendi yaşam tarzını kabul ettirme isteği ve ileri götürme arzusunun güçlü olmamasıyla hafiflemiştir.²⁸⁴ Mesela 1951 yılında yaptığı bir konuşmada İnönü, “*Bizim memleketin içeride ve dışarıda en büyük kuvveti vatandaşları birbirinden ayıracak esaslı meseleler olmamasıdır*” diyecektir.²⁸⁵ DP’nin ile CHP arasında ideolojik farklılık pek yoktur. Bunun temel nedeni DP’yi kuranların CHP içinden çıkmasıdır. Bu yüzden taraflar birbirini rakip olarak görecekle varlıklarına kast edecek bir “*düşman*” olarak görmeyeceklerdir.²⁸⁶ Fakat bu durum İsmet İnönü’nün dediği makul bir biçimde devam etmeyecektir. Zamanla derin ayrılıklar olmasa bile bir grup diğer gurubu “*şeytanlaştıracak*” gerekçeler bulabilir, velev ki bu yönde bir irade olsun.²⁸⁷

Demokrat Partinin programında açıkça görüldüğü gibi partinin “*demokrasiyi, milli menfaate ve insanlık haysiyetine en uygun bir prensip olarak*”(m.3) kabul ettiği görülmektedir.²⁸⁸ Laiklik konusunda Hüküm (m.14) ise; “*Partimiz laikliği devletin siyasette, dinle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar ve laikliğin din aleyhtarlığı*

²⁸¹ T. Demirel, 2011, s. 129.

²⁸² Ağaoğlu Samet, *Arkadaşım Menderes, İpin Gölgesindeki Günler*, YKY, İstanbul, 2011, s. 19.

²⁸³ Nuray Mert, *Demokrat Partinin Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitapları, İstanbul, 2007, s. 20.

²⁸⁴ T. Demirel, 2011, s. 192.

²⁸⁵ Sabahat Erdemir, *Muhalefette İsmet İnönü*, Cilt 1, Sıralar, İstanbul, 1956, s. 99.

²⁸⁶ T. Demirel, 2011, s. 192.

²⁸⁷ T. Demirel, 2011, s. 193.

²⁸⁸ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1952, s.47.

şeklindeki yanlış tefsirini reddeder, din hürriyetini diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır” şeklindedir.²⁸⁹ 1946 yılında kabul edilen Demokrat Parti ilk tüzüğün de “laikliğin din aleyhtarlığı şeklindeki yanlış tefsirinin reddedildiği” ifadesi bulunmamaktadır.²⁹⁰

Demokrat Partinin kurucuları eski CHP’li olduklarından, Atatürkçülük ilkelerinin programda yer alması doğal bir sonuçtu. Yeni Parti CHP’ye bir tepki olarak ortaya çıksa da Atatürk ilkelerinin programda yer alması, önderlerinin Atatürkçülüğe bağlılıklarının bir göstergesi olarak kullanılıyordu.²⁹¹ DP, Cumhuriyetçi devrimin kökten ve kültürel değişimi öngören projesine karşı, toplumu fazla üzerine gitmeden modernleşmesini sağlamaya çalışmıştır.²⁹²

1.2. Demokrat Partinin Eğitim ve Kültür Konusundaki Görüşleri

Demokrat Parti 1946 yılındaki tüzüğünün 33. Maddesinde “*Maarif sistemimiz de, milli eğitim ve öğretim de vahdet prensibinin taraftarıyız*” diyerek açıkça belirtmiştir.²⁹³ Buradan anlıyoruz ki Demokrat Parti Tevhidi Tedrisat Kanunu ile öngörülen eğitimde birlik ve millilik ilkesini temel prensip olarak kabul etmiştir. Demokrat Parti eğitimi maddi ve manevi unsurlarıyla ele alınmasını, değişen şartlara ve ihtiyaçlara göre yeniden planlamasının gereğini inanmıştır.²⁹⁴ Demokrat Parti bunu tüzüğünün 34.maddesinde şöyle ifade etmişti:

“Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmaktadır”.²⁹⁵

²⁸⁹ T. Demirel, 2011, s. 197.

²⁹⁰ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara, 1946, s.4.

²⁹¹ E. Kongar, 2006, s. 146.

²⁹² N. Mert, 2007, s. 20.

²⁹³ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 1946, s. 25.

²⁹⁴ S. Özkan, 2010, s. 219.

²⁹⁵ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 1946, s. 25.

2. EĞİTİM

2.1. İlköğretim

3 Mart 1924 tarihin de Tevhidi-i Tedrisat kanunu ile eğitim ve öğretimde birlik sağlamıştı. Laik anlayışa dayalı bu reformda, eğitim parasız ve ilköğretim tüm vatandaşlar için zorunlu idi. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim ücretlerini İl Özel İdareleri ödemekte fakat eğitim politikalarını, müfredatı ve öğretmen yetiştirmeyi Milli Eğitim Bakanlığı yapmaktaydı.²⁹⁶

Demokrat Parti İktidarı zamanında dokuz defa Milli Eğitim Bakanı değişmiş, Ahmet Tevfik İleri üç defa bu bakanlığa tekrar getirilmiştir. Tablo 4'te bakanların isimleri ve görev aldığı yıllar gösterilmiştir.

Tablo 4:Demokrat Parti Döneminde Görev Yapan Millî Eğitim Bakanları

Millî Eğitimin Bakanın Adı	Göreve Başladığı	Görev Bitiş Tarihi
Hüseyin Avni Başman	22 Mayıs 1950	2 Ağustos 1950
Ahmet Tevfik İleri	11 Ağustos 1950	5 Nisan 1953
Rıfki Salim Burçak	9 Nisan 1953	17 Mayıs 1954
Hüseyin Celal Yardımcı	17 Mayıs 1954	9 Aralık 1955
Ahmet Özel	9 Aralık 1955	13 Nisan 1957
Ahmet Tevfik İleri	13 Nisan 1957	25 Kasım 1957
Hüseyin Celal Yardımcı	25 Kasım 1957	22 Mayıs 1959
Ahmet Tevfik İleri	22 Mayıs 1959	8 Aralık 1959
Ahmet Atıf Banderlioğlu	8 Aralık 1959	27 Mayıs 1960

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Turkiye_millî_ eğitim_bakanları_listesi. (26.01.2014)

Demokrat Parti ilköğretimi eğitimin temeli olarak kabul etmiş tüzüğünün 35. maddesinde bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin “*Aynı şuuru ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesini*”²⁹⁷ kabul etmiştir. Daha önceden

²⁹⁶ M. Katoğlu, t.y., s. 426-427.

²⁹⁷ A.g.e., s. 25.

ortaya çıkmış olan üç yıllık okul veya beş yıllık okul gibi karışıklıkların son verilmesini, aynı anlayışla yetişmesini gerekli görmüştür.²⁹⁸

Demokrat Parti Tüzüğü'nün 36.maddesinde ortaöğretimde amaç ve hedefini dile getirmiştir. Bu madde de; *“Orta tahsil kurullarını, gerek programı ve talimatname, gerekse laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yükseköğretime basamak olan liselerin bu maksadı sağlayacak duruma getirilmesi lazımdır.”*²⁹⁹ denilmektedir. Burada eğitim ve öğretimimin yeniden ıslah edilmesinden bahsederken aynı zamanda derslerin yeni araç ve gereçlerle takviye edilmesi gerektiğinin üzerinde duruluyordu.

Demokrat Partinin önemle durduğu konuların başında ilköğretimde eğitimin niteliği nasıl artırılabilir sorusu olmuştur. Bununla ilgili ilk faaliyet 8 Ağustos 1951 yılında çıkardığı 5828 sayılı kanun olmuştur.³⁰⁰ Bu kanunla köylülerin kendi okulunu yaptırma zorunluluğu taşıyan hüküm kaldırıldı. Bu okullara devlet bütçesinden ödenek sağlanma yoluna gidildi.³⁰¹

1953 yılında toplanan 5. Milli eğitim şurasında ilköğretimin sorunları ilk kez detaylı bir şekilde görüşülmüştür. Demokrat Parti Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Şurada Şöyle söylemiştir;

*“Millî Eğitimimizin türlü meseleleri arasında ilköğretim birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. Bu öğretimi kemiyet ve keyfiyet bakımından bir an evvel en ileri bir şekilde memleketin en uzak köşelerine kadar yaymak mecburiyetindeyiz.”*³⁰²

Burada Demokrat Partinin İlköğretim konusuna çok önem verdiğini, bir hükümet politikası olarak ilköğretim okullarını yaygınlaştırılacağını görmekteyiz. Demokrat Partinin bu okullara yaygınlaştırma planı ve tespitlerini de Milli Eğitim Bakanı Tevfik İlerin'in şu sözlerinde görmekteyiz;

“Bu gün Türkiye’de il ve ilçe merkezlerinde 1573 ilkokul da 11668 öğretmen ve 517106 öğrenci mevcuttur. Bu okullarda bulunan 2791 dershanede, binasızlık

²⁹⁸ S. Özkan,2010, s. 219.

²⁹⁹ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, 1946, s. 26.

³⁰⁰ S. Özkan, 2010, s. 224.

³⁰¹ a.g.e., s. 223.

³⁰² Beşinci Milli Eğitim Şurası, MEB, İstanbul, 1991, s. 5.

yüzünde, ikili öğretim yapılmaktadır. İl ve ilçelerde bulunan 704.000 çocuktan 186.894 okul dışında bulunuyor. Okulları çift öğretimden kurtarmak, sınıf mevcutlarını normal hale indirmek, okul dışında kalan çocukları okula kavuşturmak için il ve ilçe merkezlerinde 1-2 dersaneli 592 ilkokul binasına lüzum vardır.

Köylere gelince; 1952-1953 ders yılı başında geçici rakamlara göre 15.873 köyde 21.030 öğretmen çalışmaktadır. 18.561 köy okuldan mahrumdur. Köylerde öğrenim mecburiyetindeki 2.090.000 çocuktan 1.1193.318'i okullara devam etmektedir; 896.682 çocuk okulsuzdur. Küçük köylerden mümkün olanları birleştirmek suretiyle yeniden 16.848 köy okulu binasının yapılması gerektiğini tespit ettik. Vekâletimizce yapılan hesaplamalara göre, ilköğretimi tam olarak tatbik edebilmek için lüzumlu okul binalarının yapımına sağlamak üzere 495.650.000 liraya, bu okulların ilk tesis masrafları için de 32.190.000 liraya ihtiyaç vardır.

Mevcut okul binalarında natamam ve tamire muhtaç olanların ikmali veya yıkılmış olanların yeniden yaptırılması için sarfi lazım gelen para yekûnu takriben 45 milyon liradır. İl ve ilçe merkezlerindeki okullar için tahminen 18.000, bütün köylerin okula kavuşması için de 53.000 olmak üzere 71.000 öğretmen kadrosu lazımdır. 10 Haziran 1952 tarih ve 5874 sayılı kanunla 1955 mali yılsonuna kadar temin olunan öğretmen kadrosu 42.874'tür. Bu itibarla daha 28.126 öğretmen kadrosu lüzum hâsıl olacaktır.

5974 sayılı kanunla tespit edilen öğretmen kadrosunun 1953 yılı maaş tutarı 78.730.000 lira, 1954 yılı maaş tutarı 91.212.000 lira ve 1955 yılı maaş tutarı da 107.670.000 liradır. Plana göre 1965 yılında öğretmen kadrosu 71.000'e yükselecektir.

1954-1965 yılları arasında muhtelif derecelerden yapılacak terfilerde göz önünde tutularak yapılan hesap neticesinde 1965 yılında ilkokul öğretmenlerinin yıllık maaş tutarı tahminen 180.795.000 liraya yükselecek bu suretle 1954'ten 1965 yılına kadar her yıl maaş tutarlarında 7-8 milyon liralık bir artış kaydolunacaktır. Lüzumlu kadroları doldurmak için her yıl mesleğe alınması gereken öğretmen sayıları yıllar üzerine ayarlanmıştır.

Yeniden yapılacak okul binaları, bunların ilk tesisleri masrafları, öğretmen maaşları devlet bütçesinden, okulların diğer çeşitli masrafları il özel idarelerinden

verilmelidir, diye düşünüyoruz. Yine fakir öğrencilerin kitaplarının genel olarak ücretsiz verilmesi, sıhhi levazım ve tedavi ile gıda ve giyim yardımı ve diğer personel masrafları da genel onarım giderleriyle birlikte özel idareler bırakılmalıdır. Bu masrafların 1965 yılındaki tahmini miktarı 64.500.000 lira olacaktır.”³⁰³

Şurada alınan kararlar sonucunda 1953-1954 yılında Bolu ve İstanbul’da deneme okulları açıldı. Deneme okullarında yeni sistemin özünü serbest bir okul ortamı, sosyal faaliyetlere yeterince yer verilmesi ve öğretmene konu anlatımında esneklik verilmesi oluşturmuştur.³⁰⁴

Bu dönemde 4.ve 5. Sınıflarda “Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi” dersleri “Toplum ve Ülke İncelenmesi” , “Tatbikat Bilgisi, Tarım Aile Bilgisi” dersleri de “Fen Ve Tabiat Bilgileri” adı altında birleştirildi.³⁰⁵ Demokrat Parti döneminde İlköğretim de, okul ve öğretmen sayılarındaki gelişmeler tablo 5, 6 ve 7’de gösterilmiştir.³⁰⁶

Tablo 5:Demokrat Parti Döneminde İlkokul Sayısında Görülen Gelişmeler

YILLAR	ŞEHİRDEKİ OKUL SAYILARI	KÖYDEKİ OKUL SAYILARI	
		5 YILLIK	3 YILLIK
1950-1951	1505	11940	3860
1951-1952	1541	12735	3022
1952-1953	1584	13706	2346
1953-1954	1625	14006	2188
1954-1955	1734	14588	1941
1956-1957	1863	15735	1662
1957-1958	1943	16396	1551
1958-1959	2052	17031	1427
1959-1960	2121	17847	1310

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran: S. Özkan, 2010,s. 226

³⁰³ a.g.e., s. 6-7-8.

³⁰⁴ S. Özkan, 2010, s. 226.

³⁰⁵ a.g.e., s. 226.

³⁰⁶ DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 226.

Tablo 6:Demokrat Parti Döneminde İlkokullardaki Öğrenci Sayısında Görülen Gelişmeler

ÖĞRENCİ SAYISI						
	ŞEHİR		KÖY			
	E	K	Öğretmenli		Eğitmenli	
			E	K	E	K
1950-51	269373	184124	681119	373229	373229	58712
1951-52	277463	192020	705470	381665	381665	44325
1952-53	296803	208133	727281	388292	388292	33107
1953-54	317651	225862	746079	404221	404221	30967
1954-55	352645	253637	773885	422102	422102	27531
1955-56	386007	280240	816292	439871	439871	24947
1956-57	428445	310818	827077	468862	468862	23497
1957-58	467930	339048	910424	484602	484602	21657
1958-59	505546	365186	968331	506240	506240	20382
1959-60	538007	388403	1012309	5203368	520368	19006

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran: S. Özkan, 2010,s. 226

Tablo 7:Demokrat Parti Döneminde İlkokullardaki Öğretmen Sayısında Görülen Gelişmeler

ÖĞRETMEN SAYILARI						
	ŞEHİR		KÖY			
	E	K	Öğretmenli		Eğitmenli	
			E	K	E	K
1950-51	4890	5743	15794	2626	5796	4
1951-52	5115	5924	17190	2758	4512	4
1952-53	5582	6254	18224	2848	3597	4
1953-54	5793	6574	18151	2959	3387	3
1954-55	6547	7208	19349	2720	3117	2
1955-56	7494	7728	20297	2550	2993	1
1956-57	8555	8184	21395	2454	2926	4
1957-58	9688	8806	22275	2592	2800	-
1958-59	10896	9282	23132	2433	2792	-
1959-60	12390	9776	25143	2711	2742	4

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran: S. Özkan, 2010,s. 226

2.2. İlköğretime Öğretmen Yetiştirme Sorunu

Cumhuriyetin ilk kuruluşundan itibaren her dönem de kalkınmanın temeli eğitimde görülmüştür. Eğitime verecek olan öğretmen açığı cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu açığı kapatma yolundaki adımlar Demokrat Parti döneminde de devam etmiştir.³⁰⁷ Demokrat Parti tüzüğüünün 40.maddesinde öğretmenlerin kendisini geliştirerek mesleğin en yükseğine kadar çıkması gereği belirtilmiştir.³⁰⁸ Öğretmen yetiştirmede yeni program öğretimi şöyle belirlenmişti:

- 1) Genel Bilgi Dersleri
- 2) İş dersleri
- 3) Meslek dersleri

Bölümleriyle üç esas etrafında belirlenmiştir. Bunlar Öğretmen okulları; köy kız, köy erkek, şehir kız, şehir erkek, müzik ve resim- iş bölümlerine ayrılmıştır.³⁰⁹

Öğretmen yetiştirmenin ikinci ayağı orta öğretim kurumları için öğretmen sorunudur. Bu kısma öğretmen yetiştirme modeli ancak 1930 yıllardan itibaren oturtulmuştur. 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü oturtulmuş bu enstitü hem öğretmen yetiştiren bir okul hem de bir laboratuvar gibi hizmet etmiş birçok yerli ve yabancı eğitimci burada görev almıştır. Liseden sonra önce 2 daha sonra 3 yıl eğitim verilmeye başlanmıştır. Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Fen, Beden, Eğitimi, Resim-İş, Müzik gibi çeşitli dallardan eğitim alıyorlardı. Bu okul yatılı bir okuldu. Bu enstitüye benzer okullar çoğaltıldı. Fakat düzeyleri eşit değildi. Daha sonra Gazi Enstitüsünün mezunları liselerde görev verilmeye başladı.³¹⁰ 1933 yılından itibaren liseler için öğretmen yetiştiren “*Yüksek Muallim Mektebi*” vardı. Bu okul liselere öğretmen yetiştiren okul olarak hizmet vermiştir.³¹¹

Demokrat Parti iktidarı Köy Enstitüleri’ne köy ve belirli oranda dâhilinde de şehir ilkokul mezunları alınarak altı yıl; öğretmen okullarına ortaokul mezunları

³⁰⁷ S. Özkan, 2010, s. 219.

³⁰⁸ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 1946, s. 26.

³⁰⁹ *Beşinci Milli Eğitim Şurası*, 1991, s. 13.

³¹⁰ M. Katoğlu, t.y., s. 426-427.

³¹¹ a.g.e., s. 426-427.

alınarak üç yıl eğitime tutma kararı aldı.³¹² Öğretmenin yetişmesinde çevre şartlarına dikkate alınmasına özel önem verilmiş iş ve tarım derslerinde abartıdan kaçınılmıştır. Tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ve insan ilişkileri sosyal bilgiler dersi adı altında birleştirilmesine karar verildi.³¹³

Öğretmen adaylar için meslek dersleri bakından pedagojik ilerlemelere göre ayarlanmıştı. Ders programlarında şehirler için hazırlananların köy öğretmen okullarında, köy için hazırlananların şehir öğretmen okullarında ki çalışmalara katılarak, ilerdeki vazifelerine hazırlıklı olmaları sağlanması amaçlanmıştır. Uygulama derslerine önem verilmiş ve tecrübeli öğretmenler yanında uygulama yapmaları kararı alınmıştır.³¹⁴

Demokrat Parti hükümeti Türkiye ilkokullarına tek kaynaktan öğretmen yetiştirmeyi amaçlamıştır. Tefik İleri Beşinci Milli Eğitim Şurasında Şehir Öğretmen Okulları ile Köy Enstitülerinin birleşeceğini söyledi. Tasarı kabul edildiğinde yeni okulun “*Öğretmen Okulu*” adı altında toplanacağını belirtildi.³¹⁵ 1953 yılında Köy Enstitülerin müfredatı şehir öğretmen okulu programıyla denkleştirildi. Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulu Müfredatı ismi verildi. Böylece Köy Enstitüleri ve Öğretmen okulları arasında adlarından başka bir fark kalmadı. 1954 yılında Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri döneminde Köy Enstitüleri resmen kapatılmıştır.³¹⁶

2.3. İlkokullar 'da Din Dersinin Konması

1924 programında ortaokullarda din dersi vardır. Liseler de din dersi yoktur 1930'dan itibaren din dersi ortaokullarda da kaldırılmıştır.³¹⁷ Kasım 1950 yılından itibaren DP iktidarı kendi siyasi politikasına uygun olarak din derslerini gündeme getirmiş ve seçmeli olan din dersi ders programı içerisine konulmuştur. “*Çocuklarına din dersi aldırarak istemeyenler bu hususu sene başında yazılı olarak okul idaresini bildireceklerdir.*” ibaresi getirilmiştir. Böylelikle din dersi almak

³¹² *Beşinci Milli Eğitim Şurası*, 1991, s. 13.

³¹³ a.g.e., s. 14.

³¹⁴ a.g.e., s. 15.

³¹⁵ a.g.e., s. 15.

³¹⁶ S. Özkan, 2010, s. 221.

³¹⁷ Y. Akyüz, 2011, s. 352.

otomatik hale getirilmiş ve yazılısı olan bir ders haline gelmiştir.³¹⁸ 1950 yılında din dersi zorunlu oldu. Okulların 4. ve 5. Sınıflarında din dersi zorunlu olurken okul döneminin diğer zamanlarında seçmeli ders olarak okutulmuştur.³¹⁹ Bu derslere halk büyük ilgi gösterdi. Dört ve beşinci sınıflardan okuyan 414.477 öğrenciden sadece 2792 Müslüman ve 3002 Gayri Müslim olmak üzere toplam 5799 kişi din dersini istemedi. Bu sayı 1951-1952 yılında 3035 kişi olmuştur. Bu da oran olarak %0,7'dir.³²⁰ İlk kez 1951 yılında imam-hatip okulları açılacak zamanla sayıları artacaktır. Beşinci Milli Eğitim Şurasın da Ortaokullara da din dersinin konulması teklif edildi. Bunun üzerine 1956-1957 yılında ortaokullara din dersi konulmuştur.³²¹

Halkın din derslerine olan ilgisini Howard A. Reed şöyle aktarmaktadır:

“İşte bu din dersleri, halktan bilhassa köylü vatandaşlara derhal muazzam bir alaka gördü. Hâlbuki daha evvel aynı köylerde, ne öğretmenlerin gayreti ne jandarmanın dipçığı, ne de kanuni mecburiyetler birçok öğrenciyi, bhusus kız talebeleri okula sokmaya muvaffak olamamıştı. Nihayet 1953 yılında öğretmenler verdikleri raporlarda bütün Türkiye köylerinde öğrencilerin okula devamındaki artışı sağlayan en büyük amilin, ilkokullarda tekrar okutulmaya başlanan din dersleri olduğunu ortaya koydu. Bu hususu bana, 1954 senesinde çeşitli köylerde yaptığım görüşmelerde birçok öğrenci velisi ile öğrenciler ifade ettiler.”³²²

Beşinci Milli Eğitim şurasında din eğitimi tartışılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı vatandaşın din dersi istediğini belirtirken, eğer bu vazifeyi devlet yapmazsa, *“O takdirde korkunç bir hadise vukua gelir. Mücadele etmeğe mecbur olduğumuz mahalle mektebi, molların mektebi serer.”* ifadelerini kullanacaktır.³²³ Tevfik İleri devletin din dersi okutmakla aynı zamanda gericilikle de mücadele ettiğini belirtecektir.³²⁴

³¹⁸ a.g.e., s. 349.

³¹⁹ B. Lewis, 2008, s. 564.

³²⁰ Parmaksızoğlu, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara Milli Eğitim Basımevi, 1966, s. 30.

³²¹ Y. Akyüz, 2011, s. 352.

³²² Sabahattin Nal, “Demokrat Partinin Din Siyaseti (1950-1954)”, *Ankara SBF Dergisi*, C. 60, Say.3, Ankara, 2005, s. 157 .

³²³ S. Nal, 2005, s. 158.

³²⁴ İ.Parmaksızoğlu, 1966, s. 30.

Tevfik İleri din dersi verenlerde sorun olduğunu, öğretmenlerin öğrencilik yıllarında din eğitimi alamamış olmalarının bir eksiklik olduğu, bu yüzden öğretmen okullarına zorunlu din dersini konulduğunu söyleyecektir.³²⁵

Bazı aydınlar bunu tepkiyle karşılamışlardır. Nadir Nadi bu uygulamayı anayasanın 2. Maddesine aykırı olduğunu ileri sürecektir. Nadi “*Halkın yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğu bir ülkede aileler çocuklarına din dersi verilmesini isteyebilirler; ancak demokratik bir yönetimde nüfusun yüzde birinin göz önünde bulundurulması gerektiğini*” söyleyecekti. Bu uygulamaya karşı olanlardan Bülent Nuri Esen Danıştay’da dava açacak, fakat Danıştay uygulamayı laikliğe aykırı bulmayarak davayı esastan reddedecektir.³²⁶

2.4. İmam Hatip Okullarının Açılması

1930 yılında ilgisizlikten kapanan okullar CHP’nin din siyaseti çerçevesinde 1949 yılından itibaren açılmaya başladı. On il merkezinde on ay süreli imam hatip kursları açılmıştır. DP döneminde bu kurslar, birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıl olan yedi yıllık İmam Hatip Okullarına dönüştürülmüş ve sayıları 1951 yılında yediye ulaşmıştır. Bu okullar halkın desteğini almış ve gereksinimleri halk tarafından karşılanmıştır.³²⁷ Din adamlarına duyulan ihtiyaç toplumsal bir gerçektir ve bu alanda boşluğu tarikatlar dolduruyordu. Bu yüzden DP bu okulları desteklemiştir.³²⁸ 1951 yılında 7 ilde Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Maraş’ta açılan bu okulların yanı sıra 1953’te Antalya, Erzurum, İzmir, Tokat, Trabzon, Çorum, Elazığ ve Yozgat’ta açılmasıyla sayıları 15’e çıkmıştır.³²⁹

Bu uygulamayla Devlet’in dini kendi denetiminde tutmak istediği anlaşılmaktadır. Milli Eğitim Bakanı 1952 yılında valiliklere gönderdiği bir genelge de teyit ediyordu. Genelgede İleri, çoğu yerlerde cahil kişilerin okul çağındaki çocuklara mahalle mekteplerinde, yasalara aykırı olarak, Arap harfleriyle eğitim

³²⁵ Zafer, 20 Temmuz 1951.

³²⁶ S. Nal, 2005, s. 159.

³²⁷ a.g.e., s. 159.

³²⁸ İ. Parmaksızoğlu, 1966, s. 25.

³²⁹ İsmail Kaplan, *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi*, İletişim, İstanbul, 1999, s. 224.

verdiklerinin saptandığını belirterek bunlar hakkında yasal işlem yapılmasını istiyordu. *Sebilürreşad*, söz konusu genelgeden duyduğu memnuniyetsizliği, “*tuhaf bir tamim*” olarak dile getiriliyordu. Buradan şu görülüyor ki, DP’nin din eğitimi kendi kontrolünde vermesi sade vatandaş memnun etse de, bazı kesimleri rahatsız etmiştir.³³⁰ Aşağıda 1950-1960 yılları arasında imam-hatiplerdeki öğretmen ve öğrenci sayıları tablo 8’de gösterilmiştir.³³¹

Tablo 8:İmam Hatip Okulları ve Öğretmen-Öğrenci Durumu

İmam Hatip Okulları						
Öğretim Yılı	Orta	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Lise	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1951-52	7	876	27	–	–	–
1952-53	7	1 191	48	–	–	–
1953-54	15	1642	90	–	–	–
1954-55	16	2 048	107	–	–	–
1955-56	16	2 181	112	7	254	–
1956-57	17	2 520	184	7	500	12
1957-58	17	2 584	175	15	892	39
1958-59	19	2 628	213	16	997	65
1959-60	19	2 922	206	16	1 144	95

Kaynak: Milli Eğitim Hareketleri, 1942-1972, Kerimoğlu, a.g.e., s .57

Tabloya baktığımızda okul sayıları aynı olmasına rağmen bu okullardaki öğrenci sayılarının arttığını görmekteyiz. TBMM’de 20.6.1952 tarihinde kabul edilen 5980 sayılı kanunla Milli Eğitim Bakanlığına bu okullar için kadro tahsis edilmiştir. Bu okullar 5980 sayılı kanuna göre birinci devresi 4 ikinci devresi 3 yıldan

³³⁰ S. Nal,2005, s. 160

³³¹ “Milli Eğitim Hareketleri(1942-1972)”, Aktaran; Zafer Kerimoğlu, *1946-1960 Arası Uygulana Eğitim Politikası*, (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 57

oluşmak üzere ilköğretim üzerine en az yedi yıl öğrenim veren, imam hatip yetiştiren okullar olarak tanımlanmıştır.³³²

1954' te dönemin Maarif Vekili Rıfki Salim Burçak Türk milletinin kendi din âlimlerini yetiştirmesi için her türlü fedakârlıkları yapacaklarını belirtti. Bu amaçla bu din bilgilerinin eğitimin verecek tahsil kademelerini oluşturduklarını söylemiştir.³³³ 1959 yılında ilki İstanbul'da olmak üzere Yüksek İslam Enstitüleri açıldı. Bu kurumlar imam Hatip Okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur.³³⁴

2.5. Ortaöğretim

Demokrat Parti ortaöğretime de önem vermiştir. Demokrat Parti yabancı uzmanların raporlarına önem vermiş ve ortaöğretimi de bu raporlar doğrultusunda şekillendirmiştir.³³⁵

1953-1954 yılında çok amaçlı ortaokul uygulamasına başlandı. Bu okullar liseye hayata ve mesleklere hazırlayan okullardı. İlk denemesi Bursa, Muş ve Nevşehir de olmuştur.³³⁶

Her basamaktaki okullar için pedagojik ve psikolojik testler hazırlamak, bu testleri uygulamak ve personel yetiştirmek amacıyla 1952 yılında Test ve Araştırma Bürosu kuruldu. MEB Talim ve Terbiyesine bağlanan bu büro da, ABD'de eğitim almış 3 kişi çalışmaktaydı. Büronun hazırladığı testler ile önceleri Eğitim Enstitülerine ve Galatasaray Lisesi'ne öğrenci alınırken daha sonra tüm eğitim sistemini kapsamıştır.³³⁷

II. Dünya Savaşından sonra uluslararası ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak yabancı dil bilen insana olan gereksinim arttı. 1955 yılından itibaren tüm dersleri

³³² Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri,(1920-1960)*, MEB Yayınları, 2004, s. 473-474

³³³ Zafer,16 Şubat 1954.

³³⁴ Fehmi Yavuz, *Din Eğitimi, Yeni Gün Matbaası*, Ankara, 1968, s. 10

³³⁵ S. Özkan,2010, s. 226

³³⁶ Y. Akyüz, 2011, s. 353

³³⁷ Y. Akyüz, 2011, s. 354

yabancı dille eğitim yapan kolejler kurulmuştur. Bu kurumlara 1975'ten sonra Anadolu Lisesi denmiştir.³³⁸

Demokrat Parti tüzüğünün 37. maddesini Mesleki ve teknik eğitime ayırmıştır. Bu madde de; *“Muhtelif derecelerdeki teknik öğretim kurallarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları, eğitim ve öğretim cihazlarının ekonomik kalkınmamız da vazife alması bakımından, yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz.”*³³⁹ denilmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ara eleman yetiştirmek amacıyla açılmıştı. Demokrat Partide ekonomik kalkınma için bu okulların açılmasına ve yayılmasına çok önem vermiştir.³⁴⁰ 1957 yılına kadar lise düzeyinde meslek okulları bünyesinde Orta Sanat Okulları vardı. 1957 yılında toplanan 6. Milli Eğitim Şurasında bunların kaldırılması istendi.³⁴¹ Bu okullar 1957 yılından itibaren Genel Orta Okullara çevrildi. Bu okullar genel ortaokullara çevrilirken gerekçesi şunlar olmuştur:

“1) Orta Sanat Okullarına, İlkokul bitirip 12 yaşında giren öğrenciler hafta da 36-44 ders atölye çalışmaları yapmakta, sağlıkları ve beden gelişmeleri bundan olumsuz yönde etkilenmektedir.

2) Bir çocuk, ilkokulu bitirdiği zaman, henüz kendine uygun bir mesleği isabetle seçecek bir yaşta ve gelişmede değildir.

3) İlkokulda kazanılan bilgiler ve beceriler de bir meslek ve sanat öğrenimi için yeterli değildir.

*4) Mesleki eğitim pahalı olduğundan, Meslek Liselerine genel ortaokullardan öğrenci alınması, bu sistemi daha ekonomik hale getirebilir”.*³⁴² Bu nedenlerden dolayı bu okullar kapatılmaya başlandı.³⁴³

ABD’li eğitimcilerin katkılarıyla 1950-1955 yılları arasında özel eğitim de gelişmeler yaşanmıştır. Bu amaçla 150’de Ankara Körler Okulu ve Yetiştirme Yurdu açılmıştır. 1952- 1953 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde özel eğitim kurumlarına

³³⁸ a.g.e., s. 357.

³³⁹ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 1946, s. 26.

³⁴⁰ S. Özkan, 2010, s. 219.

³⁴¹ Y. Akyüz, 2011, s. 356.

³⁴² Y. Akyüz, 2011, s. 371.

³⁴³ a.g.e., s. 356.

öğretim ve yönetim görevlisi yetiştirmek amacıyla Özel Eğitim Bölümü ve bu bölümden 60 kadar eğitimci yetiştirilmiştir. 1953 yılında Ankara da Sağırlar Okulu ve Yetiştirme Yurdu ve 1955'te zihinsel engelli ilkokul öğrencileri için ilk özel sınıf açıldı.³⁴⁴

1951'den itibaren Akşam Okulları açmaya başlamıştır. Milli Eğitim Bakan Vekili Tefik İleri DP'nin on yılının muhasebesini yaparken ortaöğretimdeki gelişmeleri şöyle izah etmiştir:

“Okul: 1949-1950 ders yılı başında orta öğretim müesseselerinin sayısı 59 lise, 285 müstakil ortaokul olmak üzere 344 idi. 1958-1959 ders yılında 114'ü lise, 6'sı kolej, 19'u İmam Orta Okul, 508'i müstakil ortaokul olmak üzere bu müesseselerin sayısı 647'ye yükselmiş bulunmaktadır.

Öğrenci: 1949-1950 ders yılında 344 ortaöğretim müessesesindeki talebe sayısı 76.931 iken 1958-1959 ders yılında 647 müessesenin talebe sayısı 260.524' e yükselmiştir.

Öğretmen: 1949-1950 ders yılındaki orta öğretimdeki müesseselerinde çalışan öğretmen adedi 4.126 iken 1958-1959 ders yılında 6.808 olmuştur.

Bütçe: Liselerde ortaokul ve kolejlerin bina ihtiyaçların karşılanması maksadıyla son dokuz yılda sarf edilen para 63.000.000 lirayı bulmuştur.

Akşam Okulu: Vatandaşlarımızın şayan-ı şükran bir ölçüde artan okuma istekleri yeni bir istikamette cevaplandırmak üzere, bir kısım vatandaşlarımızın normal iş saatlerindeki faaliyetlerine helal getirmeksizin devam edebilecekleri her derece ve her çeşitte akşam okulları açılmıştır.

Bu cümleden olmak üzere, 4 akşam lisesi, 7akşam ticaret lisesi, 1 akşam teknik okulu ve 19 akşam tekniker okulu faaliyete başladıkları bölgelerde büyük bir ilgiye mazhar olmuşlardır.”³⁴⁵

Demokrat Parti döneminde ortaokul ve liselerdeki okul ve öğrenci ve öğretmen sayılarında karşımıza çıkan on yıllık gelişmeler tablo 9, 10 ve 11'de gösterilmiştir.³⁴⁶

³⁴⁴ a.g.e., s. 379.

³⁴⁵ S. Özkan, 2010, s. 231.

Tablo 9: Demokrat Parti Döneminde Ortaokul ve Liselerde Görülen Gelişmeler

OKUL SAYISI								
YILLAR	ORTAOKULLAR				LİSELER			
	Resmi	Kolej	Muhtelif	Özel	Resmi	Kolej	Akş	Özel
1950-51	364	-	-	42	60	-	-	28
1951-52	396	-	-	44	62	-	-	31
1952-53	433	-	-	41	63	-	-	32
1953-54	461	-	3	43	68	-	-	32
1954-55	494	-	4	41	79	-	-	32
1955-56	520	5	2	46	90	-	-	33
1956-57	544	6	3	47	94	2	-	33
1957-58	581	6	3	53	103	2	-	34
1958-59	610	6	2	67	115	6	-	36
1959-60	611	6	-	58	129	6	4	45

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 232.

Tablo 10: DP döneminde Ortaokul Öğrenci ve Öğretmen Sayılarında Görülen Gelişmeler

Öğrenci ve Öğretmen Sayısı									
YILLAR	Öğrenci Sayıları							Öğretmen Sayısı	
	Resmi		Kolej	Muhtelif		Özel		Sayısı	
	E	K	E	E	K	E	K	E	K
1950-51	46573	15274	-	-	-	3689	2651	2437	2091
1951-52	51730	16152	-	-	-	3998	2881	2572	2157
1952-53	57007	17899	-	-	-	4795	3264	2727	2294
1953-54	63145	20592	-	325	33	4583	3661	2904	2407

³⁴⁶ "DİE Eğitim Hareketleri 1967", Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 232.

Tablo 10. Devamı

Öğrenci ve Öğretmen Sayısı									
YILLAR	Öğrenci Sayıları							Öğretmen Sayısı	
	Resmi		Kolej	Muhtelif		Özel			
	E	K	E	E	K	E	K	E	K
1954-55	76281	25484	-	666	107	5167	4191	3160	2534
1955-56	90848	30851	333	647	125	5748	4665	3647	2738
1956-57	111489	37542	679	922	153	6159	5235	4403	2893
1957-58	134329	44105	842	968	158	7264	6064	5325	3224
1958-59	154674	51147	993	880	139	8110	6682	6393	3465
1959-60	181035	56916	1050	-	-	8780	7185	7267	3710

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 232

Tablo 11: Demokrat Parti Döneminde Liselerde Öğrenci ve Öğretmen Sayılarında Görülen Gelişmeler

Öğrenci ve Öğretmen Sayısı									
YILLAR	Öğrenci Sayıları							Öğretmen Sayıları	
	Resmi		Kolej	Akşam Lisesi		Özel			
	E	K	E	E	K	E	K	E	K
1950-51	15335	3687	-	-	-	2191	956	1120	834
1951-52	15269	3898	-	-	-	2402	960	1154	891
1952-53	20085	5181	-	-	-	2711	1076	1204	957
1953-54	21958	5609	-	-	-	2626	1227	1205	1029
1954-55	24769	6545	-	-	-	2702	1353	1395	1207
1955-56	22536	6675	-	-	-	2701	1500	1302	1174
1956-57	24952	8013	-	-	-	2812	1630	1362	1161
1957-58	29217	9540	21	-	-	3017	1708	1524	1362
1958-59	33897	11608	66	-	-	3649	2011	1843	1584
1959-60	41484	13378	269	272	33	4253	2679	2120	1740

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran: S. Özkan, 2010, s. 232

2.6. Üniversitelerin Açılması

Demokrat Parti başlattığı ekonomik kalkınma için kalifiye elamana ihtiyaç duymaktaydı. Bunun için DP yükseköğretime önem vermiş ayrıca sayısının artırılmasını sağlam için hemen çalışmalara başlamıştır.³⁴⁷

Demokrat Parti tüzüğünün 38. Maddesinde Yüksek Öğrenimle ilgili şöyle demektedir; “*Yüksek Öğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniyiz. Bütün yükseköğretim kurullarımızın bu esasa göre takviyesini ve garptaki benzerleri seviyesine eriştirilmesini istiyoruz. Muhtelif ilim şubelerinde çalışmak üzere, üniversite içinde araştırma enstitüleri kurulmasını ve memlekete ait araştırmalara bilhassa önem verilmesini istiyoruz.*”³⁴⁸

Atatürk, Türkiye’yi üç küçük kültür bölgesine ayırmıştı. Bu bölgeler batı için İstanbul, orta bölge için Ankara, doğu bölgesi için Van olarak belirlenmişti. Buralarda kurulacak üniversitelerin memleketin yararına olacağına Atatürk gibi Demokrat Parti de inanmış bu doğrultuda çalışmalar yapmıştır.³⁴⁹

Demokrat Parti Tüzüğünün 41. Maddesinde şöyle denilmektedir; “*Doğu bölgesinde, her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleri ile bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz*”.³⁵⁰ Demokrat Parti Doğu Bölgesinin kalkınması için eğitimin her şubesinin yaygınlaştırılmasının yanında bu bölge de bir üniversite olmasının gereğine ve bunun ülkü ve kültür birliğine katkı sağlayacağına inanmışlardı.

Demokrat Parti üniversitelerin Batıdaki gibi olmasını amaçlamıştır. Özellikle Batı’da olduğu gibi Araştırma Enstitülerinin kurularak ülke ihtiyaçlarına yönelik araştırma yapılması isteniyordu.³⁵¹ Yüksekokullarının niteliği artırılırken ayrıca öğretmen yetiştiren okullara önem verildi. Bu amaçla Balıkesir, İstanbul ve Gazi Eğitim Enstitülerine ek olarak İzmir (1959) ve Bursa(1958) da Eğitim Enstitüleri açıldı.³⁵²

³⁴⁷ S. Özkan, 2010, s. 236.

³⁴⁸ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 1946, s. 26.

³⁴⁹ S. Özkan, 2010, s. 222.

³⁵⁰ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 1946, s. 26.

³⁵¹ S. Özkan, 2010, s. 221.

³⁵² S. Özkan, 2010, s. 236.

1952 yılından itibaren Enstitülere girmek isteyen adaylar okullarınca, ilkokul öğretmenlerinin de Milli Eğitim Müdürlüğünce aday gösterilmesi ve seçme sınavında başarılı olmaları kararı alındı.³⁵³ Eğitim Enstitüleri ile ilgili alınan kararlar öğrencilerin çalışkanlığı, sabırlılığı, konuşma kabiliyeti, ahlaki durumu ve milli duygusu göz önünde bulundurulmuştur. Öğrenciler okulu yatılı ya da gündüzlü devam ediyor ihtiyacı olanlara burs veriliyordu.³⁵⁴

Demokrat Parti döneminin en önemli yeniliklerinden birisi de yeni akademilerin açılması olmuştur. 1954 yılında Ankara İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi; 1958 yılında Eskişehir Ticari İlimler Akademisi açıldı.³⁵⁵

1950 yılında İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisinde Harita-Kadastro Mühendisliği bölümü, 1959 yılında ilk lisansüstü bölümü de açıldı.³⁵⁶ 1955-1956 yılında uzaktan öğretim yoluyla öğretmen ve ilköğretim müfettişi yetiştirme denemesi yapılmıştır.³⁵⁷

Menderes Hükümetlerinin Üniversiteler hakkında görüşleri şöyle özetlenebilir; *“İktidar olarak biz, Üniversitelerimizin şahsiyet-i maneviye sini, her türlü tahrif ve taasupdan masun bulundurmaya, günlük politika oyunlarının dışında tutulmasını gaye edinmişizdir.”*³⁵⁸ Menderes Hükümetleri döneminde fakülte sayıları ile yükseköğretimdeki ve öğretim üyesi sayılarında meydana gelen artışlar tablo 12, 13, 14’de gösterilmiştir.³⁵⁹

³⁵³ a.g.e., s. 236.

³⁵⁴ a.g.e., s. 236.

³⁵⁵ İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Naturel Yayınları, Ankara 2010, 300.

³⁵⁶ a.g.e., s. 301.

³⁵⁷ a.g.e., s. 301-302.

³⁵⁸ İsmail Şahin, *Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim Ve Kültür Politikaları 1950-1960*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1997, 86-87.

³⁵⁹ *DİE Eğitim Hareketleri*, 1967, s.13-16, Aktaran; S. Özkan, 2010, s. 236.

Tablo 12: Demokrat Parti Döneminde Fakülte Sayılarında Görülen Gelişmeler

	ÜNİVERSİTELER					
	Ankara	İstanbul	İTÜ	Ege	Atatürk	ODTÜ
1950-51	8	6	4	-	-	-
1951-52	8	6	4	-	-	-
1952-53	8	6	4	-	-	-
1953-54	8	6	5	-	-	-
1954-55	8	6	5	-	-	-
1955-56	8	6	5	-	-	-
1956-57	8	6	5	-	-	2
1957-58	8	6	5	2	2	3
1958-59	8	6	5	2	2	3
1959-60	8	6	5	2	2	3

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran; S. Özkan,2010, s. 236

Tablo 13: Demokrat Parti Döneminde Yüksek Öğrenim Öğrenci Sayılarında Görülen Gelişmeler

	ÜNİVERSİTELER											
	Ankara		İstanbul		İTÜ		Ege		Atatürk		ODTÜ	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
1950-51	5599	1215	9070	2521	1422	44	-	-	-	-	-	-
1951-52	5780	1033	7883	2495	1547	47	-	-	-	-	-	-
1952-53	5746	1064	8235	2365	1709	46	-	-	-	-	-	-
1953-54	5526	1108	7113	1969	1965	61	-	-	-	-	-	-
1954-55	6940	1119	8363	2291	1993	64	132	64	-	-	-	-
1955-56	10788	1883	11200	2757	2167	84	267	118	-	-	-	-
1956-57	10436	1821	11664	2847	2509	101	450	195	-	-	55	12
1957-58	11403	2031	10502	2522	2719	108	665	254	-	-	149	34
1958-59	12200	2223	11848	3196	2782	112	780	313	24	8	265	50
1959-60	12198	2640	13983	5470	2684	114	798	315	194	30	380	193

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967; Aktaran; S. Özkan,2010, s. 236

Tablo 14: Demokrat Parti Döneminde Yüksek Öğretim Üyeleri Sayılarında Görülen Gelişmeler

ÜNİVERSİTELER												
YILLAR	Ankara		İstanbul		İTÜ		Ege		Atatürk		ODTÜ	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
1950-51	488	63	490	152	194	16	-	-	-	-	-	-
1951-52	520	74	496	122	199	14	-	-	-	-	-	-
1952-53	538	92	507	128	213	17	-	-	-	-	-	-
1953-54	594	96	512	144	193	10	-	-	-	-	-	-
1954-55	626	112	529	158	207	21	-	-	-	-	-	-
1955-56	672	117	555	162	242	25	-	-	-	-	-	-
1956-57	775	137	593	167	266	28	33	13	-	-	22	2
1957-58	700	140	573	170	266	31	60	22	-	-	37	1
1958-59	830	184	780	178	284	38	109	18	65	13	61	5
1959-60	847	214	791	199	292	42	184	35	59	12	70	6

Kaynak: DİE Eğitim Hareketleri, 1967, Aktaran; S. Özkan,2010, s. 236

Gazi Eğitim ve Yüksek Öğretmen Okulundan mezun olanlar nitelikçe doyurucu olmakla birlikte sayı bakımından 1960'lı yıllarda 700'e ulaşamamıştır.³⁶⁰ 1959 yılına kadar İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu liselere öğretmen yetiştiren asıl kaynak olmuştur. MEB Fen Ve Edebiyat fakültesinden bir grup öğrenciyi sınavla seçiyor bunları parasız yatılı okutturuyor daha sonra bu öğretmenleri ihtiyacı olan okullara atıyordu. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu öğrenci sayısı bakımından yetersiz kaldı. 1950'den sonra verdiği mezun sayısı 7-8'e kadar düştü. 1923-1963 yılında toplam 630 mezun verdi.³⁶¹

³⁶⁰ M. Katoğlu, t.y., s. 432.

³⁶¹ Y. Akyüz, 2011, s. 388.

2.6.1. Doğu Üniversitesi (Atatürk Üniversitesi)

Demokrat Parti Hükümetlerinin üzerinde en çok durduğu meselelerden birisi de doğuda bir üniversite kurulmak istenmesidir. Aslında bu fikir Atatürk'ün fikriydi. Bu fikri Demokrat Parti programında bile yer almıştır. Ayrıca bu üniversite doğunun kalkınmasına faydası olacağına inanılmaktaydı.³⁶²

Nitekim 1954'de dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Rıfıkı Salim Burçak, üniversite hakkındaki hükümetin düşünceleri şöyle dile getirir:

*“Doğunun şartlarını tetkik edecek ve bu şartlar üzerine müessir olacak bir ilim müessesesi haline getirilmesi düşünülmektedir.”*³⁶³

Nihayet yapılan çalışmalar tamamlanarak 25.2.1953 tarih ve 6059 sayılı *“Doğu Üniversitesi Kuruluş Hakkında Kanun”* çıkarılmıştır.³⁶⁴ 31.5.1957 tarih ve 6990 sayılı *“Atatürk Üniversitesi Kanunu”* ile adı değiştirilmiştir.³⁶⁵ Atatürk Üniversitesi 17 Kasım 1958 tarihinde Ziraat ve Fen-Edebiyat Fakülteleri ile öğretime başlamıştır. Üniversite ABD Nebraska Üniversitesi ile işbirliği yapmaya başlamıştır.³⁶⁶

2.6.2. ODTÜ

Gelişen Türkiye'de teknik insan gücüne ihtiyaç vardır. Bu teknik insana olan ihtiyaç Demokrat Partiyi meşgul etmiştir. Bu eksiklik göz önüne alınarak Türkiye'nin ve Orta Doğu ülkelerinin ihtiyaç duydukları Fen ve Teknik alanlarda elaman yetiştirmek üzere 1955 yılında Ankara'da kurulacak olan yeni üniversite fikrinin doğmasına neden olmuştur. Bu yeni okulun adı ODTÜ olacaktır. Okulun çekirdeğini oluşturacak olan *“Bölge Planlaması ve Mimarlık Okulu”* 1959 yılında öğretime başlamıştır. 23.1.1957 tarih ve 6887 sayılı *“ODTÜ'NÜN Kuruluş ve Hazırlıkları Hakkında Kanun”* ile 27.05.1959 tarih ve 7307 sayılı *“ODTÜ Kanunu”* kabul edildi.

³⁶² İ. Şahin,1997, s. 88.

³⁶³ a.g.e., s. 89.

³⁶⁴ a.g.e., s. 88.

³⁶⁵ a.g.e., s. 89.

³⁶⁶ a.g.e., s. 90.

Bu okul ABD destekli kurulduğu için muhalefet tarafından DP iktidarını destekleyecek kafaları yetiştirmekle tenkit edilmiştir.³⁶⁷

2.6.3. Ege Üniversitesi

DP hükümeti doğuda ve Ankara'da Üniversite kurma çabalarını hızla yürütürken Ege bölgesinin kültürel ve ekonomik merkezi oluşturan İzmir'de bir üniversite kurma fikri gelişmiştir. 27 Mayıs 1955 tarih ve 6595 sayılı kanunla İzmir'de Ege Üniversitesi kuruldu.³⁶⁸

Bu üniversite kurulurken kanunun gerekçesinde şöyle vurgulanmıştır:

“ Üniversitelerin, bilhassa Türkiye gibi arazisi geniş ve nüfusu dağınık bir memlekette bir iki merkez de toplanmış olmayıp imkân nispetinde memleket sathına dağılmasındaki ehemmiyeti aşikârdır. Filhakika her üniversite bulunduğu bölgenin kültür hayatını, dolayısıyla modern usullerle çalışma imkânlarını ve refahını yükseltmeye doğrudan doğruya etkili olur. Bu üniversiteye, hatta bunu takip edecek diğer üniversitelere şiddetle ihtiyacımız olduğu, mühendis, doktor, eczacı ve hatta hukukçu ve idareci elamanlarımızın ihtiyaçtan çok noksan olması, memleketimizin hızlı gelişmesi karşısında bu yetersizliğin gittikçe daha fazla mahsus bulunmasıyla sabittir.”³⁶⁹

Ege Üniversitesi 1955-1956 öğretim yılında Tıp ve Ziraat Fakülteleri ile öğretime başlamıştır.³⁷⁰

2.6.4. Karadeniz Teknik Üniversitesi

Demokrat Parti hükümetleri ülkenin her yönüne üniversiteler açarak bölgesel kalkındırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla doğal güzellikleri bakımından zengin Karadeniz bölgesine bir üniversite fikri belirdi. Bu amaçla Trabzon'da üniversite

³⁶⁷ a.g.e., s. 90.

³⁶⁸ a.g.e., s. 90.

³⁶⁹ S. Özkan, 2010, s.240.

³⁷⁰ İ. Şahin,1997, s. 90.

açılmasına karar verildi.³⁷¹ Yapılan hazırlıklar sonucunda 20 Mayıs 1955 tarih ve 6594 sayılı kanun ile Karadeniz Teknik Üniversitesi Kuruldu. Bu kanunun gerekçesinde üniversitenin amacı şöyle belirtilmiştir:

“Bu üniversite, İstanbul ve Ankara Üniversiteleri ile açılması tasavvur edilen diğer üniversitelere gibi umumi mahiyette ve beynelmilel malumat vermekle ihtiva eden cinsten bir üniversite olmayacaktır. Bilhassa mahalli imkânları, tabii servetleri etüt edecek ve halkın hususi kabiliyetlerini de ele almak suretiyle şimdiki kadar hiç tımar edilip çaresi bulunmamış olan iktisadi meseleleri halletmeye çalışacaktır.”³⁷²

2.7. Köy Enstitüleri'nin Yeniden Ele Alınması

II. Dünya Savaşından sonra Dünya, Soğuk Savaş dönemine girmiştir. Bu dönemde herkes yandaş bulabilmek için gençliğin yoğunlaştığı alanlarda etkin olmak istemiştir. Okullar da bu iş için en ideal yerler olmuştur. Politikacılar da okullara el atmış, bu kurumlarda etkin olmaya çalışmışlardır. Özellikle bu okullarda “komünist” tehlikeye dikkat çekilmiştir.³⁷³ Bu propagandalara göre “Bu yerler çok politikleşmiştir.” “Kızıl yuvasıdır.” “Moskof uşağıdır.” “Kızlı erkekli yaşıyorlar.” “Tarım dersinde şarap yapıyorlar.” “Hamamda toplu yıkıyorlar.” “Bu çocuklar öğrencimi? İşçimi?” “Komünist Modası giyiniyorlar.” gibi söylemlerin sonucunda ne yapmalı sorusunun cevabı o zaman kapatalım olmuştur.³⁷⁴

1946 yılından sonra CHP'si içerisindeki bazı kişilerin olumsuz propagandalarının sonucunda eğitim ve kültür politikalarında değişiklik olmaya başlamıştır.³⁷⁵ Başbakan Recep Peker halkın gözünde komünistleri korumakla damgalanmış olan M.E. Bakanı Hasan Ali Yücel'in yerine, milliyetçiliği kişiliğiyle bilinen, Reşad Şemseddin Sirer'i getirdi.³⁷⁶ Bu dönemde TBMM başkanı Kazım Karabekir, yardımcısı Şemsettin Günaltay ve Feridun Fikri Düşünselin denetimlerinden sonra milli eğitimde kadro değişikliğine gidilmiştir. Bu tutum

³⁷¹ S. Özkan, 2010, s. 240.

³⁷² İ. Şahin, 1997, s. 91-92.

³⁷³ Ş. Zeyrek, 2004., s. 77.

³⁷⁴ Server Tanilli, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz*, Cem yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 1996, s. 64-65.

³⁷⁵ Ş. Zeyrek, 2004., s. 78.

³⁷⁶ Y. Akyüz, 2011, s. 287.

değişikliği sonucunda ilk olarak Bakan H. Ali Yücel, Genel Müdür İ. Hakkı Tonguç ve Şube Müdürü Ferit Bayır'ın alındığını görmekteyiz.³⁷⁷

1947 ve 1949'da Köy Enstitüsü programlarında değişiklik yapılarak, tarım ve teknik faaliyetler azaltılmıştır. 1948'de kararname ile kurulmuş olan ve Köy Enstitüleri'nin en önemli yerlerinden biri olan Hasanoğlan'daki yüksek kısmı kapatılırken, İsmet İnönü, Köy Enstitülerine yapılanlara seyirci kalmıştır.³⁷⁸

Nihat Erim Köy Enstitüleri ile ilgili bir konu açıldığında komünizm tehlikesinin yayılması ve Rus yayılcılığının önünün alınması açısından alınan önlemlerin için rahatladığını söylemektedir.³⁷⁹ Nihat Erim Köy Enstitüleri ile ilgili olarak şöyle söylemiştir:

*“Milli Eğitim Teşkilatımız ile ciddi surette meşgul olmak lazım. Ruslar sistemli bir tarzda işe oradan başlamışlar. Köy Enstitüleri kadar dinlediklerim korkunç. Bizim eski Galatasaray Müdürü Fethi İsmail İsfendiyaroğlu iki gün evvel hususi surette Tahsin ile bana Köy Enstitüleri'ndeki teftişlerden edindiği intibaları anlattı. İsmail Hakkı Tonguç bu müesseseleri birer köylü proletaryası yuvası haline sokmuş. H. Âli Yücel de aile, milliyet, vatan duygularını kıracak, sınıf mücadelesi şuurunu yaratacak telkinler almak cesaretini gösterememiş. Komünist temayüllü bir öğretmeni bir okulda almış, ötekine nakletmiş. Yarayı büsbütün temizleme işini henüz ele alamamış. Diğer okulların ders programlarını da yeniden tanzim edilmek lazım. Suat Kemal Yetkin bu hususta enteresan şeyler söyledi. Talim terbiye heyeti de bozukmuş. Hatta Fethi Bey'in söylediğine göre şimdiki ilköğretim genel müdürü de sağlam ayakkabı değilmiş”.*³⁸⁰

Milli Eğitim Bakanı Başmüfettişlerinden Fethi İsfendiyaroğulları ve Ali Uygur belgeye dayalı tespitlerinde Köy Enstitülerinin amacından nasıl uzaklaştığını, Köy Enstitüleri Dergisi aracılığıyla yapılan komünist propaganda ve bunun bir parçası olarak algılanabilen çeşitli ahlak dışı davranışları tespit etmektedir. Bu tespitle şöyle sıralanabilir:

³⁷⁷ N. Koç, 2013, s. 455.

³⁷⁸ Y. Akyüz, 2011, s. 298.

³⁷⁹ Nihat Erim, “Köylerimizin Kalkınması İçin”, *Ulus* 22 Nisan 1947.

³⁸⁰ Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, Aktaran: N. Koç, 2013, s. 456.

Sol düşüncenin propagandasının yapılması, öğrenci ve öğretmenlerin bu anlamda baskı altına alınması zorla sol dergi ve kitapların okutulması, askerliğin yerilmesi, din gibi kutsal değerlerle alay edilmesi, öğrencilerin imam muhtar ve ağa ile karşı karşıya getirilmesi hatta bazı öğretmenlerin öğrencilere sigara dahi ikram etmesi ve disiplinsizlik bu okulların amacı dışına çıktığının göstergesidir.³⁸¹

Anlaşılabileceği üzere müfettiş raporlarına göre Köy enstitüleri komünist yuvası haline gelmiştir. Enstitülere öğretmen yetiştiren Hasanoğlu, adeta komünist bir merkez yapılmaya çalışılmıştır. Buradaki derslere Pertev Boratav, Sebahattin Ali, Behice Boran, Mediha ve Niyazi Berkes gibi komünist ideolojiye sahip öğretmenler derslere girmiş onların tesiriyle Enstitü amacı dışına çıkmıştır.³⁸²

1940 yıllardan itibaren köylüler okuma yazma öğretmek onları uyandırması, sağlık ve modern tarım tekniklerini öğretmesi, onlara özgüven duygusu aşılmalara tutuculara göre tehlikeliydi.³⁸³ Köy Enstitüleri'nin öğrencilere kazandırdığı akılcı ve analitik yaklaşım köylüleri etkileyerek onları sosyalist görüşlere doğru götüreceğinden korkuluyordu. Bu görüşlerin köylülerin toplumsal ve ekonomik durumlarına bakarak bir sınıf mücadelesinin çıkabileceği endişesi vardı.³⁸⁴ Ş. Süreyya Aydemir bu konu hakkında "20.000. öğrenci içerisinde 3-5 öğrenci "komünist" diye kapatılsa Harp Okullarının birkaç defa kapatılması gerekirdi. Köy Enstitüleri de Aynı Harp Okullarında olduğu gibi yeniden çeki düzen verilebilirdi"³⁸⁵ demiştir.

1947 yılından itibaren Köy Enstitüleri'nin kütüphaneleri yeniden düzenlenerek birçok kitap yasaklandı. Devlet köy öğretmenlerine verilen toprak ve teknik malzemeyi geri alındı. Devlet köy okulu ve öğretmen evi yapmayı da kendi üzerine aldı.³⁸⁶

1950 yılın da DP yönetimi iktidarı ele alınca, 1950-1951 öğretim yılında enstitülerdeki karma eğitimi kaldırdı. Kız öğrenciler Kızılçullu ve Beşikdüzü'ndeki enstitülerde toplandı.³⁸⁷ 1953 yılından itibaren müfredat programları değiştirilerek

³⁸¹ Fethi İsfendiyaroğulları, "Havadis", Aktaran: N. Koç, 2013, s. 456-458.

³⁸² S. Özkan, a.g.e., s. 214.

³⁸³ F. Ahmad, 1995, s.122.

³⁸⁴ K. Karpat, 2013, s. 459.

³⁸⁵ Ş. S. Aydemir, 2009, s. 385 .

³⁸⁶ S. Özkan, a.g.e., s. 215.

³⁸⁷ a.g.e., s. 216.

Şehir Öğretmen Okullarının programıyla denkleştirildi.³⁸⁸ Tarlada ve sınıfta verilen pratik derslerin yerine “*kültür*” dersleri konuldu. Böylece derslerin ağırlık merkezi “*yapmak*” ilkesinden “*öğrenmek*” ilkesine dönüştürülmüş oldu.³⁸⁹ 27 Ocak 1954 tarih ve 6234 sayılı “*Köy Enstitüleri ile ilköğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında Kanun*” çıkartılmıştır. Bu kanunla, Öğretmen Okulu ile Köy Enstitüleri birleştirilerek, her ikisine de *Öğretmen Okulu* adı verilmiştir. Köy Enstitülerinin bir üretim merkezi olması durumuna ve mezunlarına uygulanan ayrı memuriyet durumlarına son verilmiştir.³⁹⁰

Köy Enstitülerini destekleyenlere göre Demokrat Parti Hükümeti Köylünün gözünün açılmasını istememektedir. Köy çocukları iyi bir eğitim alırsa politikacılar köylü üzerinde etkili olamayacaktır. Köylü zamanla toprağını, malını, parasının değerini bilecek ve kooperatif tipi örgütlenme isteyecektir. Batıl inançlar kalkacak dinin doğrusu girecektir. Eşraf, hoca ve tefecinin köyde etkinliği azalacak, bu da politikacılara oy kaybettirecektir.³⁹¹

Köy Enstitülerinin ıslahıyla ilgili diğer bir görüşte CHP’yi köklerinden koparmaktır. Enstitüyü bitiren gençlerin birçoğu CHP’lidir. CHP’li olmasalar bile CHP ile örtüşen devlet politikalarını benimsemiş bu öğrenciler, CHP’yi besleyen kaynak görünümündedir. Demokrat Parti Köy Enstitülerinin dönüştürmesiyle, CHP’nin kolunun ve kanadının kırılacağını düşünmüştür.³⁹²

Köy Enstitüleri’nin yeniden alınması isteyen görüşlere göre ise, bu okulların köylerdeki faaliyetlerine bakıldığında birçok eksiklik vardı. Okul arazisinin köylüden alınması ve okul yapımının köylüye yüklenmesi, buraya gelen öğretmenlere baştan ön yargı oluşmasına neden olmuştur. Okul yapımında, köyle ile şehir arasındaki uygulama farklılığı eşitlik ve sosyal adalet açısından köylünün tepkisini çekmiştir. Ayrıca buraya gelen öğretmenin, bütün eğitim, sağlık ve ekonomik sorunları

³⁸⁸ S. Özkan, 2010, s. 217.

³⁸⁹ K. Karpat, 2013, s. 460.

³⁹⁰ Z. Fahri Fındıkoğlu, “Yakın Tarihimize Dair: Köy Enstitülerinin Muallim Mekteplerine İstihalesi”, Aktaran: N. Koç, 2013, s. 461.

³⁹¹ Ş. Zeyrek, 2004., s.77.

³⁹² Nazif Evren, “Poyraz Köyünden Köy Enstitülerine”, Aktaran: Şerafettin Zeyrek, 2004, s. 77.

çözmesini beklemiştir. Realist olmayan bu durum öğretmeni zor durumda bırakmıştır.³⁹³

Köy Enstitüsü'nden mezun olanların ne tamamen başarısız ne de köyün tüm sorunlarına rehber olmuşlardır denilebilir. Tarımsal alanda bazı teknikler, sağlık alanında temel prensiplerin benimsetilmesi, kız çocukların okutulması gibi önemli işler başarılmıştır. Fakat Köy Enstitüleri aracılığıyla hedeflendiği gibi genel olarak köylünün sosyo- ekonomik yapısı düzeltilmemiştir. 1950'den sonra köye traktörün girmesi bile daha hızlı bir değişimi sağlamıştır.³⁹⁴

Köy Enstitüleri'nin bazı politik çekişmelere malzeme yapıldığı doğrudur. 1954 yılında Köy Enstitüleri'nin programlarının değiştirilerek bir "iş okulu" olmaktan çıkartılması, "öğretmenlik" bilgi ve becerisine önem veren yapıya dönüştürülmesinin nedeni Türkiye'nin geçirdiği siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarda aranmalıdır. Enstitülerin yapılarının değiştirilmesi ne kadar eleştirilirse eleştirilsin, öğretmenin köyden alınarak yine köye verilmesi, köy hayatının değişimini zorlaştıracaktır. Köy Enstitüleri'ni tamamen olumlu ya da tamamen başarısız değerlendirmek gerçekçi ve objektif olmayacaktır.³⁹⁵

2.8. Demokrat Parti Hükümet Programlarında Eğitime İlişkin Ortak Yönler

Demokrat Parti on yıllık iktidarında beş hükümet programı sunmuştur. Kabul edilen bu hükümet programlarından çıkarılan ortak yönler şunlardır: Maneviyatçılık, milliyetçilik, bilimsellik, demokratlık, laiklik, ilerlemecilik, halk eğitimi, fırsat eşitliğidir.³⁹⁶

2.9. Demokrat Parti Döneminde Yabancı Uzman Raporlarının Eğitim ve Kültür Politikalarına Etkileri

Demokrat Parti dönemiyle beraber ABD ile olan ilişkiler daha da artmıştır. Bu sıcak ilişkilerin sonucunda ABD'den eğitim uzmanları getirildi. Bu eğitim

³⁹³ N. Koç, 2013, s. 490.

³⁹⁴ N. Koç, 2013, s.490-491.

³⁹⁵ a.g.e., s. 491.

³⁹⁶ S. Özkan, 2010, s. 217.

uzmanlarının verdiği raporlar sonucunda eğitim de bir takım yenilikler yapılmaya çalışıldı. Bu arada birçok Türk eğitimci de ABD'ye gitmiş bu projeler yeni kavramları da beraberinde getirdi. Bu kavramlar “*Program Geliştirme*”, “*Beslenme Eğitimi*”, “*Deneme Lisesi*”, “*Fen Lisesi*” gibi kavramlardır.³⁹⁷

ABD’li uzman Wolferd’in raporları doğrultusunda Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri’nin programları birleştirildi. Pedagoji dersi kondu. Pedagoji Tarihi ile Özel Öğretim Yöntemleri kaldırıldı.³⁹⁸

Bu dönemde Beals’ın Eğitimde Rehberlik anlayışının yerleşmesinde yaptığı çalışmalar etkili oldu. 1950-1960 Demokrat Parti döneminde eğitim konusunda yabancı uzmanların ve ele aldıkları rapor konuları tablo 15’de gösterilmiştir.³⁹⁹

Tablo 15: T.C. Eğitimi Hakkında Rapor Veren Başlıca Uzmanlar ve Ele Aldıkları Temel Konular

Çağrıldığı Yıl	Adı	Ülkesi	Raporun Konusu
1933-1952	Ord. Prof. Philippe Schwartz	Almanya	Üniversiteler
1951	Prof. W. Dickermann	ABD	Halk Eğitimi
1952	K.V. Wofford	ABD	Köy Okulları
1952-1953	Prof. John Ruffi	ABD	Orta Öğretim
1952-1953	E. Tompkins	ABD	Orta Öğretim
1952-1953	Prof. L. Beals	ABD	Okullarda Rehberlik
1955-1956	Dr. E. S. Gorvine	ABD	Teknik Öğretim
1957	Bir Grup Uzman	ABD	Ticaret Eğitimi
1957’den günümüze kadar MEB ABD’den birçok uzman çağırıştır.			

Kaynak. Y. Akyüz, 2011, s. 409

Yabancı uzmanların Türk eğitimindeki etkileri yadsınamaz. Fakat bu uzmanların kısa bir süre çalışmaları ve tercüman vasıtasıyla çalışmaları, özellikle Türk eğitimin sistemini ve sosyal yapısını bilmemeleri nedeniyle bazen yersiz, çoğu kez yüzeysel öneriler ileri sürdükleri, ya da kaçınılmaz olarak kendi ülkelerindeki eğitim anlayışına dayandıkları görülmüştür.⁴⁰⁰

³⁹⁷ S. Özkan, 2010, s. 223.

³⁹⁸ S. Özkan, 2010, s. 224.

³⁹⁹ Y. Akyüz, 2011, s. 409.

⁴⁰⁰ Y. Akyüz, 2011, s. 410.

Genel açıdan bakıldığında, yabancı uzmanların Türk eğitiminin çağdaşlaşma sürecin içindeki etkilerden biri olduğu söylenebilir.⁴⁰¹

3. HALK EĞİTİMİ ve HALKEVLERİ'NİN KAPATILMASI

Genç cumhuriyet kurulurken siyasal, hukuki, sosyal alanda birçok devrim yapılmıştır. Yapılan bu devrimlerin halka inebilmesi ve her yaştan insana inebilmesi için resmi kokusu olmayan sivil kuruluşlara ihtiyaç vardı. Devrimler ancak halkın katılımı ve onları yaşam tarzına dönüştürmesiyle başarılı olabilirdi.⁴⁰² Halkevleri sivil merkez olarak düşünülmüş kamu hizmeti gören kurumlardı. Halkevleri ilk defa 19 Şubat 1932 yılında açıldı. Daha sonraları sayıları artan halkevleri 1938'de 209'u bulmuştu.⁴⁰³

Halkevlerinin doğrudan doğruya komünizm propagandası yapılan yerler olarak ileri sürülmemişse de SSCB'den etkilenecek yapılan bir proje olduğu ileri sürülmüştür. Bir gazetecinin Sovyet Rusya'yı gezerken Narodni Dom denilen Halkevlerini görünce bunların aynısının Türkiye'de kurulmasını teklif ettiği ileri sürülmüştür.⁴⁰⁴

Halkevleri doğal olarak CHP'ye bağlı kuruluşlardı. Tek Parti döneminde bunun pek bir sakıncası yoktu. Fakat çok partili hayata geçince sorun olmaya başladı. CHP'de bunun sorun olacağını tahmin etmiş bu bağlantıyı koparmak için kanun çıkarmayı düşünmüş fakat uygulamaya geçmemiştir. Demokrat Parti doğal olarak kendi siyasetine aykırı gördüğü Halkevlerini çıkardığı özel kanunla 1951 yılında kapatıp ve tüm mal varlığını hazineye devretti. Kapanma sırasındaki bu vurdumduymazlık nedeniyle Halkevindeki birçok sanat, yayın, derleme ve araç gereç yok oldu.⁴⁰⁵

Halkevlerinin kapatılmasındaki ilginç taraf ise bu yapılanmanın kapatılmasında kurucusu olan CHP'nin tutumudur. Zamanında devrimlere yardım

⁴⁰¹ Mustafa Ergün, "Türk Eğitimin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler", *ATAM Dergisi*, s.17, Ankara, 1990, 453-457.

⁴⁰² M. Katoğlu, t.y., s. 433.

⁴⁰³ M. Katoğlu, t.y., s. 435.

⁴⁰⁴ K. Karpat,2013, s. 461.

⁴⁰⁵ S. Akşin, t.y., s. 216.

etmiş ve devrimcilerin tarafını tutmayı daha kârlı bulanlar, yeni oluşumla beraber devrim kurumlarına saldırmakta tereddüt etmemişlerdi.⁴⁰⁶ Kemal Karpat Halkevleri'nin kapatılmasını “*kültürel irtica*” olarak nitelendirmektedir.⁴⁰⁷ Karpat'a göre Halkevlerinin kapatılmasıyla halkın toplumsal gelişimini hedef alan çok faydalı bir devrime son verilmiştir.⁴⁰⁸

Halkevlerinden sayısız insan yetişmiştir. Birçok araştırmacı, sanatçı ve yazar halkevlerinin verdiği olanaklar sayesinde kendini geliştirmiş ve topluma faydalı olmuştur.⁴⁰⁹ Bu sistem tarafından geliştirilen iletişim araçları, meslekler ve alışkanlıklar bir modernleşme girişimi olarak Halkevlerinin kapatılmasından sonra da devam etmiştir. Hatta gündelik hayatın bir parçası olmuştur.⁴¹⁰

1950-1960 arasında iş başında bulunan Demokrat Parti Hükümetleri zamanında, Ankara'da yapılan toplantılarda, Halk Eğitimi ile ilgili kararlar alınmış, yönetmenlikler yayınlanmıştır. Fakat yaygın muhtevalı ve sayısal yönden kabarık bir şey yapılmamıştır.⁴¹¹

Mayıs 1951'de “*Vekâletlerarası Temel Eğitim ve Yetişkinler Eğitimi Komisyonu*” toplandı. 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir “*Halk Eğitimi*” ancak 1956'da “*Altıncı Eğitim Şurasında*” değerlendirmeye konuldu. 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığı “*Halk Terbiyesi Hakkında*” bir muhtıra yayınladı. Hükümet de Amerika Birleşik Devletleri'nden Halk Eğitimi uzmanları istedi. Oradan gelen Kate Waffort, Watson Dickerman ve psikolog William Kraceus “*Türkiye'de Halk Eğitimi Faaliyetlerini Geliştirme Çareleri*” üzerinde çalışmalar yaptılar. Bazı raporlar hazırladılar ve düzenledikleri bir seminer bazı teşkilatlar kurulmasını önerdiler. Aynı Hükümet uzman olarak yetiştirmek üzere ABD'ye bir kısım elaman gönderdi.⁴¹²

1952 yılında Kırıkkale'de çok çeşitli kurslar üzerinde faaliyet gösteren bir “*İş Okulu*” açıldı. Aynı yıl Bakanlığın bünyesinde kurulan “*Halk Eğitimi Bürosu*”,

⁴⁰⁶ K. Karpat, 2013, s. 461.

⁴⁰⁷ a.g.e., s. 460.

⁴⁰⁸ a.g.e., s. 461.

⁴⁰⁹ M. Katoğlu, t.y., s. 435.

⁴¹⁰ Karpat, 2009, s. 33.

⁴¹¹ Mustafa Ergün, “Cumhuriyetin 50. Yılında Halk Eğitimi”, *Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı*, Ankara, 1974, s. 83.

⁴¹² a.g.e., s. 84 .

ilçelerde “*Halk Eğitimi Merkezleri*” , köy ve mahallerde de “*Halk Okuma Odaları*” açmaya başladı. Gezici kurslar orman bölgelerinde faaliyet göstermeye başladı. Tarım Bakanlığı da eğitici kurslar açtı.⁴¹³

1953 yılında “*Millet Mektepleri*” yeniden canlandırılmak istendi. Bakanlık “*Halk Dershaneleri*”nin kurulması için bir tamim yayınladı. Bu kurumlar Millet Mekteplerinden daha başarılı oldu. 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü müfredatına “*Halk Eğitimi*” dersi kondu. 1956 yılında bir UNESCO uzmanın teklifiyle 1960 yılında “*Milli Temel Eğitim Merkezi*” kurulmuştur.⁴¹⁴ 1957 yılında toplanan “*Yedinci Eğitim Şurasında* halk yönelik eğitim faaliyetleri ele alanınmış fakat çok fazla somut bir teşebbüse geçilmemiştir.⁴¹⁵

4. SANAT

Demokrat Parti ilmin, sanatın ve her türlü kültür faaliyetlerin ilerlemesine önem vermiştir. Bu nedenle Demokrat Parti her türlü faaliyeti desteklemeyi görev olarak kabul etmiştir.⁴¹⁶

Bu konuda parti tüzüğünün 39.maddesinde şöyle demektedir:

“İlmin, tekniğin, güzel sanatların gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatların teşvik etmek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar ve konservatuarlar kurmak, Türk dilinin, milli bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesini yolundaki çalışmalara yardım etmek, kısaca yurdumuzda milli ve insani kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek, kanaatimizce devletin başlıca vazifelerindendir.

Ancak ilmin, sanatın ve her türlü fikir hareketlerinin, siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasını, demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz.”⁴¹⁷

⁴¹³ a.g.e., s. 84.

⁴¹⁴ a.g.e., s. 85.

⁴¹⁵ a.g.e., s. 85.

⁴¹⁶ S. Özkan, 2010, s. 222.

⁴¹⁷ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, s. 26.

DP iktidarıyla birlikte yeniden yapılanmaya giren Türkiye Batı olarak gördüğü Avrupa yerine ABD'nin ön plana çıkması toplumu etkileyen en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu durum Türk Sanatında yeni akımların çıkmasında belirleyici olmuştur.⁴¹⁸ Türkiye II. Dünya savaşına girmemiş fakat toplum sıkıntılı bir dönem yaşamış, bu durum sanatçıları da etkilemiştir. Sanatçılar müzikte, resimde, tiyatrodada ve sinemada bu sıkıntıları yansıtmaya çalışmışlardır.⁴¹⁹

4.1. Müzik

Gelişmeler ve uygulamalara rağmen 1940 yılına kadar Devlet Konservatuar kanunu daha çıkartılmamıştı. 1940 yılında 3829 sayılı “*Devlet Konservatuarı Kanunu*” çıkartıldı. Bu kanuna göre konservatuar iki kısımdan oluşuyordu. Müzik ve temsil 1939 yılında Musiki Muallim Okulu Gazi Eğitim Enstitüsü'ne devredilmişti.⁴²⁰

Devlet Konservatuarının yardımcı çalışmalarından biriside “*Folklor Derleme Çalışmaları*” ve “*Folklor Arşivi*” dir. Ünlü besteci Bela Bartok, Gerek Bartok ve Hindemith gibi Batılı uzmanlar halk derleme çalışmalarının yapılması yönünde raporlar verdi.⁴²¹ Bu raporlar çerçevesinde 1937 yılından 1952 yılına kadar musiki folkloru arşivi oluşturuldu. Bu dönemde Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken, Mahmut Ragıp Gazimihal tarafından yönetilen bu çalışmalar 1952 den sonra gelişmemiş ve eser çıkartılamamıştır. Bir kaç iyi niyetli araştırmacının iyi niyetine bırakılmıştır.⁴²² Hindemith bu konuda önemle durmuş hatta Almanya'dan gerekli araç ve gereç dahi getirmişti.

Opera 1951'den sonra kendi orkestrasını kurdu. Bu dönemde sonra orkestranın konser sayısında azalma oldu. Orkestra'nın bağımsız bir yapıya kavuşmuş ve çalışma olanakları artmıştır. Bale ilk kurulduğu zaman 20 öğrencisi vardı. Okul ilk mezunlarını 1957 yılında verdi ve ilk bale gösterisini aynı yıl Şef

⁴¹⁸ A. K. Gören, 2002, s. 286.

⁴¹⁹ a.g.e., s. 287.

⁴²⁰ B. Alaner, 2002, s. 324.

⁴²¹ a.g.e., s. 324.

⁴²² M. Katoğlu, t.y., s. 459.

Halil Onayman'ın yönetiminde konservatuvar öğrencisi orkestrası eşliğinde verdi.⁴²³ 1970 yıllara kadar Ankara Devlet Konservatuvarı bu alanda tek meslek eğitimi veren kurum olmuştur.⁴²⁴

Radyo, bir kültür aracı olarak müzik alanında da toplumu etkilemeye başlamıştır. İlk radyo yayını 1927 yılında başlamıştır. 1950 yılına gelindiğinde ise İstanbul, Ankara ve İzmir'de olmak üzere üç yerden yayın yapmaya başlamıştır.⁴²⁵

Radyo'da Batılı müziğe ağırlık verilmesi halkın memnuniyetsizliğine yol açmıştır. Bu durum radyo dergilerinde yer verilen dinleyici mektuplarında şöyle dile getirilmiştir:

“İstanbul Radyosunu çok beğeniyorum. Ankara'ya nazaran Türkçe müzik yayınları daha sık ve şarkıları da daha bol, Bilhassa akşamları Fasil Heyeti, olmadığı zamanlar şarkı ve türküler çalmaktadır. Hâlbuki Ankara Radyosu İstanbul gibi, Türk müziği neşriyatını sıklaştırsa da bizler de her iki istasyonumuzu zevkle dinlese daha iyi olmaz mı?

Ekseri akşamlar radyomuzu kapatmak veya başka ecnebi radyo istasyonu aramak mecburiyetinde kalıyoruz. Mesela Amerikan Radyosu, fevkalâde Türkçe şarkılar Keza Roma Radyosu, Londra Radyosu gibi.

Ekseri akşamlar bizi tatmin etmeyen bazı müzik parçaları Mozart'ın piyano konçertosu ve bunlara benzer Türkçe olmayan müzik yayınlarıdır.

Ankara Radyosu programlarının da ıslahı cihetine gidilmek halkın anlayabileceği ve zevkle dinleyeceği şarkıları çalmasını ve bilhassa alafranga müzik neşriyatının daha az olmasını temenni ederiz. İzmir Hüseyin Gürtuncay.”⁴²⁶

20 Temmuz 1950 yılında Başbakan'a yazılan başka bir mektupta da bir radyo dinleyicisi, “İki radyo istasyonumuzun açılışından kapanışına kadar hiç olmazsa sıra

⁴²³ B. Alaner, 2002, s. 327.

⁴²⁴ M. Katoğlu, t.y., s. 459.

⁴²⁵ N. Koç, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Radyo”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı 8, Ankara, 2012, s. 70.

⁴²⁶ “Geçen Hafta Nelerden Hoşlanmadık” *Radyo Haftası*, Aktaran: N. Koç, 2012, s. 92.

ile birinde Türk musikisini bulabilir miyiz? Sevmediğimizi zorla dinleyemiyoruz. Radyo'yu kapatmaktan ve Arap istasyonlarını aramaktan kurtarınız.”⁴²⁷

Bu ve benzeri mektuplar değerlendirilerek Radyo'da daha fazla Türk müziği yayınlanması için harekete geçildi. Genel müdür tarafından Başbakanlığa verilen bilgide, 1950 yılında Radyo Yayınları Danışma Kurulu'nun aldığı karar doğrultusunda müzik yayınlarının yüzde kırkının Türk müziğine, yüzde altmışının da Batı müziğini ayrılmış olduğu, fakat halkın Türk müziği dinlemek yönündeki istekleri doğrultusunda programların yeniden gözden geçirileceği belirtilmiştir.⁴²⁸

DP İktidarı sırasında halkın şikâyetlerine çözüm bulunması için bir takım çareler aranmışsa da söz konusu durumun fazla değişmediği görülmüştür.⁴²⁹ Dönemin Radyo yöneticileri Bedii Faik, Şevket Rado ve Burhan Belge, 8 Eylül 1953'de bu konuda bilgi verirken, o tarihe kadar radyodaki Türk müziği yayınının % 55'i bulunduğunu belirtmiştir.

4.2. Solist Sanatçılar ve Üstün Yetenekli Çocuklar

1948 yılında 5245 sayılı yasa ile üstün yetenekli, sanata ve müziğe yetenekli çocuklar yurt dışına eğitime gönderildi. Bunun ilk öncüleri İdil Biret ve kemancı Suna Kan olmuşlardır.

1956 yılında 6660 sayılı kanunla uygulama daha da kapsamlı hale getirilmiştir. Müziğe yetenekli çocuklar belli aşamalardan sonra aileleriyle birlikte yurtdışında eğitim almaları bunun sonucunda solist yetiştirilmesi düşüncesi vardı. Bu yasadan yararlanıp yurt dışına gönderilenler arasında en önemlileri, Piyanist Verda Erman(piyanist) ve Kemancı İsmail Aşan'dır.⁴³⁰

⁴²⁷ Mehmet Çınarlı, "Musikimiz ve TRT", *Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, s. 93, Aktaran: N. Koç, 2012, s. 93.

⁴²⁸ BCA, 030.01.102.630.7., Aktaran: N. Koç, 2012, s. 93.

⁴²⁹ N. Koç, s. 96.

⁴³⁰ B. Alaner, 2002, s. 328.

4.3. Tiyatrolar

4.3.1. Şehir Tiyatroları

Cumhuriyet tarihinin iki önemli tiyatrosu vardır. Bunlardan biri İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları, diğeri de Devlet Tiyatroları'dır. Bu iki tiyatro da ödenekliydi.⁴³¹

Şehir tiyatrolarının etkinlik alanı İstanbul ile sınırlı kalmıştı. Meşrutiyet döneminde kurulan Darülbedayi günümüze kadar devam etmiş Batı Tiyatrosu anlamında sayısız eser vermiştir. 1927 yılında Muhsin Ertuğrul'un bu tiyatroların başına getirilmesi verimliliği artırmış kendisi bir çalışma yönergesi yayınlamıştır. 1934 yılında Darülbedayinin adı İstanbul Şehir Tiyatroları olarak değişmiştir. Temsiller süreklilik kazandı.⁴³²

Şehir tiyatroların merkez sahnesi Tepebaşı olmuş buna daha sonra yeni sahneler eklenmiştir. Yurt dışında da destek alınmış, 1952 yılında Max Meinecke adlı bir Avusturyalı dekoratör getirtilmiştir. İstanbul bir tiyatro çevresi yaratan Bu tiyatrolar inişli çıkışlı olmakla beraber bu dönemde birçok eser yayınlandı. Muhsin Ertuğrul'un 1959 yılında yeniden bu tiyatroların başına geçmesiyle beraber yeni bir atılım başlamış, yeni yetişen gençlerle beraber tiyatroyu İstanbullulara sevdirmeye ve yaymaya çalışıldı.⁴³³

Fatih, Üsküdar ve Kadıköy'de yeni sahneler açıldı. Şehir tiyatrolarının zaman zaman Devlet Tiyatrolarına bağlanması gündeme ya da Belediyeden ayrılması gündeme geldi. Şehir tiyatroları repertuar bakımından zengin kurumlar olup sayısız eser verdi. Antik dönemin Sofokles, Aristofesinden, Shakespeare'den İspanyol ve İtalyan eserlerine, Fransız ve Alman klasiklerinden İskandinav ve Rus oyunlarına ve Türk yazarlarına kadar birçok eser sergilendi.⁴³⁴ Tablo 16'da 1950-1960 yılları arasında Şehir Tiyatrolarında sahnelenen oyunlar tablo 16'da gösterilmiştir.

⁴³¹ M. Katoğlu, t.y., s. 464.

⁴³² a.g.e., s. 464-465.

⁴³³ Ö. Nutku, a.g.e., s. 137-138.

⁴³⁴ a.g.e., s. 465.

Tablo 16: 1950-1960 Yılları Arasında Şehir Tiyatrolarında Sahnelenen Oyunlar

YIL	OYUN ADI	YAZAR
1950-1951	Gelir Vergisi Mektebi Tersine Dünya Sana Rey Veriyorum Yürü Ya Kululum Don Juan İhtiras Tranvayı Dilsizlerin Dili Şafakta Gelen Kadın Hep Ya Hiç Eski Şarkı Ölü Kraliçe Rüya Ülkesi Yurt Gezisi Çifte Keramet Tebeşir Dairesi	L. Vernauil- G. Berr Refik N. Kordağ Cevat Fehmi Başkut F. Arnold- E Bach Moliere Tennessee Williams Sevgi Sanlı A. Casona Vedat Nedim Tör Reşat Nuri Güntekin H. Montherland Ferih Egemen Azize Tözem T. Bernard Klabund
1951-1952	Ahiretten Selam Dimyata Giderken Pembe Evin Kaderi Kasımpaşa-Maçka Küçük Reis Pamuk Prenses Otello Bir Kavuk Devrildi Haydutlar Arasında Serseri	Albertz Calantuoni D. H. Psathas Turgut Özkakman A. Birabeau- G. Dolley Ferih Egemen Korinas- S. Kiliarhu Shakespeare Musahipzade Celal L. Gross- E.C Carpenter Mahmut Yesari

Tablo 16. Devamı

YIL	OYUN ADI	YAZAR
1952-1953	Fırtına Tehlikeli Dönemeç Son Koz Vahşi Kız Çember Liliom Öteye Doğru Don Juan'a Oyun Ahu Dudu Balıkesir Muhasebecisi Kadıköy İskelesi Bugün Pazar Tartüf Altın Zincir Hissei Şayia Koca Bebek Kasımpaşa- Maçka Bir Varmış Bir Yokmuş	Shakespeare J. B. Priestley M. Duran Jean Anouilh Somerset Maugham Ferenç Molnar Sutton Vane Claude- Andre Puget J. Kesserling R.N. Güntekin C.F. Başkut S.C. Kanbay Moliere F. Egemen-Gülhiz Daniel Riche C.F. Başkut A. Birabeau- G. Dolley Mebrure S. Koray
1953-1954	Yavru Kartal Bu Akşam Semerkant'ta Her Şeye Rağmen Tersyüz Onu Çok Seviyordum Dostum Harvey Makine Mavi Kuş Küçük Gezinler Gelin Melek Hanımın Kıskançlığı Sokakta Bir Yaz Gecesi Rüyası Yaşlı Kız Renkli Fener	Edmond Rostand J. Deval Thornton Wilder Galip Güran Jean Guitton Mary Chase C. F. Başkut M. Materlinck S. Kaplangı- F. İşhan E. Zola- M. Maurette L. Verneuil Elmer Rice Shakespeare J. Deval Hans Müller

Tablo 16. Devamı

YIL	OYUN ADI	YAZAR
1954-1955	Veronalı İki Centilmen Beyaz Güvercin Altıncı Kat Sen Öl, Ben Yaşayayım Hile ve Sevgi Şurdan Şuraya Gitmem Yelpaze Mahallenin Romanı Dökmeci Kurtlar Kuzular Robenson Ölmemelidir Sihirli Pabuç Figaronun Düğünü Kibarlık Budalısı Geçtin Borun Pazarı Paşa Hazretleri Hava Parası İşkili Memo Geveze Berber Çifte Keramet	Shakespeare Jean Anouilh Alfred Gehri C.G. Viola F. Schiller R. Vincy- J. Valmy Carlo Goldoni Rıfat Can Bekir Arkin A.N. Ostrovski F. Forster A. Wagner Beaumarchais Moliere R. de Flers- F. De Croisset Schönthan-Kadelburg İ. Galip Molierre Âli Bey T. Bernard
1955-1956	Annemi Hatırlıyorum Masum İren Hayal Köşkü Gizli Oturum Saygılı Yosma Bana Dokundun İşte Buna Talih Derler Harput'ta Bir Amerikalı Rüya Gibi Bir Melek Geçti Buz Dolabı Yalnız Halanın Mirası Adını Çocuklar Koysun	John van Druuten Ugo Betti J. Anouilh J.P. Sartre J.P. Sartre T. Williams- D. Windham L. Verneil- G. Berr C.F. Başkut Anna Bonacci I. Bousquet- H. Falk Antan Özer H. Duvernois Curt Goetz M.Z. Taşkın

Tablo 16. Devamı

YIL	OYUN ADI	YAZAR
1955-1956	Keloğlan Meraki	Sami Ayanoğlu Molierre
1956-1957	Gizli Anne Hayaller Limanı İşte Buna Talih Derler Benim Üç Meleđim Otobüs Durağı G. Washington Bu Evde Kalmış Ben Çağırmadım Tanrıdağı Ziyafeti Kleopatranın Mezarı şam Rüzgarları Bu Gece Başka Gece Pergünt Üvey Baba Ali ve Küçük Hafiyeleri Harami Çeřmesi Saçlarından Utan	L. Verneuil- G. Berr Albert Husson William Inge G. Kaufmann- M. Hart Noel Coward R. N. Güntekin C. F. Başkut Melih Vassaf R. N. Güntekin H. Ibsen F. Arnold- E Bach E. Kaestner Ferih Egemen Mahmut Yesari
1957-1958	Kahvehane Suların Altındaki Yol Sahipsiz Tekne Deli Benim Üç Meleđim Üvey Baba Yine mi Çocuk Ařka Susamışlardı Mavi Gözlük Cennet Yolunda Gönül Kaçanı Kovalar Ölüler Vergi Ödemezler Sezuanın İyi İnsanı Ayşe Marifetleri İki Düzine Kırmızı Gül Oyuncakçı Dede	Carlo Goldoni Jean Anouilh A. Casona Refik Erduran A. Husson F. Arnold- E. Bach Andre Roussin Melih Vassaf Sabih Gözen John Steinbeck M. G. Sauvajon N. Manzari Bertolt Brecht P. Barillet A. Benedetti M. Z. Taşkın

Tablo 16. Devamı

YIL	OYUN ADI	YAZAR
1959-1960	Hamlet	Shakespeare
	Tosca	V. Sardou- G. Puccini
	Mine	Necati Cumalı
	Bir Ziyaret	Friedrich Dürrenmatt
	Tahtaravalli	Çetin Altan
	Öbür Gelişte	C.F. Başkut
	Fazilet Eczanesi	Haldun Taner
	91. No'lu Kadın	F. Langer
	Fettan Kız	G. Goldoni
	Deli	Refik Erduran
	Yaramaz Çocuk	J. Poplewell
	İmtihan Yılı	J. A. Lacour
	Akif Bey	N. Kemal- R. N. Güntekin
	Edebiyat Mükâfâtı	Barillet-Gredy
	Devlet İşleri	L. Verneuil
	Yıldız Ece	M. Z. Taşkın
	İki Efendinin Uşağı	C. Goldoni

Kaynak: Özdemir Nutku, “Darülbedayi ’nin Oyun Seçimindeki Tutumu Üzerine Notlar”, Ankara Üniversitesi Dergisi, Ankara, 1970.

4.3.2. Devlet Tiyatroları

Devlet Tiyatroları altı ilde yerleşik sahneleri olan, periyodik olarak birçok ile turne düzenleyen büyük bir sanat kurumudur. Bu kurum ilk başlarda konservatuvarın “*Tatbikat Sahnesi*” olarak ortaya çıkmıştır. 1949 yılında Devlet Tiyatroları kurulmuştur. O günkü adı “*Devlet Tiyatro ve Operası Genel Müdürlüğü*” dür ve sadece Ankara’dır. Bu kurumda tiyatro ve opera birlikte düşünülmüştür. İlk Genel Müdür, meşhur tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul’dur. Kuruluşundan buna yana yerli ve yabancı bir eseri sahneye koymuştur.⁴³⁵

⁴³⁵ Nutku, a.g.e., s. 137-138.

Devlet Tiyatrosunda 1959-1969 yılları arasında şu kişiler yöneticilik yapmıştır:1949-1951 Muhsin Ertuğrul, 1951-1954 Cevat Memduh Atar, 1954-1958 Muhsin Ertuğrul ve 1959-1978 Cüneyt Gökçer görev aldı.⁴³⁶

1949-1950 tiyatro döneminde, resmen çalışmaya başlayan Devlet Tiyatrosu bu dönemde, Cevat Fehmi Başkut'un *Küçük Şehir*, Mümtaz Zeki Taşkın'ın *Yıldız Ece* ve *Keloğlan* oyunlarını ve dokuzda çeviri yapıtını sahneye çıkartmıştır. Bu çeviri yapıtları Goethe'nin *Faust*, Jules Romains'nin *Knock*, J.B. Priestley'in *Bir Komiser Geldi*, İbsen'in *Peer Gynt*, Goldoni'nin *Yalancı*, Anoih'un *Antigone*, Moliere'in *Scapin'in Dolapları*, Plautus'un *Tüccar* ve Vildrac'ın *Dünya Gözüyle* adlı eserleridir.⁴³⁷

Bu arada 15 Mart ile 15 Mayıs 1952 tarihleri arasında Ankara'ya davet edilen Carl Ebert, bu iki aylı süre içerisinde Shakespeare'in *Bir Yaz Dönümü Gecesi Rüyası* adlı romantik komedyasını sahneye koydu.⁴³⁸

1951-1952 döneminde ilk kez operet denemesine girilmiştir. Arnulf Schröder, Johann Strauss'un *Yarasa* operetini sahneye koymuştur.⁴³⁹

1956-1960 yılları arasında Garson Kanin'in *Dünkü Çocuk*, Jan De Hartog'un *Bir Yastıkta*, Celal Esat Arseven'le Selah Cimcoz'un *Üçüncü Selim*, John Boynton Priestley'in *Haftabaşı* adlı eserleri devlet tiyatrolarında sahnelenen oyunlarının en önemlileridir.⁴⁴⁰

Geçen zaman içerisinde yerli piyeslerin oranında büyük bir artış olmakla beraber çeviriler önemli bir yer tutmuştur.⁴⁴¹ Ülkelere göre piyesler tablo 17'de gösterilmiştir.

⁴³⁶ M. Katoğlu, t.y., s. 466.

⁴³⁷ M. Katoğlu, t.y., s. 469.

⁴³⁸ A.g.e., s. 138.

⁴³⁹ A.g.e., s. 138-139.

⁴⁴⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Devlet_Tiyatroları_Geneİ Müdürlü, Erişim: 05.06.2014.

⁴⁴¹ M. Katoğlu, t.y., s. 466-467.

Tablo 17: 1949-1973 Yılları Arasında Ülkelere Göre Sahnelenen Piyesi Sayıları

Yıl	Fr. Bel.	İng. ABD	Alm.	İtal.	İsp.	Rus	İsknd	Grek.	Lat.	Slav Mac.	Top.	Yer
1949-1951 Muhsin Ertuğrul	4	4	2	1	-	-	1	-	1	-	13	5
1951-1954 Cevat M. Atar	4	9	1	-	-	-	-	1	-	1	16	10
1954-1958 Muhsin Ertuğrul	8	19	3	6	-	-	1	-	-	1	38	17
1958-1973 Cüneyt Gökçer	33	59	17	12	9	4	6	2	-	5	147	107
GEN. TOP.	48	92	23	19	9	4	8	3	1	7	214	142

Kaynak: Katoğlu, t.y., s. 466-467.

4.3.3. Özel Tiyatrolar

Özel topluluklarca hafif komedi ve eğlence tipi tiyatrolar özellikle İstanbul'da kimi yerlerde icra edilmiştir. Bunun ilk önemli denemesi Cumhuriyet döneminde “*Küçük Sahne*” dir. Özel tiyatronun yaşayabilmesi için güçlü bir kaynağa ve iyi bir işletmeciye sahip olması gerekir. Bu yüzden özellikle Muhsin Ertuğrul ödenekli ve devlet tarafından desteklenen tiyatroları savunmuştur.⁴⁴²

Muhsin Ertuğrul 1950 yılında Devlet Tiyatrosundan istifa etti. 1 Nisan 1951 yılında İstanbul'da Beyoğlu Caddesinde Atlas pasajının içerisinde “*Küçük Sahne*” adlı tiyatroyu açtı. Bu tiyatronun mali destekçisi Yapı Kredi bankası oldu.⁴⁴³ Ertuğrul, tiyatrosunu gelmiş bir kadro ile açtı. Aralarında Asuman Korad, Kâmuran Yüce, Mücap Ofluoğlu, Lale Oralıoğlu Nevin Akkaya, Sadri Alışık, Çolpan İlhan, Heyecan Başaran, Şükran Güngör, Agâh Hün, Cahit Irgat, ve Münir Özkul gibi oyuncuların bulunduğu ilk kadroya daha sonra Altan Karındaş, Haldun Dormen, ve Hayri Esen'in de yeni oyuncular eklendi.

⁴⁴² M. Katoğlu, t.y., s. 470.

⁴⁴³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kucuk_Sahne. (26.12.2013).

Tiyatrolar 1951-1952 sezonunda, Federico García Lorca'nın *Kanlı Düğün*, John Steinbeck'in *Fareler ve İnsanları* ayrıca Türk yazarlarından Vedat Nedim Tör'ün iki oyununu sahneledi. Fransız ve İngiliz toplulukları saat altı matinesinde sahne alıyor ve bazı Avrupalı keman ve piyano virtüözlerinin konserlerine de yer veriliyordu. 1954-1955 mevsiminde sahneye konan *Hamlet* de Hamlet rolünü bir kadın oyuncu, Nur Sabuncu oynadı.

Küçük Sahne topluluğu arka arkaya iki şanssızlık yaşadı. Kurucuları ve yönetmenleri Muhsin Ertuğrul yeniden Devlet Tiyatrolarına dönmüş ve onları yalnız bırakmıştı. Yapı Kredi Bankası da maddi desteğini çekti. Joseph Kesselring'in *Arsenik* ve Richard Nash'in *Yağmurcu* adlı oyunlarının sahnelendiği 1956-1957 mevsiminden sonra Küçük Sahne Tiyatrosu topluluğu dağıldı. Kurucularından Vedat Nedim Tör'ün aktardığına göre, “*Küçük Sahne 'verimli bir fidelik' olmuştu, zira oradan yetişenler daha sonra pek çok tiyatronun başına geçtiler*”.

Daha sonraki yıllarda Haldun Dormen'in Dormen Tiyatrosu, İlerleyen yıllarda Küçük Sahne (yeniden açıldı) , Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu, Ulvi Uraz Tiyatrosu, Mücap Ofluoğlu Tiyatrosu, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu gibi pek çok ünlü tiyatro topluluğuna kucak açtı. Küçük Sahne Sadri Alışık Tiyatrosu adıyla anılmıştır. 1951-1957 yılları arasında burada birçok eser oynanmıştır⁴⁴⁴. Sahnelenen oyunlar tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18: 1951-1957 Döneminde “Küçük Sahne” Sahnelenen Oyunlar

YIL	ESER
1951- 1952 Sezonu	<ul style="list-style-type: none">• Fareler ve İnsanlar, (John Steinbeck)• Yarış, (J. C. Holm - G. Abbott)• Karakolda, (Sidney Kingsley)• Siyah Beyaz, (Vedat Nedim Tör)• Aşağıdan Yukarı, (Vedat Nedim Tör)• Jacques-Gautier yönetimindeki "Fransız Tiyatrosu'nun 60 temsili (Matine gösterileri) Jeanne Marie Darre (piyano) , Devy Erlich (keman) konser ve resitalleri

⁴⁴⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kucuk_Sahne. (26.12.2013).

Tablo 18. Devamı

YIL	ESER
1952-1953 sezonu	<ul style="list-style-type: none">• Onikinci Gece, (William Shakespeare)• On Büyük Yaramaz (Agatha Christie)• Arpa Ambarı (Marcel Achard)• Örümcek (Joseph Kramm)• Her Yerde Bulut (H. Herbert)• Jacques Janvier yönetimindeki Fransız Tiyatro Topluluğu temsilleri (Matine gösterileri)• The English Players Topluluğu (5 piyes, Matine gösterileri)• Bernard Bimont Fransız Topluluğu (7 piyes, Matine gösterileri)
1953-1954 sezonu	<ul style="list-style-type: none">• Ziyafet (M.G. Sauvajon)• Dünkü Çocuk (Gaston Kanin)• Cinayet Var (Frederick Knott)• Babayiğit (J. M. Synge)
1954-1955	<ul style="list-style-type: none">• Hamlet (William Shakespeare) <i>Hamlet</i> rolünü bir kadın oyuncu, Nur Sabuncu oynadı.• Godot'yu Beklerken (Samuel Beckett)• Yaz Bekârı (George Axelrod)• Oyun Olmasaydı (Andre Raussin)
1955-1956 (Bu yıl Muhsin Ertuğrul ayrıldığı için oyunları Agâh Hün yönetmiştir)	<ul style="list-style-type: none">• Bir Ümit İçin (Montserrat) (Emmanuel Roblès)• Çayhane (John Patrick)• Keçiler Adası (Ugo Betti)• Sevgili Gölge (Jacques Deval)
1956-1957 (Tiyatronun 6. ve son sezonu)	<ul style="list-style-type: none">• Arsenik (Joseph Kesselring)• Soyтары, (Leonid Andreev)• Yağmurcu, (Richard Nash)

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Kucuk_Sahne. (26.12.2013)

4.3.4. Tiyatro Yazarlığı

Türkiye'deki tiyatro yazarlığını araştıranlar Cumhuriyet tiyatro yazarlığını günümüze kadar dört kısma ayırır. Birinci kısım 1940 yılına kadar geçen dönemdir. Bu dönemde daha çok eski dönem yerilmiş ve yeni Türkiye'nin ideallerini yansıtan

eserler yazılmıştır. Şehir tiyatroları ve Halkevlerinde oyunlar sergilenmiştir. İkinci aşama 1940-1950 yılında daha çok orta tabakanın eğilimlerini ortaya koyan oyunlar sergilenmiştir. Üçüncü dönem 1950-1960 “*Eleştirel Dönem*” olarak tanımlanmıştır. Dördüncü dönem ise 1960’dan sonraki dönemdir. Bu dönemde yazar ve eser sayısı çoğalır. Nitelik yüksektir.⁴⁴⁵

1950-1960 yılları eleştirel dönem olarak kabul edilmektedir. Orhan Asena, Turgut Özakman, Necati Cumalı, Haldun Taner, Çetin Altan, Refik Erduran, bu devrin drama yazarlarıdır. Bu dönemdeki yazarlar olaylara nesnel yaklaşımı hedeflemiştir. Konu olarak geleneksel ilişkilerde değişim, toplumsal hareketlilik, yeni sosyal sınıflar gelişmesi ele alınmıştır.⁴⁴⁶

Yeni hayata uyumsuzluklar, eski aileden yeni aileye geçiş, kuşaklar arası çatışma, toplumsal değişim sahnelerde yer aldı. Estetik endişesi yeterli olmasa da yazarların bir kaygısı haline geldi. Toplumsal olayların eleştirisi ve nesnel değerlendirme devrin egemen özelliği olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁴⁷

Aile kurumu, sorunların tartışılabildiği uygun ortam olarak ele alınmaktadır. Aile kurumunun aksayan yönleri, Sabahattin Kudret Aksal’ın *Şakacı* (1950-1951), Çetin Altan’ın *Çemberler* (1957-1958), Orhan Asena’nın *Yalan* (1959-1960), Turgut Özakman’ın *Pembe Evin Kaderi* (1959-1961), Haldun Taner’in *Dışarıdakiler* (1957) adlı oyunlarında ele alınmıştır. Aile içerisindeki uyumsuzluğun nedenleri, geleneksel değerler açısından değil, çağdaş haklar bakımından ele alınmıştır.⁴⁴⁸

Ayrıca ticaret, iş, yönetim ilişkileri eleştirilmiştir. Cevat Fehmi Başkut, *Soygun* (1951-1952), *Kadıköy İskelesi* (1952-1953), *Makine* (1953-1954), Reşat Nuri Güntekin, *Bahkesir Muhasebecisi* (1952-1953), Çetin Altan, *Tahtıravalli* (1959-1960), Haldun Taner, *Fazilet Eczanesi* (1959-1960), Refik Erduran, *Bir Kilo Namus* (1958-1959), Nazım Kurşunlu, *Branda Bezi*, (1952), Turgut Özakman, *Güneşe On Kişi* (1955) adlı oyunlarında, ticaret anlayışının yozlaşmışlığını, halkın açgözlü tüccar ve iş adamı tarafından sömürülmesini, memur kesiminin, eski esnafın bu

⁴⁴⁵ Sevda Şener, Cumhuriyet Dönemi Tiyatro Yazarlığı, *Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı*, Ankara 1974, s. 158.

⁴⁴⁶ S. Şener, 1974, s. 159.

⁴⁴⁷ M. Katoğlu, t.y.,s. 469.

⁴⁴⁸ S. Şener, 1974, s. 159.

düzene ayak uydurmak zorunda kalışını, düzene uymayanların nasıl yalnız kaldıklarını göstermektedir.⁴⁴⁹

Değirmen Dönerdi adlı eserinde Haldun Taner sanatçıların yapmacıklarını, *Duvarları Ötesi*(1958) adlı oyununda Turgut Özkakman suçlulara uygulanan ceza yöntemlerini, Atilla Alpöge, *Çürük Elma* (1959) adlı oyununda eğitim sistemindeki çarpıklıkları gösterdiler. Cevat Fehmi Başkut *Sana Rey Veriyorum* (1951-1952), oyunu ile politikanın ve seçimlerin kişisel çıkarlara alet edilmesini eleştirmiştir.⁴⁵⁰

Sonuç olarak bu dönemle beraber tarihten ve efsaneden oyunların dışında, bu dönemin genel şartları ve güncel olayları gerçekçi bir biçimde seyirciye sunuldu. Yazarlar gündelik konuşmalara, gündelik davranışlara bağlı kalmaya ve böylece kolayca inandırıcı olmaya önem verdiler. 1950-1960 dönemi tiyatro edebiyatı, kendine yeni konular arayan, yeni sorunlara dönük olan, fakat bu alanlarda henüz yeterli derinliğe ulaşmamış oyunlar içermektedir. Yazarların genel eğilimi toplum sorunlarını eleştirel bir gözle bakmak, onları nesnel bir görüşle değerlendirmektir.⁴⁵¹

4.4. Opera

Operaya, Ankara Devlet Konservatuarının çocuğu olarak bakılabilir. Opera Konservatuarı da Tatbikat Sahnesi devrinde Carl Ebert tarafından yönetilmekteydi. Ebert'in son eseri *Maskeli Balo* oldu. Eskiden *Sergievi* olarak bilinen bugünkü opera binası Devlet Tiyatroları ve Operası'na verildi. Devlet Operası şu anda İstanbul, Ankara ve İzmir'de eserler vermektedir.⁴⁵²

1951-1952 döneminde bazı aksaklıklar olmasına karşın, başarısız sayılmayacak bir çalışmayı getirmiştir. Bu dönemde, Devlet Tiyatrosu ilk kez bir operet denemesine girmiştir. Arnulf Schröder, Johann Strauss'un *Yarasa* operetini sahneye koymuştur.⁴⁵³

⁴⁴⁹ S. Şener, 1974, s. 160.

⁴⁵⁰ a.g.e., s. 160.

⁴⁵¹ a.g.e., s. 161.

⁴⁵² M. Katoğlu, t.y., s. 469.

⁴⁵³ Ö. Nutku, 1974, s. 138.

1950-1960 yılları arasında Devlet Tiyatrolarında sahnelen eserler tablo 19’de gösterilmiştir.⁴⁵⁴

Tablo 19: 1949-1960 Yılları Arasında Konservatuarda Sahnelenen Opera Eserleri

OYUN YILI	İLK SAHNE	TEKRAR
1949-1950	Köylü Namusu, Palyoça, Carmen	Butterfly
1950-1951	Rigoletto	Köylü Namusu, Palyaço
1951-1952	Yarasa, Tosca	Fidelio
1952-1953	Sevda İksiri, Konsolos, Kerem	
1953-1954	Cosi Fan Tutte, Lucia, Travatia	Butterfly
1954-1955	Manon, Trovatore Tebessümler Diyarı Hoffmann’ın Masalları	Konsolos, Tosca, Sevil Berberi
1955-1956	Paganini, Don Pasquale, Telefn, Medium, Don Juan	Köylü Namusu, Palyaço, Rigoletto, Maskeli Balo, Tarvatore, Satılmış Nişanlı
1956-1957	Fakir Talebe, Van Gogh, La Sonnambula	Satılmış Nişanlı, Bohem, Carmen, Traviata, Rigoletto
1957-1958	Boccacio, Aida, Faust	La Sonnambula, Cosi Fan Tutte, Sevil Berberi
1958-1959	Akıllı Kız, Turandot	Faust, Van Gogh, Lucia, Butterfly
1959-1960	Saraydan Kız Kaçırma, Solome, Othello	Butterfly-Lucia
1960-1961	Uçan Hollandalı, Çingene, Baron, Çardaş Prensese	Manon, Konsolos, Tosca

Kaynak: M. Katoğlu, t.y., s. 469

⁴⁵⁴ M. Katoğlu, t.y., s. 469.

4.5. Resim

Osmanlı İmparatorluğunda Sanayi-i Nefise Mektebi adıyla kurulan Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilk kuruluş amacı yapı sanatıyla ilgili elaman gereksinimidir. 1936 yılında Akademi Milli Eğitim bakanlığına bağlandı ve buraya Fevzi Çakmak'ın damadı Burhan Ümit Toprak atandı. Bu akademinin ilk bölümü mimarlık oldu.⁴⁵⁵

Heykel bölümünde ise 1937 yılında Hitler Almanya'sından kaçan Alman Rudolf Belling bölüm şefi, Mahir Tomruk ve Nijat Sirel'de asistan olarak bulunmaktaydı. 1954 yılına kadar devam eden Belling Türk heykeltıraşının temelini atmıştır. Günümüzde tanınan birçok heykeltıraş onun öğrencileridir. Bunlar arasında Hüseyin Anka, İlhan Koman, Yavuz Görey, Hüseyin Gezer, Şadi Çalık bulunmaktadır.⁴⁵⁶

Resim bölümünün yabancı uzmanı ve yöneticisi ise 1937 yılında Fransa'dan gelen ressam Leopold Levy olmuştur. 1949 yılına kadar kalmıştır. 1950 den sonra ise Levy'in yetiştirdiği öğrenciler yer almaya başlamıştır. Bu akademiye Levy'in öğrencilerine resim öğretirken esas aldığı yöntem, evrensel değerlere dayanarak resim sanatının teknik kurallarını öğretmeyi ve öğrencinin kişisel yaratıcılığını geliştirmeyi amaçlamıştır. Cumhuriyet döneminden itibaren Avrupa sanatının değerlerini alan akademinin yüksek kısımları açılmış ve Güzel Sanatlar Akademisi 1959 yılından itibaren lise mezunlarını kabul etmeye başlamıştır. Bu kurum Mimar Sinan Üniversitesi'nin temelini oluşturmuştur.⁴⁵⁷

1950 yılına kadar resim sanatında nitelik ve nicelik açısından bir birikime ulaşılmıştı. Türk ressamları resim sanatını her boyutuyla incelemişler ve profesyonel bir uğraş haline getirmişlerdir. Eğilim batı sanatına yöneliktir.⁴⁵⁸

1950 Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle beraber geçmişteki birikimlerle beraber resim sanatındaki gelişme daha da hızlanmıştır. Bu dönem de “Batılı olma” evresi aşılmış “Batıyla bütünleşme” evresine girilmiştir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ M. Katoğlu, t.y., s. 469.

⁴⁵⁶ M. Katoğlu, t.y., s. 474.

⁴⁵⁷ Ahmet Dalkıran, “Levy'in Çağdaş Türk Resmine Katkısı”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 2012, Sayı 22, s. 3-4.

⁴⁵⁸ Zeynep Yasa Yaman “1950'li Yılların Sanatsal Ortamı ve Temsil Sorunu”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 79, Ankara, 1998, s.98-99.

Türkiye'nin, Avrupa ve Amerika ile etkileşiminin artması Türkiye'de düzenlenen sergilerin artmasına ve özgün yapıtların inceleme olanağını artırmıştır. Münih, Paris, New York gibi sanat merkezlerinde yaşayan Türk sanatçı sayısı artmıştır. Bunlar içerisinde Fikret Mualla, Avni Arbaş, Abidin Dino, Yusuf Aslan, Utku Varlık, Adnan Varınca, Burhan Doğançay, Oktay Günday, Erdal Alantar, Serkis Zabunyan, Gürkan Coşkun, Ömer Kaleşi, Mübin Orhon, Selim Turan, Erol Akyavaş, Hakkı Anlı, Melih Devrim, Hanefi Yeter, Fahrünüsa Zeid yer almaktadır.⁴⁶⁰

Demokrat Parti'nin iktidarıyla beraber artan uluslararası ilişkiler çerçevesinde İstanbul'da birçok sergi ve kongre yapılmıştır. Herbert Read ve Lionello Venturi gibi ünlü sanat eleştirmenlerinin çağdaş Türk resim sanat ürünlerini inceleme olanağı doğmuştur.⁴⁶¹

1950'lerde itibaren özel sanat galerilerinin açılmasına başlanmıştır. Maya Sanat Galerisi buna önderlik etmiştir. Koleksiyoncular oluşmaya başlamış ve sanata yatırım yapan bu kişiler sayesinde sanatçılar ekonomik özgürlüklerine kavuşmuşlardır.⁴⁶²

1940'lı yılların sonlarında başlayan soyut sanat akımı 1950'li yıllarda hız kazanmıştır. Avrupa'da soyut resim sanatının başlangıcı olan Kübizm Türk Resim sanatını da etkiledi.⁴⁶³ Adnan Çoker ve Lütfü Günay'ın Ankara'da 1953 yılında sergilediği figürsüz eserler, öncü soyut sanat sergilerinden biri olmuştur. Bu sergi aynı zamanda tümüyle soyut yapıtlardan oluşan ilk sergi olarak kabul edilmektedir.⁴⁶⁴ 1954 yılında İstanbul Aksaray'daki Kuyucu Murat Paşa Medresesinde, "*Yirmi Yeni Sanatçı*" adıyla sergi açılmıştır. Bu sergide sanatçılar amaçlarının soyut sanatı benimsetmek olduğunu, aslında Türk halkının soyut sanata yabancı olmadığını,

⁴⁵⁹ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi (1908-1980)", *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, Cilt I, Milliyet, İstanbul, 571.

⁴⁶⁰ a.g.e., s. 572.

⁴⁶¹ Z. Y. Yaman, 1998, s. 107.

⁴⁶² A. Ödekan, t.y., s. 573.

⁴⁶³ A. K. Gören, 2002, s. 290.

⁴⁶⁴ a.g.e., s. 287.

türkü, nakış ve hat sanatı gibi duyguların doğrudan kitleye sunmak olduğunu vurgulamışlardır.⁴⁶⁵

Bu dönemdeki önemli soyut resim sanatçıları arasında Adnan Çoker, Lütfü Günay, Ferruh Başağa, Nuri İyem, Kuzgun Acar, Sadi Öziş, Sabri Berkel, Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Halik Dikmen, Refik Epikman, Hamit Görele, Ercüment Kalmık, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Şadan Bezeyiş, Hasan Kaptan, Hasan Kavruk, Adnan Turani, Rait Atalık, Fethi Arda, Leyla Gamsız Sarptürk, Avni Arbaş, Fethi Karaalp, İsmet Birsell, Mustafa Ayaz'ı sayabiliriz. Bu sanatçılar figürlü, figürsüz yapıtlarında entelektüel bir yaklaşımla saf bir duyarlılığın arandığı soyut resimde birçok eserler vermişlerdir.⁴⁶⁶

Adnan Turani'nin aktardığına göre resim sanatında soyut hareketi ilk defa saptayan bunu ilk defa duyuran o zaman gazeteci olan Bülent Ecevit'tir. Ecevit Kültür Dünyası'nın 15 Ocak 1954 sayısındaki "*Bugünkü Türk Resmi*" başlığıyla, 1954 yılında açılan resim sergisinden bahsetmiştir.⁴⁶⁷

1950'lerden itibaren değişen toplumsal yapı resim sanatçısını da etkiledi. Yeni toplumsal sorunlar resim sanatçısını etkilemiş ülke gerçeklerine yönelmesine neden olmuştur. Bu şekilde resim sanatı, toplumla bir bağ kurulmakta topluma mesaj verebilme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Toplumla bağ kurulabilmesi için halk katmanlarının iyi bilinmesi kültürünün, gelenek ve göreneklerinin iyi anlaşılması gerekmektedir.⁴⁶⁸ İbrahim Balaban, İhsan ve Kemal İncesu, Avni Mehmetoğlu, Marta Tözge, Vahi İncusu 1950 yılında Yeni Dal grubunu kurdu. Bu grup toplumsal gerçekçi anlayışı savunmuşlardır.⁴⁶⁹ Bu dönem de resim sanatına ulusal veya yöresel katkı amacı taşımayan, fazla ortak noktaları olmayan ve Batılı akımlara daha fazla önem verdiklerine söyleyen gruplar ortaya çıktı. Bu gruplarda en önemlisi, 1960'lı yıllarda etkisi az olan fakat daha sonra Cemal Bingöl, İsmail Altınok, Selma Arel, Lütfü Günay, İhsan Kemal Burçak, Asuman Kılıç, Ayşe, Sılay,

⁴⁶⁵ Z. Y. Yaman, 1998, s. 100.

⁴⁶⁶ M. Katoğlu, t.y., s. 479.

⁴⁶⁷ A.K. Gören, 2002, s. 291.

⁴⁶⁸ Z. Y. Yaman, 1998, s. 107.

⁴⁶⁹ A.K. Gören, 2002, s. 290.

Solmaz Tuğaç, Turan Erol gibi sanatçıların katılımıyla etkili olmaya başlayan “*Siyah Kalem Grubu*” dur.⁴⁷⁰

Her sanatçının ilgi duyduğu belirli konular olmuştur. Neşet Günal Orta Anadolu köylüsünü canlandırmıştır. İbrahim Balaban ve Turgut Zaim de Türk köylüsünü ve kadını resmetmişlerdir. Cihat Burak gibi sanatçılar da şehir temalarına yönelmiş burjuvayı eleştirel bir biçimde betimlemişlerdir. Neşe Erdok şehir hayatını resmederken, boşta gezenleri, simitçileri, dilencileri, çevremizde gezen ilginç tipleri çalışma konusu yapmıştır.⁴⁷¹

1960’larda yazma, kilim, çini, hat, karagöz, minyatür gibi geleneksel sanatlar birçok sanatçımızı etki altında bırakmış, çağdaş sanata renk değeri ve ritmik hareket ögesi olarak yansıdı. Çalışmalar özellikle Bedri Rahmi atölyesinde sürdürüldü. Bu dönemde Anadolu’nun mitolojik kültürü Mustafa Plevneli gibi sanatçıları etkiledi.

1960’larda itibaren sanatçıların figürleri yorumlayışlarında bir değişim yaşandığı dikkat çekmektedir. Yüksel Aslan, Orhan Peker, Cihat Burak, Abidin Dino, Fikret Mualla gibi sanatçılar yeni figürlere öncülük ettiler. Figür-mekân ilişkisi yeniden düzenlendi. Figür sanatçıya göre yeniden biçimlenmiştir. Tiraje’de figür kıvrık bir çizgiye indirgenirken, Ömer Uluç’ta hareketli ve iri fırça darbeleriyle yumağa dönüşmüştür. Özdemir Altan foto ve baskı sanatlarından esinlenerek figür düzenlemelerine beklenmedik ilişkiler kurmuştur.⁴⁷²

1950’li yıllardan itibaren devletin resmi kurumları eliyle yürütülen sanat olayları, özel bazı galerilerin ve yeni eğitim kurumlarının açılması, yeni sanat dergilerinin çıkmaya başlaması, kültür-sanat festivallerinin düzenlenmesi, vb. etkinlikler günümüze kadar kesintisiz gelen bir hareketin kilometre taşları olmuştur.⁴⁷³

⁴⁷⁰ a.g.e., s. 290.

⁴⁷¹ A. Ödekan, t.y., s. 574.

⁴⁷² a.g.e., s. 575.

⁴⁷³ A.K. Gören, 2002, s. 291.

4.6. Heykel

Osmanlı Döneminde heykel eğitime olan ilgisizlik 1930'lardan sonra ilgi artmaya başlamış ve 1950 yılına kadar heykel sanatında önemli aşamalar olmuştur.

474

1950'lere gelindiğinde Belling atölyesinde yetişen öğrenciler soyut sanatın etkisinde kalmaya başladılar. Türk sanatçıların yeni akımlara yönelmesinin en temel nedeni Belling'in uyguladığı eğitimin kendine rağmen dinamik ve yeni gelişmelere açık olmasıdır. Öğrencilere doğayı kavramaya yöneltirken antik sanata ilgi duyduğundan plastik ilkeleri antik sanat aracılığıyla tanımladılar.⁴⁷⁵

1950 başlarında A. Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu Belling'in yerini alarak yeni kuşakların yetişmesinde etkili olmuştur. Onları İlhan Koman, Hüseyin Gezer Ve Şadi Çalık izlemiştir.⁴⁷⁶

Demokrat Parti dönemiyle beraber artan uluslararası ilişkiler çerçevesinde Türk heykeltıraşları kendilerini kanıtlama çabası içerisine girdiler. Zamanla Batınında etkisiyle heykel sanatı entelektüel bir uğraşıya dönüşmüştür. Batı da devlet bursuyla yetişen öğrencilerin de gelmesiyle daha bir canlılık kazanmıştır.⁴⁷⁷

Demokrat parti iktidarı döneminde Batıyla iyi ilişkilerin artması Batılı sanatçıların Türkiye de eserlerini sergilemesine yol açmıştır. Bu sayede Türk sanatçılara çağdaş sanatı takip edebilme imkânı sağlanmıştır. Norbert Kricke'nin demir heykellerden oluşan sergisi bunlardan ilkidir.⁴⁷⁸

Demokrat Parti Dönemin' de başlayan Anıtkabir çalışmaları çok sayıda sanatçının uygulama alanı olmuştur. Anıtkabir'e yirmi dört aslan, üçer figürlü iki grup ve birçok kabartma yaptırılmıştır. İtalya'dan gelen ustalar bu yapıtları taşlara uygulamışlardır.⁴⁷⁹ Bir öteki iş alanı İzmir Fuarı olmuştur. Burada Hüseyin Anka

⁴⁷⁴ A. Ödekan, t.y., s. 576.

⁴⁷⁵ Z. Y. Yaman, "Cumhuriyetimizin İdeolojik Anlatımı olarak Anıt ve Heykel (1923-1950)", Sanat Dünyamız, Heykel Özel Sayı 82, Ankara, 2002, 169.

⁴⁷⁶ A.K. Gören, 2002, s. 291.

⁴⁷⁷ A. Ödekan, t.y., s. 578.

⁴⁷⁸ a.g.e., s. 578.

⁴⁷⁹ Z. Y. Yaman, "Siyasal Estetik Gösterge Olarak Kamusal Alanda Heykel", ODTÜ, Ankara, 2011, s. 78.

Özkan'ın, Nusret Suman'ın, Hakkı Atamulu'nun, Şadi Çalık'ın ve Turgut Pura'nın yapıtları vardır.⁴⁸⁰

Batı'nın etkisi altında kalan bu dönemin heykeltıraşları plastik değerleri yeniden yorumlamışlar soyut sanatı kavramaya çalışmışlardır. İlk soyut heykel denemesini Hüseyin Gezer'in *Efenin Aşkı* (1951) adlı eserinde buluruz. Hüseyin Gezer Hacettepe Çocuk Hastanesinde “Çocuk ve Ana” ile aynı yerdeki “Atatürk Anıtı” ile sürdürmüştür.⁴⁸¹ Devlet bursuyla okuyan İlhan Koman'ın sergilediği “Dükkân” adlı eseri ilgi uyandırmıştır. Şadi Çalık'ın “Minimumizm” adlı soyut heykel dönemlerinde önemli bir adımdır.⁴⁸²

1953'den itibaren yapılan uluslararası çalışmalar da Türk sanatçıları kendilerini kanıtlamaya başlamıştır. Londra Çağdaş Eserler Enstitüsü'nün “Bilinmeyen Siyasi Esir” için açtığı yarışmaya elli yedi ülke katılmıştır. Şadi Çalık ve Zühtü Müridoğlu üç bin beş yüz eser arasından seksen ödülün ikisini kazanmıştır. Türk sanatçıları içinde ismini duyurmuş sanatçılarımızdan biriside İlhan Koman'dır. 1959 yılında İsveç'e yerleşmiş Stockholm Uygulamalı Sanatlar Akademisi'nde Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olmuştur.⁴⁸³ Kuzgun Acar soyut heykel konusunda malzeme değişikliğine gitmiştir. Maden, ağaç, tel örgüyü kullanmış üretken bir sanatçıdır. Hatta 1961 yılında Paris'te yapılan yarışmada ödül almıştır.⁴⁸⁴

4.7. Sinema

4.7.1. Geçiş Dönemi

Bu dönemde Türk Sineması'na öğrenimlerini çoğunlukla yabancı ülkelerde ve fotoğraf ve filmcilik üzerine çalışmalar yapan yeni sanatçıların ortaya çıktığı

⁴⁸⁰ A.K. Gören, 2002, s. 291.

⁴⁸¹ A. Ödekan, t.y., s. 578.

⁴⁸² Z. Y. Yaman, 2011, s. 79.

⁴⁸³ Cevat Başaran, “Çağdaş Müzeciliğimiz”, *Akademik Araştırmalar 1*, İstanbul, 1996, s. 16.

⁴⁸⁴ C. Başaran, 1996, s. 17.

görülür. 1939-1952 yılına Türk Sinema Tarihinde “Geçiş Dönemi” denir.⁴⁸⁵ Geçiş Dönemi sanatçıları ve eserleri aşağıdaki tablo 20’de gösterilmiştir.⁴⁸⁶

Tablo 20: Geçiş Dönemi Yönetmenleri ve Eserleri (1950-1960)

YÖNETMEN	ESER ADI
Faruk Kenç	Çakırcalı Mehmet Efe (1950)
Baha Gelenbevi	Barbaros Hayrettin Paşa(1951) Boş Beşik(1952) Kaldırım Çiçeği (1953) Günahkârlar Cenneti (1958)
Turgut Demirağ	Fato, ya İstiklal ya Ölüm (1951)
Şakir Sırmalı	Efelerin Efesi (1952),Vaşî İntikam (1953), Kamelyalı Kadın(1957)
Çetin Karamanbey	Çete (1957), İstanbul Canavarı (1953), İki Ateş Arasında (1957), Fakir Kızın Kısmeti (1957)
Aydın Arakon	İstanbul’un Fethi (1951) Vatan İçin (1951), Kızıltuğ (1952), Fosforlu Cevriye (1959), Kıtıpiyoza Tuzak (1959)
Orhon Murat Arıburnu	Yüzbaşı Tahsin (1950), Sürgün (1952), Kanlı Para (1957),Beklenen Şarkı (1953), Lejyon Dönüşü (1957) Tütün Zamanı (1959)

Kaynak: Âlim Şerif Onaran, “Elli Yıllık Cumhuriyet Döneminde Türk Sineması”, Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973, 236

4.7.2. Geçiş Çağında Tiyatrocuların Sinemaya Etkileri

Bu dönemin en önemli şahsiyetlerinden birisi Muhsin Ertuğrul’dur. Ertuğrul’un “sinema” okulu yoktur. Böyle de olsa gerek yanında yönetmen yardımcısı ya da oyuncu, gerekse çekimci ya da dekorcu olarak çalışan arkadaşlarının aynı yöntemle film çevirdiklerini görüyoruz. Burada kayda değer olanlar: Ferdi Tayfur, Kemal Necati Çakuş, Hadi Ün, Vedat Ar, Talat Artemel, Cahide Sonku, Sami Ayanoğlu, Kâni Kıpçak, Süavi Tedü ve Refik Kemal Arduman’dır.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Âlim Şerif Onaran, “Elli Yıllık Cumhuriyet Döneminde Türk Sineması”, Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1973, s. 235.

⁴⁸⁶ a.g.e., s. 236.

⁴⁸⁷ a.g.e., s. 237.

Ertuğrul'un çevirdiği filmler içinde: "Senede Bir Gün", "İstiklal Madalyası", "Çadır Gülü", "Üçüncü Selim'in Gözdesi", "Lale Devri", "Harman Sonu", "Kapanan Gözler", "Hürriyet Apartmanı", "Vatan ve Namık Kemal", "Fedakâr Ana", "Beklenen Şarkı", "Harmankaya", "Allaha Ismarladı", "Yavuz Sultan Selim Ağlıyor", "Er Meydanı", "Dördü Deli Bir Aptal", "Yuvamı Yıkamazsın", "Hrisantos-İstanbul Kan Ağlıyor", "Son Buse", "Göçmen Çocuğu", "Koroğlu", "Kahraman Denizciler", anılmaya değer olan eserleridir.⁴⁸⁸

DP döneminde, tiyatrocunun tek başına sinema çalışması yapan sanatçılarda vardır. As, Arslan ve Sine Film kurumlarını kuran Muzaffer Arslan bu sanatçılardan birisidir. "Günah Yolcuları", "Anası Gibi", "Artık Sevmiyeyeceğim", "Hayatım Sana Feda" ve "Ankara Ekspresi" Muzaffer Arslan'ın en iyi filmleridir.⁴⁸⁹

Acar Film adına sürekli film çeviren Nejat Saydam'da "Kalpaklılar", "Hazreti Ömer'in Adaleti", "Sonbahar Yaprakları", "Allaha Ismarladık" adlı filmleri yapmıştır.⁴⁹⁰ İyi bir oyuncu olup aynı zamanda iyi bir yönetmen olan Osman Nuri Ergün'dür. Osman Nuri Ergün'ün "Cilalı İbo" ve "İzmir Ateşler İçinde" eserleri en tutulanlar arasındadır.⁴⁹¹

Geçiş döneminin Türk sinemasına sağladığı faydalar şunlardır:

- 1) Teknisyenler yetiştirmiştir.
- 2) Şehir tiyatrosu dışından oyuncular kullanarak eski geleneği yıkmışlardır.
- 3) Bağımsız çalışmışlar; tiyatrocuların dışında sinemaya özenerek, amatör ruhla çalışma yeteneğini saklayan yönetmenler kadrosunu geliştirmişlerdir.
- 4) Kendilerinden daha çok sinemacılara yakın bulduklarından, sinemacılar dönemi başladığında, onların tutumlarını kolayca benimseyebilmişlerdir.⁴⁹²

⁴⁸⁸ a.g.e., s. 237-238.

⁴⁸⁹ a.g.e., s. 238.

⁴⁹⁰ a.g.e., s. 235.

⁴⁹¹ a.g.e., s. 239.

⁴⁹² a.g.e., s. 239.

4.7.3. Sinemacılar Çağı (1950-1960)

Sinemacılar Çağının başlangıcı DP'nin iktidara geldiği döneme rastlamaktadır. DP iktidarının ilk başlarında özgürlük ve refah dönemine açılır gibi gözükse de, partinin son yıllarına doğru yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal bakımından yaşanan olumsuzluklar sinemayı çeşitli yönlerde etkilemiştir. Enflasyoncu bir politika, Amerikan Sineması'na açık tutulan pazar, 1958 yılında uygulanan para kurundaki değişiklik toplumu olumsuz etkilemiştir.⁴⁹³

Bu dönemde Lütfi Ömer Akad sinema ile tiyatroyu birbirinden kesin bir çizgiyle ayıran kişidir. Akad 1949 yılında "*Vurun Kahpeye*", 1952 yılında "*Kanun Namına*" filmlerini çevirdi. Bu dönemde Amerikan sinema tekniğinin ve Fransız şiirsel gerçekliğinin etkisi altında kalınan dönemdir. Bu akımın etkisinde "*Yalnızlar Rıhtımı*", "*Ak Altın*" filmlerini çevirdi. Akad daha sonra bu etkilerden kurtularak ülkenin gerçeklerinden yorulmuş filmlere yöneldi. Sinemacılar döneminin ilk sekiz yılında "*Altı Ölü Var*", "*Beyaz Mendil*" ve "*Yangın Var*" bu çeşit ürünlerdir. Akad "*sinemacılar*" kuşağının ortaya çıkmasını sağlamış ve yapıtları ile onları etkilemiştir.⁴⁹⁴

Bu dönemin önemli yönetmelerinden birisi de Kemal filmin kurucularından Kemal Seden'in oğlu Osman F. Seden'dir. Seden "*Kanlarıyla Ödediler*"(1956), "*Berduş*" (1956), "*Altın Kafes*" (1958), "*Gurbet*"(1958), "*Namus Uğrunda*" filmlerini çevirdi.⁴⁹⁵

Metin Arksan 1947 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Sanat Tarihi Bölümü'nü bitirdikten sonra senaryocu, eleştirmen, yönetmen ve yapımcı olarak sanat yaşamını sürdürmüştür. Sanatçının filmleri "*Âşık Veysel'in Hayatı*"(1951), "*Dokuz Dağın Efesi*", "*Gecelerin Ötesi*" dir.⁴⁹⁶

Orhan Elmas "*Üç Kızın Hikâyesi*"(1959), "*Kanlı Firar*" (1960) filmlerini çevirdi.⁴⁹⁷ Memduh Ün bu dönemin Akad'dan etkilenmeyen "*kişilik*" sahibi bir yöneticisidir. 1958'de yaptığı "*Üç Arkadaş*" o güne kadar yapılan en iyi Türk filmi

⁴⁹³ Nijat Özön, *Türk Sinema Tarihi (1896-1960)*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2010, s. 147 -148.

⁴⁹⁴ a.g.e., s. 166.

⁴⁹⁵ a.g.e., s. 172.

⁴⁹⁶ a.g.e., s. 172-173 .

⁴⁹⁷ a.g.e., s. 173.

oldu. Bu dönemde çevirdiği sıradan filmler dışında “Ayşecik” (1959-1960), “Ateşten Damla”, “Mahallenin Sevgilisi” (1960) ile sinemada kişiliğini kabul ettirse de en önemli ikinci yapıtı “Kırık Çanaklar” (1960) olmuştur.⁴⁹⁸

Nevzat Pesen bu dönemde “Samanyolu” “Devlerin Öfkesi” (1960) gibi yapıtlarla adını duyurmuştur. Atıf Yılmaz Batıbeki, Akademi’de resim eğitimi gördükten sonra sanat dergilerine eleştiriler yazmıştır; 1952’den başlayarak yönetmenlikte karar kıldı. Bu dönemde “Hıçkırık”(1953), “Dağları Bekleyen Kız”(1955), “Bir Şoförün Gizli Defteri” (1958) gibi roman uyarlamaları dışında “Gelinin Muradı”, “Kumpanya”, “Bu Vatanın çocukları” gibi yapıtlara imza attı.

Adını daha sonraki dönemlerde duyuracak olan Ertem Göreç’in “Kanlı Sevda” (1959), “ Otobüs Yolcuları” (1960) gibi yapıtları bu dönemin en önemli eserleridir.⁴⁹⁹ Bir sonraki dönem de daha değerli eserler bırakacak olan Halit Refiğ’in ilk çevirdiği film “Yasak Aşk” çarpıcı bir etki bırakmıştır.⁵⁰⁰

Bu dönemin en ilginç simalarından biri Muharrem Gürses’tir. Gürses bu dönemde ilkin 1952’de “Kara Efe”, “Yedi Köyün Zeynebi”, “Yetimler Ahı”, “Gülmeyen Yüzler”, “Talihsiz Yavru” gibi melodramları çevirmişlerdir.⁵⁰¹

Bu dönemde Türk filmlerinin uluslararası festivallere katılma çabalarına tanıklık edildi. Atilla Tokatlı’nın “Denize İnen Sokak” (1960) filminin Locarno, Venedik ve Karlovy-Vary festivallerine katılmasına izin verilmiştir.⁵⁰² Yurt içinde ilk kez tutarlı film festivallerinin yapılmasına da, Gazeteciler Cemiyeti’nin İstanbul’da 1954-1959 arasında yaptığı Türk Film Festivalleriyle bu dönemde başlanmıştır.⁵⁰³

Özellikle sinema yazarlığı, dergi ve günlüklerde film eleştirilerinin yapılmasına da bu dönemde başlanmıştır. Bu dönem ayrıca sinema değerlendirilmesinin başlaması itibarıyla önemli bir dönemdir.

⁴⁹⁸ Â. Ş. Onaran, 1973, s. 241.

⁴⁹⁹ a.g.e., s. 241.

⁵⁰⁰ N. Özön, 2010, s. 173.

⁵⁰¹ N. Özön, 2010, s. 174.

⁵⁰² Â. Ş. Onaran, 1973, s. 243.

⁵⁰³ a. g.e., s. 244.

5. MÜZELER

Tarihsel zaman içerisinde meydana gelen eserlerin bulunması ve sergilenmesi devletin kültür hizmetindeki başlıca görev sorumluluk alanlarından biridir. Kültürel miras maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılır. Fizik çevreyi meydana getiren eserler, mimarlık eserleri, eski kent dokuları, antik şehirler ile eski heykel, resimler, takılar, seramik, para ve benzeri ürünler de bu kültürün içerisinde yer alır. Bunun dışında manevi kültürü oluşturan miras ise, sözlü edebiyatın ürünleri, masallar, deyişler, inançlar ve dinsel gelenek ve görenekler, türküler, maniler ezgiler oluşturmaktadır.⁵⁰⁴

Kültür mirası çeşitli bilimlerin ve sanatların çalışma alanıdır. Tarih, arkeoloji, sanat tarihi, etnoloji, mimarlık, edebiyat tarihi, restorasyon, müzecilik, dekorasyon, yayıncılık bunların başında gelir. Kültürel mirasın korunması, araştırılması korunması, envanterinin çıkarılması uzmanlık gerektirir.⁵⁰⁵

Cumhuriyet hükümetleri 1906 yılında Osmanlıdan kalan “*Asarı Atike Nizamnamesi ve Müze-yi Hümayun Kanunu’nu*” 1973 yılına kadar uyguladı.⁵⁰⁶1951 yılında 5805 sayılı yasa “*Gayri Menkul Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu*” oluşturuldu. Bu kurulun üyeleri bilimsel kuruluşlardan daimi üye olarak gelmektedir. Bu kurul kamunun taşınmaz tarihsel mirasla ilgili en yüksek karar organıdır. Bilimsel ve bilirkişi kimliği vardır.⁵⁰⁷

Eski uygarlık eserleriyle ilgili örgüt, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve buraya bağlı müzelerdir. 1957 yılında çıkan 7044 sayılı kanunla “*Ash vakıf olan eserlerin Vakıfların Genel Müdürlüğüne*” verilmesine karar verildi. Böylece hemen hemen bütün eserlerin Türk mimari anıtlarının bakım ve onarımlarının Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmiş olduğu görülür. Demokrat Parti döneminde 1950 ile 1960 yılları arasında döneminde açılan müzeler tablo 21’de şöyle sıralanmıştır.⁵⁰⁸

⁵⁰⁴ Vedat Keleş, “Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2003, sayı 2/1, s. 4.

⁵⁰⁵ M. Katoğlu, t.y., s. 480.

⁵⁰⁶ A.g.e., s. 481.

⁵⁰⁷ a.g.e., s. 464.

⁵⁰⁸ a.g.e., s. 479.

Tablo 21: 1952-1960 Yılları Arası Açılan Müzeler

YIL	MÜZE YERİ
1952	Ankara T.B.M.M. Müzesi
1954	Van Müzesi
1956	Burdur, Ankara, Anıtkabir ve Urfa Müzeleri
1959	Aydın, Kars, Kütahya, Erdemli Müzeleri
1960	Amasya, Mudanya, Side ve Yalvaç Müzeleri

Kaynak :M. Katoğlu, t.y., s. 479

6. KÜTÜPHANECİLİK VE YAYINCILIK

CHP iktidarı döneminin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in başlattığı Dünya Edebiyatı tercüme dizisi Demokrat Parti döneminde de devam ettirilmiştir. Demokrat Parti döneminde 1950:42, 1951:23, 1952:31, 1953:17, 1954:24, 1955:32, 1956:21, 1957:10, 1958:14, 1959:18, 1960:9 cilt eser tercüme edilmiştir. Fakat 1950'den sonra tercüme sayısı düştü. 1950 yılına kadar 676 eser tercüme edilirken 1950-1960 arası 199 eser tercüme edildi.⁵⁰⁹ Tercüme edilen eserler tablo 22'de gösterilmiştir.

Tablo 22: 1950-1960 Yıllarında Tercüme Edilen Eserlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkenin Adı	Çevrilen Eser Sayısı (1950-1966)
Alman Edebiyatı	22
Amerikan Edebiyatı	2
Babil Edebiyatı	-
Çin Edebiyatı	1
Danimarka Edebiyatı	-
Fransız Edebiyatı	48
Hint Edebiyatı	-
İngiliz Edebiyatı	10

⁵⁰⁹ a.g.e., s. 481

Tablo 22. Devamı

Ülkenin Adı	Çevrilen Eser Sayısı (1950-1966)
İskandinav Edebiyatı	11
İtalyan Edebiyatı	11
Latin Edebiyatı	1
Rus Edebiyatı	11
Şark-İslam Edebiyatı	16
Eski Yunan Edebiyatı	3
TOPLAM	136

Kaynak: M. Katoğlu, t.y., s. 481

Bu dönemin önemli kanunlarından biriside 1951 yılında çıkarılan 5846 sayılı “*Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu*” dur. Bu kanunun hazırlanmasında o zaman Türkiye de bulunan Alman hukukçu Prof. Dr. Hirsch’in geniş katkısı olmuştur. Bu kanun ilk defa sanat ürünlerin ve yaratıcılığa yeni tanımlar getirdi. Bu kanunla yazarların eserleri, çağdaş anlayışı göre koruma altına alınmaya çalışıldı. Bu kanunun özelliği, yaratıcılığı özendiren, sanat eserini tarif eden, her türlü fikir ve sanat üretimini koruyan bir kanun olmasıdır. Bu kanunla yeni bir yenilik gelmiş yazar ve çeşitli sanat meslek birliklerinin örgütlenmesini öngörmüştür. Fakat bu yasadan sonra hemen meslek birlikleri kurulamamıştır. Sanatçı meslek birlikleri ancak devletin girişimiyle Sanatçı Meslek Birlikleri adı altına kurulabilmiştir.⁵¹⁰

7. KOMÜNİZM TEHDİDİN KÜLTÜR POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Türkiye’de komünizmi gereğince anlayabilmek için Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilere bakmak gerekir. Ayrıca coğrafi yakınlık bu ilişkinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur.⁵¹¹ S.S.C.B’ nin iki defa Türkiye’den toprak talep etmesi komünizmin Türkiye’de düşman olarak görülmesinin temel sebeplerinden birisi olmuştur. Ayrıca bu taleplerin reddedilirken Batı desteğinin alınması da Batıyla daha

⁵¹⁰ a.g.e., s. 490.

⁵¹¹ K. Karpat, 2013, s. 429.

yakın olmamızın belirleyicisi olmuştur.⁵¹² İngiliz Başbakan 26 Mayıs 1945'te verdiği ünlü mülakatta “Avrupa kıtası tarihte görülmemiş bir ihtirasla örtülü bulunuyor.” diyerek açıkça Sovyetlere cephe almıştır.⁵¹³

Truman doktrini ve Marshall yardımları Türkiye'yi soğuk savaş cephe sistemine dâhil etmiştir.⁵¹⁴ Komünizme karşı tanımlanan yeni düzen DP'nin laiklik pratikliği ile sağ da din faktörünün sınırını belirleyecektir.⁵¹⁵

Atatürk, mili mücadele sırasında Sovyet Rusya'nın desteğini alabilmek için komünist faaliyetlere göz yummuştu. 1920-1922 yılları arasında komünist ideoloji savunan Yeşilordu, Hafi Türkiye Komünist Partisi, Halk İştirâkiyûn Fırkası ve Türkiye Komünist Partisi bulunmaktaydı.⁵¹⁶ Bu partiler gizli veya açık bir şekilde faaliyet göstermekteydi.⁵¹⁷

Atatürk'ün danışıklı olarak, kendi arkadaşlarını da üye yaptığı Türkiye Komünist Partisi, milli mücadele boyunca komünistlerin desteğini alabilmek için kurulmuştur. Bu partiye, Mustafa Kemal tarafından İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kâzım Özalp, Refet Bey üye yapılmıştır. 18 Ekim 1920 tarihinde kurulan partinin amacı Bolşeviklerden destek almak ve Bakü'de Mustafa Suphi tarafından Kurulan Türkiye Komünist Parti'nin hareketlerini önleyebilmektir.⁵¹⁸

Türkiye Komünist Partisinin Başkanı Mustafa Suphi, komünist faaliyetleri yön verebilmek için Anadolu'ya gelmiş fakat 28-29 Ocak 1921 tarihinde Trabzon'dan Sovyet Rusya'ya geri dönerken öldürülmüştür. Rauf Orbay Hükümeti, 21 Temmuz 1922 yılında tüm komünist faaliyetleri yasaklamıştır.⁵¹⁹

14 Mayıs 1946 yılında Türkiye Sosyalist Partisi Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından, 19 Haziran 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Şefik Hüsnü Değmer tarafından kuruldu. Esat Adil'in partisi 1951 seçimlerinde İstanbul'da

⁵¹² T. Timur, 2003, s. 61-62.

⁵¹³ C. Eroğul, 2003, s. 16.

⁵¹⁴ F. Ahmad, 1995, s. 23.

⁵¹⁵ Rıdvan Akın, “Türkiye’de Çok Partili Siyasa Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 16, s. 918.

⁵¹⁶ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler (1910-1960)*, Ankara 1967, s.184

⁵¹⁷ a.g.e., s. 199.

⁵¹⁸ a.g.e., s. 313.

⁵¹⁹ a.g.e., s. 381.

kullanılan oydan ancak 220'sini alabildi.⁵²⁰ CHP Hükümeti zamanında 16 Aralık 1946 günü, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ve Türkiye Sosyalist Partisi, Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddesine dayanılarak kapatıldılar.⁵²¹ 1950 yılında, “*Barişseverler*” adlı komünist grup Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesini protesto ettikleri için tutuklandılar. 1953 yılında aralarında işçiler, aydınlar ve çeşitli meslek sahiplerinin olduğu 167 kişi, komünizmi yaymak ve örgüt kurmaktan mahkemeye verildiler.⁵²²

İktidar ve muhalefetin ortak hareket etmeyi başarabildikleri neredeyse tek konu komünizmle mücadele olmuştur. Çok partili hayatın başından itibaren CHP'nin dini akımlara yaklaşımı yumuşarken her iki parti de neredeyse sola hareket alanı bırakmamıştır.⁵²³

İslamcılara göre, eğer bir yerde ahlak ve milli duygular olmazsa oraya komünizm'in gelmesi ve yayılması kolay olacaktır görüşü hâkimdi.⁵²⁴ Nitekim İslamcılara göre Türkiye'deki din düşmanları yıllar yılı komünizm prensiplerinin yurttan gerçekleşmesine neden olmuşlardır.⁵²⁵ İslamcı bir dergi olan Sebilreşad da masonların ve dinsizlerin Türkiye'de Eğitim müesseselerine komünizmi soktuğunu, komünistlerin din düşmanı olduğunu, Kur'anı yok edeceklerine dair devamlı olarak yazılar çıkmıştır.⁵²⁶ Bu yazılardan birinde “*Dünyada hızla yayılan Komünizme engel olacak tek güç İslamın kalesidir. Çünkü dinsizler komünizm ile mücadele edemezler. Mücadele kuvvetini ancak İslamiyet'e inanmış olanlar kendilerinde bulabilecektir.*”⁵²⁷ denmiştir. Yine bu dönemde İslamcı dergilerden biri olan Selamette “*Din komünizmle mücadelede ona karşı koyacak en önemli*

⁵²⁰ *Vatan*, 18 Eylül 1951

⁵²¹ K. Karpat, 2013, s. 446.

⁵²² a.g.e., s. 439.

⁵²³ Cezmi Eraslan, “Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, ATAM, Ankara 2012, s. 555.

⁵²⁴ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 194.

⁵²⁵ a.g.e., s. 194.

⁵²⁶ Eşref Edip, “İnkılâp ve Din”, *Sebilürreşad*, Aktaran: T. Z. Tunaya, 1991, s. 195.

⁵²⁷ Hüseyin Saruhan, “Komünizme Karşı Duracak Ancak İslam'ın Kalesidir”, *Sebilürreşad*, Aktaran: T. Z. Tunaya, 1991, s. 195.

kaynaktır.”⁵²⁸”İslamiyet, hürriyet, hak, aile ve cemiyet hayatı gibi değerli inkâr eden komünizme düşmandır. Bir Müslüman komünist olamaz.” gibi yazılara verilmiştir.⁵²⁹

DP hükümeti din ve vicdan hürriyetine yönelik adımlar atarken, aynı zamanda ülke için zararlı gördüğü faaliyetlere karşıda tedbirler almaya çalışmıştır. Mason derneklerin kapatılması teklifi reddedilirken, komünizme karşı tedbirler için tasarı sunulmuştur. DP milletvekili Ömer Bilen Komünizme karşı zorunlu din dersini savunurken şöyle demiştir:

“Eğer memleketimizde din ihmal edilecek olursa, komünizm denilen büyük tehlike rahat rahat hareket etmek imkânını bulur. Ona en büyük sed çeken bizim dinimizdir. Bizim dinimizde ona aykırı her şey kabul edilmiştir...”⁵³⁰

Zafer’de yer alan *“Komünizme karşı en büyük kale İslamiyet. Hacı Bayram Camii’nde dün verilen mevize”* başlıklı haber, DP’nin bu yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır. Gazeteye göre Diyanet İşler Başkanlığı, Menderes Hükümeti’nin komünizmle mücadele programı çerçevesinde vaizler görevlendirmiştir. Bunlardan biri olan Mehmet İrşadi’nin vaazı *Zafer*’de şöyle yazılmıştır:

“ Büyük bir kısım Hukuk, Mülkiye, Dil-Tarih ve Harp Okulu talebeleri, iki bin kişi iki saat süren bu mevizeyi büyük bir huşu ve heyecan içinde takip etmiştir.”⁵³¹ Gençleri komünizmle mücadeleye çağıran, Kuran’a davet eden irşadi, Batı kültür ve uygarlığının bugünkü düzeyine İslam dininden aldığı örneklerle, Kuran’ı inceleyerek ulaştığını ileri sürerek şunları söylüyordu: *“Biz yıllarca Kuran’a kapılarımızı kapadık. Kuran bırakılınca muhakkak tedemni başlar. Kurtuluş ancak Kuran’ı azimüşşana sarılmakla kabildir. İnsanları komünizm illetinden ancak İslamiyet kurtaracaktır.”⁵³²*

İster açık olsun isterse gizli faaliyette bulunsun Türkiye’de Komünist Parti’nin gerçek kuvveti büyük değildir; fakat partinin siyasal ve kültürel hayata

⁵²⁸“ Komünistlikle Mücadele”, *Selamet*, T. Z. Tunaya, 1991, s. 195.

⁵²⁹ Ömer Rıza Doğru, “Komünizm, İnsanlık İçin En Büyük Felakettir”, *Selamet*, T. Z. Tunaya, 1991, s. 195.

⁵³⁰ Howard A. Reed, “Türkiye de İslam ve Laiklik”, Aktaran: Tekin Şeker, *Türkiye’de Din Politikaları (1946-1954)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Kütahya 2006 içinde, s. 242.

⁵³¹ *Zafer*, 7 Temmuz 1952.

⁵³² *Zafer*, 2 Kasım 1952.

dolaylı etkisi sayısal önemini aşmaktadır. 1946-1947 yılında komünizme takınılan tavır Cumhuriyet'in getirdiği devrimleri aksatmıştır. Solcu akımlara ilk tedbir Ceza Kanununun 141. ve 142. maddelerini ağırlaştırmak olmuştur.⁵³³ Demokrat Parti hükümeti bu maddeyi değiştirip 1951 yılında komünist örgüt mensuplarına ölüm cezasına çaptırılabilceğini eklemiştir.⁵³⁴

İslamiyet'in başlıca siyasi işlevi olarak II. Dünya Savaşından sonrasında yayılmaya başlayan "sol" eğilimlere karşı koymak olarak görülüyordu. Cumhuriyet'in pozitivist felsefesinin sol akımlara karşı koyamadığını, hatta onları güçlendirdiği iddia ediliyordu. Bu kesim sol akımların etkisini yok etmek, gençliği maddeciliğin kötülüklerinden korumak ve onlara fedakârlık ruhunu ve vatana bağlılığı aşlamak için dine ve milliyetçiliğe dayanan bir eğitimi savunuyorlardı.⁵³⁵

Demokrat Parti döneminin ünlü fikir adamlarından Ali Fuat Başgil, komünizmle mücadelede dinin rolünü şöyle özetliyordu: "... Neye onun var da benim yok diye sorması, işte komünizmin anası budur. Din bu sualin cevabını verir ve dindar bu cevabı bilir ve içi rahat eder..." "Türkiye gibi nüfusunun yüzde 85'i çiftçi ve işçi olan ve en az yüzde 65'i okuyup yazma bilmeyen bir memlekette asırlar içinde yerleşmiş din ve manevi bağlarının birdenbire kopmasındaki tehlikeyi göstermek milli ve tarihi bir vazifedir, işte bu yüzden, insanlığın selameti maddeci ve inkârcı pozitivistimin 'Eğer tanrı varsa onu yok etmelidir' formülünde değil fakat 'Eğer Tanrı yoksa onu var etmeli' hakikatidir."⁵³⁶

8. LAİKLİK TARTIŞMALARI VE DİN POLİTİKALARI

8.1. DP'nin Laiklik Yorumu ve Etkileri

Demokrat Parti, din hürriyetini temel özürüklerinden biri sayarak tarihi ve hukuki görüşü kabul etmiştir. Parti sözcüleri Türk toplumun bir İslam toplumu olduğuna göre, vatandaşların dini ihtiyaçlarını istedikleri şekilde yerine

⁵³³ K. Karpat, 2013, s. 451.

⁵³⁴ a.g.e., s. 451.

⁵³⁵ K. Karpat, 2013, s. 354.

⁵³⁶ Nuray Mert, 2007, s. 23.

getirebilmeleri gerektiğine işaret ettiler.⁵³⁷ Dindarlığın gerilik olmadığı, bireylerin dini pratikleri üzerinde siyasi iktidarın karışmaması gerektiği, İslamiyet'in çağdaş olma haliyle çatışmadığı gibi iddialar DP'nin temel argümanlarıdır. CHP'nin dinselliği dışlayan milliyetçilik düşüncesini, DP geleneksel değerlerle dini harmanlamıştır. Bu ilerleyen zamanda mukaddesatçılığın ve muhafazakârlığın temelini oluşturacaktır.⁵³⁸ Demokrat Parti'nin Hilafeti ve Saltanatı getirmek gibi bir talebi hiç bir zaman olmamıştır. 1908 itibaren Saltanat ve Hilafetin ne kadar güç kaybettiği ortadaydı. Aslında Cumhuriyetten önce sekülerleşme sürecinin başlamıştır.⁵³⁹

Demokrat Parti'ye göre Müslüman çoğunluğunun isteğine uygun olarak ezan Arapça okunabilmelidir. DP'ye göre "*Böyle yapmakla eski rejimle olan bağların silinmesi amaçlanmıştır.*" bahanesi doğru değildir. DP'ye göre "*CHP laikliği din düşmanlığı olarak gördüğü için ezanın Arapça okunmasını yasak etmiştir.*"⁵⁴⁰ Demokrat Partinin ilk icraatlarından biri ezanın aslına döndürülmesi olmuştur. CHP bu olaya muhalefet etmemiştir.⁵⁴¹ Aslında DP'nin yaptığı, mecburiyeti kaldırarak, Anayasa'nın din ve vicdan hürriyeti sağlamak olmuştur.⁵⁴²

DP'nin iktidarı ile din ve vicdan üzerindeki baskılar bir ölçüde hafiflemiştir. Ezanı Arapça dinleyebilme, dini eğitimin okullarda başlaması, çocukların Kuran kursuna gidebilmesi sıradan insan için çok önemliydi. Burada özellikle günde beş defa duyduğu ezanın Türkçe okunması toplumun geniş bir tarafı üzerinde sarsıntı yaratmıştı. Ezan tekrar Arapçaya çevrilince ülkede bir bayram havası esmiş. O gün namaz kılan kılmayan herkes camiye koşmuştur.⁵⁴³

Demokrat Partiyle beraber memurlukta, orduda hatta mecliste dini meseleler ile ilgilenmek moda haline geldi. Köylü sınıfı, esnaf ve zanaatkarların ise birçoğu dindardı. Ayrıca tüccar sınıf, dini komünizm tehlikesine karşı bir sigorta olarak

⁵³⁷ *Vatan*, 4 Nisan 1950.

⁵³⁸ İlkey Sunar, "Demokrat Parti ve Popülizm", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim, İstanbul, 2003 Cilt.8, s. 2082.

⁵³⁹ T. Demirel, 2011.s.114.

⁵⁴⁰ a.g.e., s. 209.

⁵⁴¹ C. Eroğul, 2003, s. 101.

⁵⁴² S. Ağaoğlu, 2011, s. 40.

⁵⁴³ Mustafa Armağan, *Türkçe Ezan ve Menderes*, Timaş, İstanbul, 2010, 73 vd.

görüyordu.⁵⁴⁴ 1950 den sonra camilere gidenlerin sayısı gitgide arttı. Kafeler de, taksilerde hemen her yerde Arapça yazılar görünüyor hat örnekleri sokaklarda satılıyordu.⁵⁴⁵ Bu dönemde İslam şahsiyetlerine ve tefsirlere talep arttı.⁵⁴⁶ 1950 den sonra hacca gidenlerde artış olmuş. Hükümet hacca gidenlere döviz vermişti. Hacılar ile ilgili özel haberler yapılır olmuştu.⁵⁴⁷ Aslında hacca gidenlere döviz verilmesi düşüncesi ilk defa 1949 yılında CHP'nin “*din siyaseti*” çerçevesinde gündeme gelmiş fakat uygulanamamıştı.⁵⁴⁸ Döviz verilmemesine rağmen 1950’de hacca gidenlerin sayısı dokuz bine ulaşmış, hacılara döviz tahsis edilmesini *Sebilürreşad* “*Hacılarımıza müjde. Bütün ihtiyaçları, istirahatlerini temin edecek tedbirler alınmıştır.*” şeklinde vermiştir. Bir zamanlar hacca gitmenin yasak olduğunu ileri sürülerek hükümetin kararını övülüyordu.⁵⁴⁹

DP'nin dini konulardaki farklı tutumu radyo yayınlarına yansdı. 1950'den sonra her Cuma sabahı Ankara Radyosu'ndan Kuran yayını ve kandil gecelerinde mevlit yayını başladı.⁵⁵⁰ Pili radyolar sayesinde köyler ve dış dünyayla yeni bağlantılar kurulması sağlanmıştı.⁵⁵¹ 1952 yılında Demokrat Parti Mevlana'yı anma haftası etkinliklerinde sema törenleri düzenlenmesine izin verdi.⁵⁵² Bu uygulamalar muhafazakâr çevreler tarafından sevinçle karşılanmış ve “*hayırlı başarı*” diye nitelendirilmiştir. Atatürk İnkılâpları elde gidiyor diye yaygara koparmanın yersiz olduğunu ileri süren *Sebilürreşad*, her konuda Atatürk inkılâbını ileri sürmenin yanlış olduğunu yazıyordu. Aynı dergi Atatürk'ün halkın istekleri ve arzuları dışında yapılan inkılâpların halk tarafından düzeltilebileceğini ve artık diktatörlüğün son bulduğunu yazıyordu. Dergide din üzerindeki baskıların Hükümet ve TBMM tarafından kaldırılacağını ifade edilmiştir.⁵⁵³

⁵⁴⁴ B. Lewis, 2008, s. 567.

⁵⁴⁵ a.g.e., s. 566.

⁵⁴⁶ A.g.e., s. 567.

⁵⁴⁷ a.g.e., s. 566.

⁵⁴⁸ T. Z. Tunaya, 1991, s. 201.

⁵⁴⁹ *Sebilürreşad*, IV/83, Aktaran S. Nal, 2005, s. 160.

⁵⁵⁰ C. Som, 2006, s. 59.

⁵⁵¹ B. Lewis, 2008, s. 646.

⁵⁵² Bülent Aksoy, “Cumhuriyet Döneminde Devlet Radyosu'nun Türk Musikisi Üzerindeki Etkileri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 333.

⁵⁵³ *Sebilürreşad*, IV/83, Aktaran S. Nal, 2005, s. 160.

8.2. Dinin Siyasete Alet Edilmesi Tartışmaları

Kültür alanındaki sınırlı başarısına rağmen laiklik, İkinci Dünya savaşın sonuna kadar siyasi bir amaç olarak kısmen gerçekleştirilebildi. Buna göre dinin, hayatın karmaşık sorunlarına çözüm getiremeyeceğini kabul ediliyordu. Gelişen entelektüel grubun ve hükümetin dini propagandayı sıkı denetim altına alması sözde laikliğin yerleşmesini sağlamıştı.⁵⁵⁴

Türkiye’de dinin rolü 1946 yılından sonra tartışılmaya başlandı. Tartışmaya katılanlar dinin toplumla ve devlet ile olan ilişkisini üç grupta toplamışlardır. Birinci grubu oluşturan muhafazakârlar, dinin insan doğasında var olduğunu ve onun ruhunu terbiye ettiğini, ikinci grup ılımlılar, din hürriyetini insan hakkı olarak görüyorlar, üçüncü grup laiklerse dini bir çeşit klerikalizm olarak görüyorlar ve dinde özgürlüğe karşıydılar.⁵⁵⁵

DP’liler programlarında “*Laikliği devletin siyasette, dinle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında*” anladıklarını belirtmişler ve “*dinin siyasete aleti olarak kullanılmasına, yurttaşlar arasında sevgi ve tesanütü bozacak duyguların harekete getirmesine müsamaha olunmamalıdır*” şeklinde ifade etmişlerdi.⁵⁵⁶

Buna rağmen DP iktidarı, dini hisleri politikalarında kullanmıştır.⁵⁵⁷ Siyaset adamlarının samimiliği sorgulanabilir bir biçimde, dinin siyasete alet edilerek sıradan insanların etkilemeye çalışması, etik değerler açısından sorgulanabilir. Fakat DP’liler köylü ve taşralı kitleyi etkilemek için bu yola başvurmuştu. Ancak bu durum rejimi tehlikeye düşürücü bir durum mudur? Döneme objektif baktığımızda bu inandırıcı bir durum değildir.⁵⁵⁸ Ancak CHP bu görüşte değildir. CHP bu eylemleri içinde suç unsuru barındıran eylemler olarak nitelendirip cezalandırılması gerektiğini savunacaktır. Oysa değerlendirme kıstaslarına bakıldığında birçok yazar tarafından da söylenen “*irticaya ilk taviz*” aslında CHP döneminde verilmiştir. İlkokullara seçmeli din derslerinin konması, hacca gideceklere döviz izni verilmesi, İmam Hatip

⁵⁵⁴ K. Karpat, 2013, s. 350.

⁵⁵⁵ K. Karpat, 2013, s. 351.

⁵⁵⁶ T. Timur, 2003, s. 47.

⁵⁵⁷ T. Z. Tunaya, *Türkiye Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2004, s.152.

⁵⁵⁸ T. Demirel, 2011, s. 190.

kurslarının açılması, İlahiyat Fakültelerinin açılması, 19 türbenin açılması CHP iktidarının 1950 seçimlerine girerken seçimleri kazanmak adına verdiği “tavizler” neticesinde olmuştur. Hatta CHP ezanın Arapçaya döndürülmesi sırasında da itiraz etmeyecektir.⁵⁵⁹

Hatta DP, 1950 seçimleri öncesinde CHP’yi dini siyasete alet etmekle suçlamıştır. Bunun en çarbcı örneklerinden biri Şemsettin Günaltay hükümetleri döneminde türbeleri yeniden açtığına verilen tepkiydi.⁵⁶⁰ Ordu İl Kongresi’nde, CHP’lilerin “Allah’ın ikilik yaratanları sevmediği, İnönü’nün gezilerinde bu ikiliği gidermek için çalıştığı” iddiasıyla broşür dağıtıldığı iddia edilmiştir.⁵⁶¹

DP’nin ezanı Arapçalaştırmasından güç alan bazı çevreler İnönü’ye olan kinlerini kismaya başladılar. İzmir kongresinde bir DP’li, halifenin ülkeden kovulması gibi İnönü’ nün de ülkeden kovulmasını isteyebilmiştir.⁵⁶²Bu gelişmeler karşısında hükümet suskun kalmayı yeğliyordu. Tepkilerin artması üzerine “Atatürk inkılâplarının tek bekçisi Türk milletidir, şimdiye kadar baskı altında olan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılâp softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek Ezan-ı Muhammediyeyi Arapçalaştırdık.” diyerek kendini destekleyenlere mesaj vermeyi de ihmal etmiyorlardı.⁵⁶³

Dindar taban için Adnan Menderes en elverişli kişiydi. Menderes din ve vicdan hürriyeti üzerindeki baskılardan şikâyet etmekle beraber, dinin gericiğin aracı olabileceği tezi de cumhuriyetçi ve modernist biri olarak reddetmekteydi. Menderes, dengeler dindar muhafazakârlar lehinde değiştiğinde Bayar çizgisine yaklaşarak bu kesimle arasına mesafe koymayı bilecektir.⁵⁶⁴ Bazı muhalifler Adnan Menderes’in Türk dış politikası ile Menderes’in dini inancını birbirine bağlama fikrini ortaya attılar. Buna göre Onun İslam birliği taraftarı olduğunu, Türkiye’ye dini kişilik vermek istediğini söylediler. Buna memlekette samimiyetle inanlar çoktu.

⁵⁵⁹ T. Z. Tunaya, 1991, s. 209-210.

⁵⁶⁰ T. Demirel, 2011, s. 187.

⁵⁶¹ Albayrak, *Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti*, 1946-1960, Phonenix, Ankara, 2004, s.155-157

⁵⁶² S. Nal, 2005, s. 153.

⁵⁶³ *Cumhuriyet*, 18 Mart 1951.

⁵⁶⁴ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan, İstanbul, 2009, s. 191-203.

Fakat bazıları sadece yanlış bir sezîş olan bu düşünce, bazıları içinde bir istinattan başka bir şey değildir.⁵⁶⁵

Demokratikleşme ile beraber laiklik adına yapılmış uygulamalara tepkiler açığa çıkmıştır. Bazı Demokrat Partili din adamlarının propagandalarında CHP'nin dinsiz parti olduğunu, Müslümanlığı en fazla kendilerinin ilerlettiği söylemişlerdir. DP'li Rauf Onursal'ın *"iktidara gelecek olurlarsa, CHP'nin gayesi camileri saman deposu yaparak serbest ibadet eden vatandaşları hapse atmak"* olduğunu iddia etmiştir.⁵⁶⁶ Nitekim Diyarbakır'da M. Ali Özgençoğlu isimli bir Ocak Başkanının, *"CHP Allah ismini anmayı bile yasak etmiştir. Camileri depo haline getirmiştir"* dediği de yazılmıştır.⁵⁶⁷

Menderes muhalefet partilerinin bir araya gelme çabalarını Haçlılar cephesi olarak nitelendirmiştir. Bu duruma İsmet İnönü şöyle cevap vermektedir:

*"Kimin aleyhine dini tahkikat uyandırılmış ise o taraf daima temiz taraf idealist taraf olmuştur. Dikkat ediniz siyasi mücadelede kâfir olarak ilan edilenler hürriyet ve terakki için çalışan idealistler olmuştur. Şimdi DP başkanı bizi kâfir olarak ehli-salip olarak ilan ediyor. Düpedüz kanlı irtica teşebbüsüdür bu."*⁵⁶⁸

Türk elitine yabancı, kendine özgü Cumhuriyetin laiklik yorumu, özellikle TSK, CHP, basın ve üniversitede etkiliydi. DP iktidara geldikten sonra din ve vicdan hürriyetinin alanını daraltan laiklik anlayışı ile hesaplaşmış değildi. Sadece Sünni bir kesimin belli bir din anlayışını devlet eliyle savunabilme fırsatı olarak görülmüştür. DP tutarlı bir şekilde Sünni İslâm dışındaki inançları da özgürlükçü bir anlayışıyla ele alamamıştır. DP bunu yapmayınca CHP dini siyasete alet etme iddialarını devamlı yinelemiştir.⁵⁶⁹

Siyaset adamlarının dini inançlarını dile getirmeleri, konuşmalarında dini dayanak göstermeleri, hele hele ibadetlerini göstermeleri CHP'liler tarafından dini siyasete alet etmek ya da irticaya taviz olarak yorumlanmıştır.⁵⁷⁰

⁵⁶⁵ S. Ağaoğlu, 2011, s. 40.

⁵⁶⁶ *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1959.

⁵⁶⁷ *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1959.

⁵⁶⁸ Sabahat Erdemir, *Muhalefette İsmet İnönü, 1956-1959*, Cilt 2, Ekicigil, İstanbul, 1959, s. 43.

⁵⁶⁹ a.g.e., s. 187.

⁵⁷⁰ a.g.e., s. 189.

8.3. Laiklik Karşıtı Olaylar

Bu dönemde Muhafazakâr kesimin en büyük gövde gösterilerinden biri Mareşal Fevzi Çakmak'ın 10 Mayıs 1950'deki cenazesi olacaktır. Fevzi Çakmak eski ünlü ordu komutanlarını hatırlatan tarihi bir şahsiyet ve karakter, erdemli bir adam olarak seviliyordu. Bu yönüyle milliyetçi ve muhafazakâr nesli kendine çekiyordu. Kendisi İstiklal Savaşının önemli kahramanlarından biri olduğu için Hükümet kendisine bir cenaze töreni yapmaya karar verdi.⁵⁷¹ Cenazeye çevre illerden binlerce geldi. Sadece Ankara'dan gelen üniversite öğrenci sayısı 1200 civarıydı. Bazı gençlik grupları radyoda müzik yayınına durmasını, tiyatro ve sinemaların kapatılması gerektiğini söylediler. Beyazıt Camii'nde 150 bin kişilik grup toplandı. Ezan o günkü kanuna aykırı olarak Arapça okundu. Tabut top arabasından alınarak ilahiler ve dualar eşliğinde taşındı.⁵⁷² Fakat fanatikler tarafından “modernize”, “aydınlara” ve “laikliğe” düşmanlık gösterilmeye başlandı. Bu olay “31 Mart Vakası” diye bilinen 1909'daki irtica olayına benzetilmiştir.⁵⁷³

Demokrat Parti kurucuları devletin esas felsefesine sadık kişilerdi. Mareşal Fevzi Çakmak Paşa'nın cenazesindeki dinci gösterileri hoş karşılamadılar. Hiçbiri ne din devletini istiyordu nede komünist idiler. Sol aleyhtar politikalarda hükümeti destekledi aynı zamanda şeriatçı akımlara izin vermediler.⁵⁷⁴ Fevzi Çakmak'ın ölümünden sonra radyo da müzik yayınlarının devam etmesini bahane ederek olay çıkaranlar ile ilgili bir açıklama yapan Celal Bayar, “ulusal birliğe sahip çıkacaklarını ve irticaya izin vermeyeceklerini” söylemiştir.⁵⁷⁵

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1950 yılında dini birçok yayın çıkmıştır. Bu dergilere halk rağbet etmeye başladı. Bunlardan öne çıkan Necip Fazılın Büyük Doğu, Selamet ve Sebilur-Reşad dergileridir.⁵⁷⁶ İslamcılar İslam'ın manevi üstünlüğünden hareketle Batı'nın bu bakımdan alınacak bir şeyi olmadığını sadece teknik iktibaslarla yetinilmesi gerektiği tezini savunmuşlardır.⁵⁷⁷

⁵⁷¹ K. Karpat, 2013, s. 361.

⁵⁷² *Vatan*, 11-14 Nisan 1950.

⁵⁷³ *Ulus*, 22 Nisan 1950.

⁵⁷⁴ C. Eroğul, 2003, s. 88.

⁵⁷⁵ *Zafer*, 20 Nisan 1950.

⁵⁷⁶ B. Lewis, 2008, s. 567.

⁵⁷⁷ T. Z. Tunaya, 2004, s.153.

Sebilürreşat, Büyük Doğu, Millet gibi dindar ve muhafazakâr basın, İslamiyet'in ve ahlakın gerilemesinden CHP Hükümeti'nin politikalarını sorumlu tutmaktaydı. Din hürriyeti münakaşaları başladıkça kitlesel ve siyasi bir hareket yarattı. Dini propaganda olayları küçük şehirlerden ibaretti. Dini özgürlükler genişledikçe irticai başkaldırma hareketleri ortaya çıkmaya başladı.⁵⁷⁸ Kuzey Afrikalı bir derviş tarikatı olarak ortaya çıkan Ticaniler Tarikatı, yasak olmasına rağmen TBMM'nin ortasında Arapça ezan okudular. Ayrıca Atatürk heykellerine zarar vermeye başladılar.⁵⁷⁹ Bu tarikat 1930'da Türkiye'ye girmişti. Cumhuriyet düzenin karşısına 1949 yılında çıktılar. Bu tarikat Ankara (Çubuk), Çorum (Şabanözü)'de yayılmaya başlamıştı. Amaçları, *“Tanrı emirlerine yerine getirip, peygamberin ahlakını temsil etmek”* olup asıl amacı teokratik bir devlet kurmaktı.⁵⁸⁰ Ticaniler'in lideri Kemal Pilavoğlu 1951 yılında Atatürk Kanunu'na muhalefetten mahkemeye verilecek ve on beş yıl ceza alacaktır. Tarikat bu olaydan sonra çalışmalarına son verecektir.⁵⁸¹

Demokrat Parti, partilerinin teokratik iradeye hiçbir zaman izin vermemiş ancak düzeni tehlikeye sokmamak kaydıyla siyasal çıkarları açısından bazı laik olmayan davranışlara göz yummuştur. 1952 yılında Ankara'da yapılan il kongresinde ihtiyacı olanların dışında kadın memur çalıştırılmaması, Hacı Bayram Camii'nde verilen vaazın radyodan yayını, okullarda din dersinin mecburi olması, radyoda dini sohbetlerin yapılması ve Ayasofya'nın tekrar camii yapılmasını teklif edenler olmuştur.⁵⁸²

DP teşkilatının Amasya da bastırıldığı broşürlerde *“Evet DP dine hakiki kıymet veren bir partidir. Çünkü dinsiz bir millet yoktur ve olamaz. Bizim dinimiz ise komünist mikrobuna karşı en çok tesir eden bir bombadır, bir toptur, bir silahtır”* denilmektedir.⁵⁸³ Parti tabanında İslamcı bir düzen arayışında olanlar ve dini hassasiyetleri ön planda olanlar faaliyet göstermişti. Bazı gruplar DP'yi *“ehveni şer”* görmüştü. Bu dönemin etkili figürlerinden Said Nursi ve takipçileri tarafından DP

⁵⁷⁸ K. Karpat, 2013, s. 361.

⁵⁷⁹ *Vatan*, 6 Şubat 1949.

⁵⁸⁰ T. Z. Tunaya, 1991, s. 203.

⁵⁸¹ Tunaya, 1991, s. 212.

⁵⁸² C. Eroğul, 2003, s. 131.

⁵⁸³ *“Sayın Vatandaş”*, Amasya, Aktaran: T. Demirel, 2011, s. 169.

desteklenmiştir. Hatta Said Nursi Adnan Menderes için “İslamiyet Kahramanı” ifadesini kullanmıştır.⁵⁸⁴

Demokrat Partililer din eğitiminin genişletilmesi ve imam hatip okulları sayısının artırılması, Diyanet İşleri Başkanlığı’na daha çok kaynak aktarılması, din adamlarının durumunun düzeltilmesi, İslam dini ve peygamberinin kanunlarla korunması gibi talepler dile getirilecektir.⁵⁸⁵ Demokrat Partinin Konya İl kongresinde bazı delegeler fes, çarşaf ve Arapça harflere dönülmesini dahi talep edebilmişlerdi.⁵⁸⁶ Antalya milletvekili Burhanettin Onat, Arap ülkeleri ile ilişkilerin artırılması gerekirse gümrüklerin kaldırılması orduların bir elden idare edilmesi, müşterek şark meclisinin kurulmasını önermişti.⁵⁸⁷ Ankara Milletvekili Talat Vasfi Öz, “*Gerek ahlâk bakımından, kadının aile bağlarını bazı zaman gevşetici, bazı zaman sarsıcı olarak uzaklaşması bakımından çok tahripkâr tesirler yapan kadın memur*” davasının hükümet programında yer almamasından yakınmıştır.⁵⁸⁸

DP milliyetçiliğinde geleneksel dini kültüre, Atatürk milliyetçiliğinden daha fazla ağırlık verilmiştir. Atatürk milliyetçiliği, dini reddettiği için kitleleşmesini engellemiştir. DP milliyetçiliği ise İslam’ı da içinde aldığı için daha popüler olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı’nda olan Tefvîk İleri ve bu dönemde Türk milliyetçiliğinin tasavvurunun biçimlendirilmesi etkisi olan Arif Nihat Asya, DP’nin tanınan Türk-İslamcı milletvekilleri idi.⁵⁸⁹

1952 yılının Kasım ayında bir lise öğrencisi olan Hüseyin Üzmez tarafından Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman’a suikast girişiminde bulunulmuştur. Suikastın sebebi Yahudi düşmanlığı ve bizzat Yalman’ın yazılarına duyulan kızgınlık olarak açıklanmıştı. Suikastçının bu davranışı İslam Demokrat Partinin tüzüğüne 19. maddesindeki Yahudi aleyhtarlığına uygun düşmekteydi.⁵⁹⁰ Malatya suikast günlerinde DP mebusu, Hasan Fehmi Ustaoglu, “*Büyük Cihad*” dergisinde laik devlet düzenine karşı hincını belirtmiş ve şu hükme varmıştır. “*Türk milleti Atatürk*

⁵⁸⁴ Cemalettin Canlı, Yusuf Kaan Beysülen, *Zaman İçinde Bediüzzaman*, İletişim, İstanbul, 2012, 518

⁵⁸⁵ T. Z. Tunaya, 1991, s. 215-220.

⁵⁸⁶ *Cumhuriyet*, 13.02.1951.

⁵⁸⁷ M. Albayrak, Ankara, 2004, s. 185

⁵⁸⁸ C. Eroğul, 2003, s. 138.

⁵⁸⁹ T. Demirel, 2011, s. 169.

⁵⁹⁰ Tunaya, 1991, s. 213.

devrimlerine borçlu sayılamazdı."⁵⁹¹ Metin Toker bu olayı 1950-1954 arası DP iktidarı için bir dönüm noktası olarak kabul etmiştir.⁵⁹² Suikast girişiminden sonra hükümetin dindar kesime olan tutumu sertleşmiştir.⁵⁹³ DP, kongrelerde dinsel düşüncelerin ileri sürülmemesini istemiştir.⁵⁹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı da müftülüklere gönderdiği genelgeyle hutbe ve vaazlarda siyasal konuların işlenmesini yasaklamıştır.⁵⁹⁵

Samsun milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu, *Büyük Cihad adlı* yerel gazetede çıkan yazılarından ötürü partiden çıkarılmış ve hapis cezasına çaptırılmıştır.⁵⁹⁶ Said Nursi, CHP döneminde bile çıkarmadığı sarığı için sağlık raporu almak zorunda kalmış ve otel bulmakta zorlanmıştı.⁵⁹⁷ O kadar ki Necip Fazıl abartılı bir biçimde, "*Evet; 1952-1953 kış mevsimi, İslam'a baskın ve müminleri yıldırma devresi olarak eşi Halk Partisi devrinde bile görülmedik bir davranış mevsimidir.*" diyecektir.⁵⁹⁸

Muhafazakâr kesime yakınlığı ile bilinen Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri 8 Nisan 1953 yılında istifa etmek zorunda kaldı. Oluşan iklimde Millet Partisi, İslam Partisi⁵⁹⁹ ve Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik 'in faşistlik ve din taassubuyla suçladığı Türk Milliyetçiler Derneği de kapatılmıştır.⁶⁰⁰

İstanbul'un 500. yıldönümüne denk geldiği için 1953 yılını coşkulu bir şekilde kutlamak isteyen ulusçular, "*Fetih Yıllarını Aydınlatma Derneği*" adında bir dernek kurdular. Adı geçen dernek tarafından hazırlanan kutlama programında, Ayasofya'nın yeniden fethi planlanıyordu. Nihat Atsız'ın hazırladığı plana göre, 29 Mayıs 1953'te Ayasofya'ya girilecek, hutbe okunacak, namaz kılınacak böylece Ayasofya yeniden İslam'a ve Türk'e döndürülmüş olacaktı. Emniyet güçlerinin zamanında almış olduğu önlemler bu planın gerçekleştirilmesini önlemiştir.⁶⁰¹

⁵⁹¹ Büyük Cihad, 3 Ekim 1952, Aktaran: Tarık Zafer Tunaya, 1991, s. 213.

⁵⁹² M. Toker, 1990, s. 208.

⁵⁹³ T. Demirel, 2011, s.139.

⁵⁹⁴ *Zafer*, 22 Aralık 1952.

⁵⁹⁵ *Zafer*, 25 Ocak 1953.

⁵⁹⁶ T. Demirel, 2011, s. 139.

⁵⁹⁷ C. Canlı ve Y. K. Beysülen, 2012, s.528.

⁵⁹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, *Benim Gözümde Adnan Menderes*, Büyük Doğu, İstanbul 2008, 7 baskı, s. 246.

⁵⁹⁹ T. Demirel, 2011, s.139.

⁶⁰⁰ Fenik, "Milliyetçiler Derneği ve Faşizm", *Zafer*, 25 Ocak 1951.

⁶⁰¹ S. Nal, 2005, s. 167.

Fetih kutlamalarının sade bir biçimde yapılmasına büyük özen gösteren Hükümet komitenin başına İstanbul Valisi Fahrettin Kerim'i getirmişti. Gökay, basın toplantısında, kutlamaların emperyalist bir hareketin olmadığını Birleşmiş Milletler ruh ve zihniyetine bağlı olarak yapılacağını açıklamıştır.⁶⁰² Bu yaklaşımın bir sonucu olarak Bayar ve Menderes katılmamıştır.⁶⁰³

Yasama organında İslamcı akımın en büyük savunuculuğunu, 1956 bütçe görüşmelerinde Ömer Bilen ile Hulusi Bozbeyoğlu yapmışlardır. Bozbeyoğlu'na göre *“Laiklik ile İslam din ve hukukunda kabul olunan esaslar aynıdır. İslam çocuklarının İslam kaideleri ilmini öğrenmeleri gereklidir. Taaddüdü Zevcat'ın(bir den fazla eş ile evlenebilmek) kaldırılması metres müessesesini yaratmıştır. DP tüzüğü'nün 14. Maddesine göre okullara din dersi konması mecburidir. Batıda dine daha çok önem verilmektedir. Bu yolda ilerlediği için DP tebrik edilmelidir. Özellikle Menderes'in Konya nutku tam bir Müslüman sözüdür.”*⁶⁰⁴ Ömer Bilmen'e göre ise Atatürk'ün *“Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.”* sözü aslında Müslüman gençlerin kendi dinlerini bilmemeleridir. Bunun için İslamiyetin bütün kudretiyle hâkim olması şarttır.⁶⁰⁵ Hatta Fahri Ağaoğlu en büyük cüreti göstermiş ve İslam dininin devletin resmi din olması için kanun teklifi vermiştir. Bu teklif Mecliste görüşülmemiştir.⁶⁰⁶ 1956 bütçe görüşmelerinde DP'li bir milletvekili programlarında kabul edilen laikliğin *“İslam din ve hukukunda kabul olunan eserlerle aynı olduğunu, bunun bir ayet-i kerime ile ispat edebileceğini”* söylemiştir.⁶⁰⁷

DP hükümeti, din ve vicdan hürriyeti konusunda, muhafazakârlarla ile laik kesimin başını çektiği Celal Bayar arasında denge tutturma çabası içerisindeydi. Bir yandan Sünni tabana din ve vicdan hürriyeti kısıtlayan hükümler kaldırılırken diğer yandan, CHP tarzı anlayışından taviz verilmediği iddiası sürdürülmüştür. Bayar'ın Kur'anı Kerim'in ve Arapça ezanın radyodan okunmasına muhalif olduğu üzerinde durmuştu. Bu anlayış sadece Bayar'a has değildir. Çarşafın yasaklanmasını isteyen

⁶⁰² Zafer, 8 Şubat 1953.

⁶⁰³ Zafer, 30 Mayıs 1953.

⁶⁰⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Devre 10.cilt 10, 1956, s. 604-607.

⁶⁰⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1956, s. 604-607.

⁶⁰⁶ T. Z. Tunaya, 1991, s. 211.

⁶⁰⁷ T. Z. Tunaya, 2004, s. 157.

teklifi DP’li üç kadın milletvekili istemiştir.⁶⁰⁸ Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Said Nursi hareketini tehdit olarak görmüştür.⁶⁰⁹

Adnan Menderes dindar muhafazakârların istedikleri adımların atılamamasının nedeni olarak eski laiklik yanlıları olduğunu söyleyecek, zaman zaman bu kesime yönelik uyguladığı politikaların daha büyük tepkileri önlemek için yaptığını iddia edecektir. DP’yi 1957 seçimlerinde desteklenmesine rağmen Nur hareketini soruşturmuştur. Dindar kesim de alternatifsizlikten Menderes’i eleştirmekten kaçınmıştır. Bu kesim DP’yi “*ehven-i şer*” olarak görmüştür.⁶¹⁰ Menderes’in karşısındakini etkileme gücünü biliyoruz. Pragmatist bir yaklaşımla, gerekli olduğunu düşündüğü anda belirli insanlara yaklaşabilme ve yine gerekli gördüğü anda aynı kolaylıkla uzaklaşabilme eğiliminde olduğu görülmektedir.⁶¹¹ Necip Fazıl, Menderes’in bu özelliğinden şikâyet edecektir. Menderes muhafazakâr kesime yaklaşmak istediğinde Necip Fazıl’ı arayacak, onun *Büyük Doğu* dergisine destek verecek, şartlar değiştiğinde telefonlarına dahi çıkmayacaktır. Tabii daha sonra yeniden bağlantı kurulacak ve yeni kopukluklar gündeme gelecektir. Necip Fazıl’ın yorumu acımasızdır: “*Adnan Bey, hem tek ve hem çift numaraya para koyan mizacıyla hep buydu ve hep bu olarak kaldı.*”⁶¹²

Menderes siyasal duruma göre dini duyarlılıkları ön plana çıkarırken Bayar klasik laik çizginin koruyucusu olmuştu. Bayar, Arapça ezanı ve Radyolardan Kuran-ı Kerim okunmasını eleştirmişti. Son tahlilde laiklik konusunda Bayar belirleyici olmuştur.⁶¹³

8.4. Atatürk’ü Koruma Kanunu’nun Çıkartılması

1950’den sonra CHP, devamlı olarak DP’nin Atatürk’ün mirasına karşı olduğu iddiası ileri sürmeye başlayacaktır. CHP Atatürk’ü tekeline alma sürecine girecektir. Bu dönemde Atatürk partiler üstü bir figür olma süreci içerisine girmiştir. Hatta bu dönemde Ali Naci Karacan “...*hakikat şudur ki, Atatürk’ün ölümünden*

⁶⁰⁸ T. Demirel, 2011, s. 138.

⁶⁰⁹ C. Canlı ve Y. K. Beysülen, 2012, s. 568.

⁶¹⁰ a.g.e., s. 569-570.

⁶¹¹ T. Demirel, 2011, s. 273.

⁶¹² a.g.e., s. 229.

⁶¹³ İsmet Bozdağ, *Darağacında Bir Başbakan*, Truva, İstanbul 2004, s. 104.

sonra başlayan reaksiyon devrinin manivelası olarak memlekette umumi bir Atatürk sevgisi yerleşmiş ve DP'yi de en çok bu sevgidir ki, beş yıl içinde Halk Partisini ezecek hale getirmiştir” diye yazacaktır.⁶¹⁴ Bu dönemde DP'nin Atatürk'e sahiplenme girişimlerine tepkiler olmuştur.⁶¹⁵

CHP, 1938 sonrasında İsmet İnönü vurgusunu önene çıkarırken, Atatürk'ü ikinci plana itmişti. Bu durumu DP, iyi kullanarak Atatürk'ün CHP'lilerce unutturulmak istendiği işlemlerdir. DP Anıtkabir'i yaptırmıştır.⁶¹⁶ 1953 yılında tamamlanan Anıtkabir'e 10 Kasım 1953 yılında Atatürk'ün naaşı nakledilmiştir. Nakil törenine başta Cumhurbaşkanı Bayar, TBMM Başkanı Koraltan ve Başbakan Menderes olmak üzere DP'liler yoğun ilgi göstermiştir.⁶¹⁷ Bayar, nakil töreninden kısa bir süre sonra yaptığı konuşma da, “onun emanetini candan aziz bilmeli” diyerek, Atatürk'ün ilke ve devrimlerine olan bağlılığını dile getirmiştir.⁶¹⁸ Devlet dairelerine sadece Atatürk'ün resmi asılmış ve paralarda sadece Atatürk'ün resminin bulunmasına karar verilmiştir. Ayrıca Atatürk anıt açılışlarında Cumhurbaşkanı bulunmuştur.⁶¹⁹ Zamanla CHP'de Atatürk'ün siyasi bir sembol olarak önemini kavrayacaktır. Hemen atağa geçip Atatürk'ün mirasını sahiplenmede öne geçecektir. Öne geçmesi de gayet normaldir. Çünkü Atatürk'ün CHP'nin kurucusu olması, katı laiklik anlayışı, jakoben bir anlayışın olması CHP ile Atatürk arasındaki potansiyel bağı göstermektedir.⁶²⁰

Demokrat Partililer, dine hoşgörüyü yaklaşmışlar fakat radikal gruplara ise hoşgörü göstermemişlerdir. 1950 yılında Ticanilerin lideri Kemal Pilavoğlu'nun yargılanması başlamıştır.⁶²¹ Bu dönemde Mayıs 1950'de Mevleviler, Haziran 1950'de Kadiriler Mart 1951 yılında Ticaniler yargılanmıştır.⁶²² Demokrat Parti 24 Temmuz 1951 yılında çıkardığı bir kanunla Atatürk heykellerine yapılan saldırıları cezai müeyyideye bağlamıştır.⁶²³ Menderes, Atatürk heykel ve büstlerine saldıran bu

⁶¹⁴ Ali Naci Karacan, “Atatürk'ün Ruhu”, *Milliyet*, 7 Haziran 1950.

⁶¹⁵ Mümtaz Faik Fenik, “Atatürk'ün Kurduğu Parti İmiş”, *Zafer* 10 Mayıs 1952.

⁶¹⁶ T. Demirel, 2011, s. 191.

⁶¹⁷ *Zafer*, 11 Kasım 1953.

⁶¹⁸ *Zafer*, 12 Kasım 1953 .

⁶¹⁹ T. Demirel, 2011, s. 191.

⁶²⁰ a.g.e., s. 191.

⁶²¹ B. Lewis, 2008, s. 349.

⁶²² a.g.e., s. 567.

⁶²³ C. Eroğul, 2003, s. 130.

örgütün kökünün dışarıda olduğunu ileri sürecek ve eylemelerini düşünce özgürlüğü bağlamında değerlendiremeyeceklerini söyleyecektir.⁶²⁴ 4 Mayıs 1951 tarihinde “Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun Tasarısı” görüşülmeye başlanmış, tasarıya önem verdiği göstermek için Bayar’da gelmiştir.⁶²⁵ Bu yasaya DP’den ve hatta CHP’den dahi tepki gelmiştir. Söz alan Menderes, “Biz bu kanunla tenkit hürriyetini kaldırmıyoruz, Ata’nın şahsına karşı olan hakaret ve terzil hürriyetini kaldırıyoruz.” diyerek yasanın amacını açıklıyordu.⁶²⁶

Çok partili hayata geçtikten sonra Atatürk’ün manevi hatırasına saldırılar araştırma konusu bile olmuştur. Elde edilen bu sonuçlara göre Atatürk’ün ölümünden 14 Mayıs 1950’ye kadar geçen dönem içinde manevi varlığa 51, fotoğraflara 12, heykel ve büstlere 4 toplam 67 saldırı gerçekleşmişken bu sayı on buçuk ayda 15’i bulmuştur. Bunların dokuzu büst ve heykellere yöneliktir.⁶²⁷

Bu arada Atatürk heykel ve büstlerine saldırılar devam etmiş hatta başkent in ortasında bulunan heykele bile saldırma cüreti göstermişlerdir.⁶²⁸ Bu olaylardan sonra Ticaniler’in lideri 1951 yılında Kemal Pilavoğlu Atatürk Kanunu’na muhalefetten mahkemeye verilmiş ve on beş yıl ceza almıştır. Tarikat bu tarihten sonra açık faaliyetlerini durdurmuştur.⁶²⁹

Atatürk devrimlerini korumak için 23 Şubat 1952 yılında Türk Devrim Ocakları kurulmuştur. Politikaya karışmayacak olan ocağın kurucuları Hikmet Bayur, Yavuz Abadan, Behçet Kemal Çağlar, Fethi Çelikbaş ve Avni Başman olmuştur.⁶³⁰

9. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM

1946 yılında tek parti döneminin sona ermesi ve 1950 yılında DP’nin iktidara gelmesiyle ile birlikte ekonomik ve kültürel yeni bir döneme girilmiştir. ABD’nin

⁶²⁴ S. Nal, 2005, s. 155.

⁶²⁵ Zafer, 5 Mayıs 1951.

⁶²⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Devre 9.cilt 7,1951, s.60, Aktaran: S. Nal, 2005, s. 155.

⁶²⁷ M. Toker, 1990, s. 125.

⁶²⁸ S. Nal, 2005, s. 156.

⁶²⁹ Tunaya, 1991, s. 212.

⁶³⁰ a.g.e., s. 213.

Avrupa ekonomilerinin hızla gelişimi için “*Marshall Planı*” çerçevesinde yardımlarda bulunmuş ve Türkiye’de bu yardımlardan önemli bir pay almıştır. Türkiye’de bu yardımlarla ithal tarımsal araç-gereç ithalatında bulunmuş ve bu sayede tarımsal üretim artmıştır.⁶³¹

Tarımda makinalaşma önemli toplumsal değişimleri meydana getirmiştir. Bunlardan birincisi tarımsal verimliliğin artışında ortaya çıkmıştır. İkincisi ise insan gücüne olan talep azalmış, köylerden kentlere göçler dalgası başlamıştır. Kentlere göçlerin artmasıyla, gecekondulaşma, işsizlik ve kentsel alt yapı sorunları artmıştır.⁶³²

Amerikalı bir araştırmacı olan Daniel Lerner 1950 yılında Türkiye’de Balgat semtine gelmiş görüşmeler yapmıştır. 1954 yılında ise Türkiye’ye tekrar geldiğinde Balgat semtinde çok büyük değişimin olduğunu görmüştür. Dört yıl içinde düzgün yollar yapılmış, elektrik ve su gelmiş, radyo sayısı artmış ve Ankara’ya düzenli minibüs seferleri başlamıştır. Jandarma yerine polis gelmiştir. Köylüler hızlanan inşaat faaliyetlerinden dolayı Ankara’ya çalışmaya geldiler. Çiftçilik tek geçim kaynağı olmaktan çıkmıştı. Kahvede oturan 29 kişiden sadece 4’ü çiftçi onlarda CHP’liydi.⁶³³ DP’li Samet Ağaoğlu’nun bir seçim gezisinde rastladığı bir köylü kadın, Demokrat Partinin kendi köyünde doğuşunu şöyle anlatmıştı:

“*Köyümüz sessiz bir yerd. Gelen yok, giden yok. Birdenbire insanlar çoğaldı etrafımızda. Herkes konuşur, söyleşir oldu. Şehirlere karışmak hevesi uyandı içimizde.*”⁶³⁴ Şüphesiz kültürel zihniyetin değişmesinde ekonomik büyüme politikalarının olmuştur. Ekonomi politikaları sadece burjuvaziye değil, kırsal nüfusa da çok şey vaat ediyordu.⁶³⁵

Radyo 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra en etkili iletişim aracı olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşu ile radyo teknolojisinin Dünya’ya gelişi aynı zamana rastlar. Radyo bu yüzden ülkenin kültür hayatında, toplumsal değişimde ve Türk

⁶³¹ www.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1269/unite09.pdf., s. 159, 06.06.2012.

⁶³² a.g.e., s. 160.

⁶³³ Daniel Lerner, “The Passing of Traditional Society”, Aktaran: T. Demirel,2011, s. 147.

⁶³⁴ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükseliş Sebepleri*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s.8.

⁶³⁵ N. Mert, 2007, s. 43.

modernleşmesinde önemli rol oynamıştır. Modern Türkiye'nin, Cumhuriyetin kültür sesi olmuştur.⁶³⁶

1940'lı yılların ortalarında radyo alıcısı sahibi olmak statü simgesiydi. Radyo fiyatları 1950 sonlarında fiyatları makul seviyeye gelince radyo sayısında bir artış yaşandı. Buna ek olarak gazetelerde Radyo Haftası, Radyo Dünyası, Radyo Magazin gibi özel dergiler çıkmaya başladı.⁶³⁷ Radyo, Türkiye'nin geleneksel kültürünü, hem yüksek kültür, hem de halk kültürü seviyesindeki geleneksel dünyasını değiştirmeye başladı. Radyo birçok kesime ulaşabildiği için, yayınladığı programlar ile bir eğitim görevi gördü.⁶³⁸ Daha telefon bu dönemde yaygınlaşmamıştı. Anadolu kentlerinden taşraya gazetelerin gelmesi bir-iki günü buluyordu. Yerel iletişim genellikle belediye hoparlörlerinden sağlanıyordu.⁶³⁹

Karayollarına önem verilmesiyle bu dönem de Türkiye'nin kıyı şeridinin ve doğal plajlarının turizme açılması sağlandı. Küçük kasaba ve köyler şehirlere bağlandı. Aynı zamanda iç ve dış turizmin açılmasına yol açtı. Tecritten çıkan halk hem para hem de yeni fikirlerle karşılaştı.⁶⁴⁰

Sağ çevreler DP'nin iktidara gelmesini bir halk hareketi olarak görmüştür. Bu bakış açısına göre DP kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik tüm "baskılara" karşı bir başkaldırıyı temsil ediyordu. Sol çevreler ise DP'nin başarısını, yükselmekte olan burjuvazinin farklı toplumsal kesimleri arkasına alma beceresi olarak görmüştür.⁶⁴¹

1950-1960' yıllar zihniyet dönüşümünün yaşandığı dönem olmuştur. Bu değişim alt tabakalara kadar inmeye başlamıştır. Gazeteler renklenmiş ve tirajları artmış, haftalık magazin dergileri çıkmaya başlamıştır. İlk sinema filmleri çekilmesi, basılan kitap sayısında artışlar, radyonun yaygınlaşması, Amerikan varlığı sayesinde yabancılarla tanışma, yabancı ürünlerle tanışma, zenginleşme ile gelen eğlence hayatının renklenmesi, turizme doğru atılmış ilk adımlar, İstanbul Hilton ve Vehbi

⁶³⁶ Bülent Aksoy, "Cumhuriyet Döneminde Devlet Radyosu'nun Türk Musikisi Üzerindeki Etkileri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 329.

⁶³⁷ "Radyo Günleri", *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*, Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.213.

⁶³⁸ B. Aksoy, 2002, s. 329.

⁶³⁹ C. Som, 2008, s. 49.

⁶⁴⁰ F. Ahmad, 1995, s. 164.

⁶⁴¹ N. Mert, 2007, s. 43.

Koç Divan otelinin açılışı bu değişimin örnekleri arasındadır.⁶⁴² İstanbul Hilton Otelinde, Ankara Jokey Kulübünde yılbaşı balosu verilmekte, dergiler de Hilton da düzenlenen çocuk balosuna yönelik eğlencelerden bahsedilmekteydi.⁶⁴³ 1955 yılında Anneler günü Türkiye’de kutlanmaya başlanmış, Olgunlaşma Enstitüleri tarafından yapılan defileler ve güzellik yarışmaları büyük ilgi görmüştür.⁶⁴⁴ Yabancı dans gruplarının sayısı artmış *Akis* dergisinde Türk- Amerikan Kadınları Kültür Derneği’nin düzenlediği “*Misafir Ağırlama Kolundan*” ve “*Çocuk Partileri Nasıl Verilir*” uygulamalı derslerinden bahsedilmiştir.⁶⁴⁵

Bu süreçte Amerikan Kültürü’nün etkisi toplum üzerinde hızla artmaktadır.1955 yılında yayınlanmaya başlayan “*Hayat Dergisi*”, meşhur Life dergisinden esinlenerek çıkmaya başlamıştır. 6 Nisan 1956 yılında ilk sayısı çıkan derginin kapağında o dönemin en ünlü aktrislerinden İsveçli güzel Anita Ekberg’in resmi vardır.⁶⁴⁶

⁶⁴² T. Demirel, 2007, s. 147.

⁶⁴³ *Akis*, 2. Şubat 1957, s. 24.

⁶⁴⁴ T. Demirel, 2007, s. 147.

⁶⁴⁵ *Akis*, 2 Şubat 1957, s. 25.

⁶⁴⁶ *Hayat*, 6 Nisan 1956.

SONUÇ

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti I. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'ndan doğmuştur. Bu yeni kurulan devletin felsefesi ve ideolojisi Osmanlı İmparatorluğundan farklı olmuştur. Kurtuluş Savaşından itibaren Mustafa Kemal Paşa tarafından şekillendiren bu ideoloji, ulus devlet anlayışına dayalı, laik ve çağdaş bir devlet kurma fikriydi. CHP, yirmi yedi yıllık iktidarı boyunca kültürel devrimlerini bu ideoloji çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Bu devrimlerin amacı toplumu olabildiğince hızlı bir şekilde modern ve çağdaş devletler seviyesine yükseltmektir. Jakoben bir anlayışla hızlı bir şekilde eğitim ve kültür alanında devrimler yapılmıştır. Özellikle eğitim alanında yapılan devrimlerin amacı ulus bilincini taşıyan, laik ve çağdaş yurttaşlar yetiştirmektir. Bu devrimler yapılırken binlerce yıllık geleneksel kültürü karşısına aldığı için büyük bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye, II. Dünya Savaşına girmemesine rağmen, bu savaşın olumsuz ekonomik etkileri, devrimlerden hoşnut olmayan grupların muhalefeti, yirmi yedi yıllık CHP'nin yıpranışı ve Dünya da değişen güç dengeleri, CHP içinden çıkan DP'yi 1950 yılında iktidara taşımıştır. İlk defa Türk halkı kendi iradesiyle yönetimi değiştirmiştir. Bu durum halkın kendi gücünün farkına varmasına partilerin de iktidara gelmenin yolunun halkı hoşnut etmekten geçtiğini görmelerine olanak sağlamıştır. Politikalarını bu çerçevede şekillendirmişlerdir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan S.S.C.B. ve onun yaymaya çalıştığı "komünizm" ideolojisi DP tarafından en büyük tehdit olarak görülmüştür. DP'nin eğitim ve kültür politikalarının şekillenmesindeki etkenlerden biri bu olmuştur. Demokrat Partinin 1950-1960 yılları arasında kültür politikalarından akılda kalan en önemli icraatları din dersinin konulması ve Köy Enstitülerin ıslah edilmesi olmuştur. Komünizm tehlikesine karşı din ve maneviyatın güçlendirilmesi amacıyla okullara

seçmeli din dersi konulmuş ve İmam Hatipler açılmıştır. Yine komünist ideolojinin merkezleri olduğu gerekçesiyle Köy Enstitüleri ıslah edilmiştir.

DP, laikliği din ve vicdan hürriyeti olarak tanımlamıştır. Ayrıca “komünizme” karşı en büyük güç “din ve maneviyat” kavramının güçlendirilmesi olacağına inanmıştır. DP, CHP’nin aksine tepeden inmeci bir anlayışla değil halktan gelen taleplere göre politikalarını şekillendirmiştir. İlk etapta halkın büyük bir teveccühünü kazanmasını sağlayan ezanı Arapçalaştırması, radyodan Kuran ve ilahiler okunmasını sağlaması, hacılara döviz tahsis etmesi, din önderlerine saygı göstermesi halkın DP’ye olan bağlılığını artırmıştır. DP’nin bu politikaları kimi çevreler tarafından dinin siyasete alet edilmesi olarak adlandırılmıştır. Kimi milletvekillerinin söylemlerine ve eylemlerine bakıldığında bu eleştiriler hiç de haksız değildir. DP’li bazı milletvekilleri konuşmalarında ve eylemlerinde kimi çevrelere hoş görünmek adına dini siyasete açıkça alet etmişlerdir. Fakat bunlara bakıp DP kurucularını rejim düşmanı veya laiklik karşıtı ilan etmek doğru değildir. Özellikle Celal Bayar laikliğin tehlikeye düştüğü durumlarda açıkça tavrını göstermiştir. Atatürk Koruma Kanununun çıkarılması ve Anıtkabir’in yapılması bu yolda atılan adımlar olmuş, Laik Cumhuriyet’e sahip çıkılmıştır. Hatta rejimi tehdit eden hareketleri cezalandırılmıştır. DP’nin Cumhuriyet’in temel dinamiklerini zayıflattığı doğru değildir.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ve İngiltere, S.S.C.B.’ye karşı Türkiye’ye destekleme kararı almıştır. Truman Doktrini ve Marshall Yardımları çerçevesinde ABD’nin etkileri Türkiye’de her alanda hissedilmeye başlamıştır. Kore Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin NATO’ya girmesi, askeri tesislerin ve marketlerin açılması, yabancıların ülkeye gelişi ve eğitim için Türk öğrencilerin ABD’ye gitmesi bu ülke ile etkileşimi daha da artırmıştır. Marshall Yardımı ile tarım, sanayi ve ticaret alanında yaşanan refah tüm toplumun yapısını değiştirdi. Köyden kentte göç hareketleri başladı. İletişim ve ulaşım alanında yaşanan gelişmeler kültürel gelişmeyi artırdı.

Bu dönemde basılan kitap, gazete ve dergi sayıları artmış, resim ve heykel alanında yurtdışı ve yurt içi birçok sergi düzenlenmiştir. DP döneminde birçok sanatçı Avrupa ve ABD’deki eğitimlerinden sonra ülkeye dönmüş ve bu sanatçılar

Batı kültürünün Türk toplumunca tanınmasında etkili olmuştur. DP söylemlerinde muhafazakâr gibi gözükmeye karşın ABD ve Batı kültürü etkisine karşı koymamıştır.

ABD ile gelişen ilişkiler çerçevesinde bu ülkeden birçok eğitim uzmanı, getirilmiş ayrıca eğitim almaları için Türk uzmanlar ABD'ye gönderilmiştir. ABD'li uzmanların raporları çerçevesinde eğitim yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır. Gelişen sanayi ve tarım için nitelikli insan yetiştirmek amacıyla meslek okulları ve dört önemli bölgeye üniversiteler açılmıştır. Özellikle açılan bu üniversiteler kuruldukları bölgelerin kültürel hayatında önemli etkileri olmuştur. DP ilköğretimi ve ortaöğretimi daha çok nicelik olarak ele almıştır. DP'nin öğretmen ihtiyacını karşılama amaçlı projeleri başarılı olamamış eğitimin niteliğinin her geçen gün azalmasına neden olmuştur.

DP döneminde izlenen Kültür Politikalarının, Atatürk döneminde izlenen kültür politikalarından çok farklı olmadığını görmekteyiz. Atatürk döneminde, hedeflenen çağdaş devletler seviyesine çıkma ideali, DP döneminde de sürdürülmüştür. Batı ile olan etkileşimin artması ve kültür politikalarına yansımaları bunun en büyük kanıtı olmuştur.

Sonuç olarak bu dönemin kültür politikalarının oluşmasında iç ve dış dinamikler etkili olmuştur. DP, cumhuriyetin ilk başlarında benimsenen çağdaş, laik ve ulus bilincine sahip bireylerden daha farklı olarak dini ve maneviyatı güçlü bireyler yetiştirilmesi amaçlamıştır. Eğitim ve kültür politikalarını buna göre şekillendiren DP kimileri tarafından göklere çıkarılırken kimileri tarafından “cumhuriyet değerlerini” yok etmekle suçlanmıştır.

KAYNAKÇA

1.TELİF ESERLER

AĞAOĞLU, Samet; *Arkadaşım Menderes, İpin Gölgesindeki Günler*, YKY, İstanbul, 2011.

___; *Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükseliş Sebepleri*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

AHMAD Feroz; *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları , İstanbul, 1994.

—; *Modern Türkiyenin Oluşumu*, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1995.

AKIN, Rıdvan; “Türkiyede Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı” *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 16, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 911-922.

AKSOY, Bülent; “Cumhuriyet Döneminde Devlet Radyosu'nun Türk Musikisi Üzerindeki Etkileri.” *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 18 , Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 323-338.

AKŞİN, Sina; “Siyasal Tarih (1908-1923)” *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)* , Cilt 1, Milliyet, İstanbul, t.y., s. 27-122.

___; “Siyasal Tarih (1950-960)” *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)* , Cilt 1, Milliyet. İstanbul, t.y., s. 215-223.

AKYÜZ, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara, Pegem, Ankara, 2011.

ALANER, Bülent; “Cumhuriyet Döneminde Çok Sesli Müzik” , *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları , Ankara, 2002, s. 323-328.

ALBAYRAK, Mustafa; *Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti*, Phonenix, Ankara, 2004.

ARMAĞAN, Mustafa; *Türkçe Ezan ve Menderes*, Timaş, İstanbul , 2010.

ATAR Atilla, KATI, Aytaç, RENDA, Gürsel, ÖZSEZGİN Kaya; *Türk Plastik Sanatları*, Anadolu Üniversitesi A.Ö.F, Ankara, 1993.

ATATÜRK; *Söylev ve Demeçleri*, Cilt II. Ankara, 1997.

AYDEMİR, Şevket Süreyya; *İkinci Adam (1938-1950)*, İstanbul, Remzi, 2009.

BAŞAR, Erdoğan; *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, MEB, Ankara, 2004.

BAŞARAN, Cevat; "Çağdaş Müzeciliğimiz" *Akademik Araştırmalar 1*, Sayı 16, Ankara, 1996, s. 16-19.

BAYAR, Celal; *Başvekilim Menderes*, (Haz: İsmet Bozdağ), Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1968.

BERKES, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

BERNARD, Lewis; *Modern Türkiyenin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2008.

BEŞİNCİ MİLLİ EĞİTİM ŞURASI, MEB, İstanbul, 1991.

BOZDAĞ, İsmet; *Darağacında Bir Başbakan*, Truva, İstanbul, 2004.

CANLI, Cemalettin, BEYSÜLEN, Yusuf Kaan; *Zaman İçinde Bediüzzaman*, İletişim, İstanbul, 2012.

CHP; *XV.Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara, 1947.

DALKIRAN, Ahmet; "Levy'in Çağdaş Türk Resmine Katkısı" *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, Erzurum, 2012, s. 1-14.

DEMİREL, Tanel; *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2011.

DEMİRTAŞ, Bahattin; *Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler*, Akademik Bakış Dergisi, Ankara, 2008.

DEMOKRAT PARTİ TÜZÜK VE PROGRAMI, ANKARA, 1946.

DEMOKRAT PARTİ TÜZÜK VE PROGRAMI, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1952.

- DEWEY, John; *"Türkiye Maarifi Hakkında Rapor"*, İstanbul, 1939.
- DİE, *Milli Eğitim Hareketleri, 1942-1972*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara,1973.
- DİE, *Milli Eğitim Hareketleri, 1927-1966*, Ankara, 1967.
- DOĞRU, Ömer Rıza; *"Komünistlikle Mücadele"* *Selamet*, Sayı 2, 9 Ocak 1948, s. 2.
- DOĞRU, Ömer Rıza; *"Komünizm İnsanlık İçin En Büyük Felakettir"*, *Selamet*, 26 Mart 1948, Sayı 38, s 7.
- EDİP, Eşref; *"İnkılap ve Din"*, *Sebilürreşad*, Sayı 15, 1948, 224-227.
- ERDEMİR, Sabahat; *Muhalefette İsmet İnönü,(1950-1956)*, Cilt 1, Sıralar, İstanbul ,1956.
- ___; *Muhalefette İsmet İnönü, (1956-1959)*, Cilt 2, Ekicigil, İstanbul, 1959.
- ERENEL, Latif; *"Kültür Kalkınmasında Köy"*, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1939, s. 5.
- ERGİN, Osman; *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Kültür Yayınları, İstanbul, 1977.
- ERGÜN, Mustafa; *"Cumhuriyetin 50. Yılında Halk Eğitimi"* *Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı*, Ankara üniversitesi, Ankara , 1974.
- ERİM, Nihat (1925-1979) *Günlükler*, Cilt 1, (Hazırlayan: Ahmet Demirel), İstanbul, 2005.
- ERİM, Nihat; *"Köylerimizin Kalkınması"*, *Ulus*, 22 Nisan 1947.
- EROĞUL, Cem; *Demokrat Partinin Tarih ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, İstanbul 2003.
- EROL, Turan; *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği*, İstanbul, Cem Yayınları, 1984.
- EVREN, Nazif; *Porrız Köyünden Köy Enstitülerine*, Gündoğan, Birinci Basım, Ankara, 1992.
- FENİK, Mümtaz Faik; *"Atatürk'ün Kurduğu Parti İmiş"*, *ZAFER*, 10 5 1952: s. 1.
- FENİK; *"Milliyetçiler Derneği ve Faşizm"* *ZAFER*, 25 Ocak 1951, s.1.
- FUAD, Köprülü; *"Alfabe İnkılabı"*, *Milli Mecmua*, C. 7, Ankara, 1926, s.75.
- GEDİKOĞLU, Şevket; *Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık, İstanbul, 1971.

- GÖKALP, Ziya; *Türkçülüğün Esasları*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1997.
- GÖKTEPE, Cihat; "Menderes Dönemi (1950-1960)", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 901-910.
- GÖREN, Ahmet Kamil. "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Türk Resim Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 273-292.
- GÜVEN, İsmail; "Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim ve Kültür Politikaları (1950-1960)" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kayseri, 1997.
- GÜZEL, Emircan; "Türkiye'de 1950-1960 Kültür Politikaları ve Müzelere Etkileri", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 2006.
- HOWARD, A. Reed; *Türkiye'de İslam ve Laiklik*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1994.
- İSFENDİYAROĞULLARI, Fethi. *Havadis*, 12 Ağustos 1960.
- KANAT, Halil Fikret; *Milliyet İdeali ve Topyekün Milli Terbiye*, Çankaya Matbaası, Ankara, 1942.
- KAPLAN, İsmail; *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi*, İletişim, İstanbul, 1999.
- KARACAN, Ali Naci; "Atatürk'ün Ruhu" *Milliyet*, 7 Haziran 1950,
- KARAKAŞ, Ömer; "Atatürk ve İnönü'nün İki Milli Eğitim Bakanı (Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel) Döneminde Kültür Siyaseti (1935-1946)", (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 2006.
- KARATEPE, Şükrü; *Tek Parti Dönemi*, İz Yayın Evi, İstanbul, 1997.
- KARPAT, Kemal; *Kimlik ve İdeoloji*, Timaş, İstanbul , 2009.
- KARPAT; *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş, İstanbul, 2013.
- KATOĞLU, Murat; "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür ve Sanat" *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, Cilt 1, yazar Sina Akşin, Milliyet, İstanbul, s. 417-519.
- KAYA, Yahya Kemal; *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Pegem, Ankara, 2009.

KELEŞ, Vedat; "Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği" *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2003, s. 1-17.

KERİMOĞLU, Zafer; "1946-1960 Arası Uygulanan Eğitim Politikası", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

KISAKÜREK, Necip Fazıl; *Benim Gözümde Adnan Menderes*, 7.Baskı, Büyük Doğu, İstanbul, 2008.

KOÇ, Nurgün; *Türk Kültür Tarihinde Köy Enstitüleri*, İdeal, İstanbul, 2013.

___ ; "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Radyo", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı 8, Ankara, 2012, s. 69-103.

KOÇAK, Cemil; "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, Cilt 1, yazan Sina Akşin, Cilt 1, Milliyet. İstanbul, t.y., s. 127-193.

KONGAR, Emre; *21. Yüzyılda Türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi*, İstanbul, 2006.

KORKMAZ, Zeynep; "Cumhuriyet Dönemi Bir Kültür Dili Olarak Türkçe", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, TDK Yayınları, Ankara, s. 651-653.

MARDİN, Şerif; *Türkiyede Toplum ve Siyaset Makaleler I*, İletişim, İstanbul, 2010.

MERİÇ, Cemil; *Umrandan Uygarlığa*, İletişim, İstanbul, 2002.

MERT Nuray; *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitapları, İstanbul, 2007.

NAL, Sabahattin; "Demokrat Partinin Din Siyaseti", *Ankara SBF Dergisi*, Cilt 60, Sayı 3, 2005: s. 137-171.

OĞUZ, Esin Sultan; "Türk Kültür Politikaları ve Kütüphaneler", (Yayınlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2010.

ONARAN, Âlim Şerif; "Eİlli Yıllık Cumhuriyet Döneminde Türk Sineması", *Cumhuriyetimizin 50. Yılına Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1973.

ÖDEKAN, Yayla; "Mimarlık ve Sanat Tarihi" *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, Cilt 1, Hazırlayan: Sina Akşin, Milliyet, İstanbul, t.y., s. 523-603.

ÖYMEN, Altan; *Öfkeli Yıllar*, Doğan, İstanbul, 2009.

ÖZDEMİR, Nutku; “Cumhuriyet Döneminde Türk Tiyatrosunu Geliştiren İlkadımlar”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974, s. 111-170.

___; “Darülbeydi ‘nin Oyun Seçimindeki Tutumu Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi Dergisi*, Ankara, 1970, s.69-139.

ÖZKAN, Salih; *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara; Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2010.

ÖZÖN, Nijat; *Türk Sinema Tarihi*, Doruk, İstanbul, 2012.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet; *Türkiye’de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1966.

“Radyo Günleri”, *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*, Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 213.

SARUHAN, Hüseyin; “Komünizme Karşı Duracak Ancak İslam'ın Kalesidir”, *Sebilürreşad*, 1948, s. 194-195.

SOM, Can; *Parazit Demokrasi, Demokrat Partinin Radyo Davası*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.

SUNAR, İlkay; “Demokrat Parti ve Popülizm”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim, İstanbul, 2003.

ŞAHİN, İsmail; “*Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim ve Kültür Politikaları (1950-1960)*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997.

ŞAHİNGİRAY, Özel; *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-195)*, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 1999.

ŞEKER, Tekin; *Türkiye’de Din Politikaları 1946-1954*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Kütahya, 2006.

ŞENER, Sevda; “Cumhuriyet Dönemi Tiyatro Yazarlığı”, *Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974.

TANİLLİ, Server; *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz*, 8.baskı, İdeal, İstanbul, 1996.

T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Devre 9.cilt 7,1951.

T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Devre 10.cilt 10,1956.

T.B.M.M. ZC, 6.Devre,I. İctima, C 10. 70 vd.

TİMUR, Taner; *Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Yayınevi, Ankara, 2003.

TOKER, Metin; *Demokrasimizin İsmet Paşa Yılları(1944-1973), Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bigi Yayınevi, Ankara ,1998.

TOKER—; *Demokrasimizin İsmet Paşa Yılları(1944-1973):DP'nin Altın Yılları (1950-1954)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

TONGUÇ, İ. Hakkı; *Eğitim Yoluyla Canladırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul,1947.

TUNAYA, Tarık Zafer; *İslamcılık Akımı*, Simavi, İstanbul 1991.

—; *Türk Siyasi Hayatında Batılışma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2004.

TURAN, Refik; “Kültür Alanında Gelişmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi*, Ankara, 2012, s. 189-315.

TURAN, Şerafettin; *Türk Devrim Tarihi*, Cilt 4, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

UNESCO (1982).

portal.unesco.org./cultere/en/files/12762/11295421661mexico_end.pdf./mexico_en.pdf,e rişim, 27.4.2014.

YAMAN, Zeynep Yasa; “1950'li Yılların Sanatsal Ortamı ve Temsil Sorunu”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 79, Ankara, 1998, s. 94-135.

—; “Cumhuriyetimizin İdeolojik Anlatımı Olarak Anıt ve Heykel”, *Sanat Dünyamız Heykel Özel Sayı 82*, Ankara, 2002, s. 155-171.

—; “Siyasal Estetik Gösterge Olarak Kamusal Alanda Heykel” *ODTÜ Dergisi*, Ankara, 2011, 69-98.

YAVUZ, Fehmi; *Din Eğitimi*, Yeni Gün Matbaası, Ankara, 1968.

YETKİN, Çetin; *Türkiye'de Tek Parti Dönemi (1930-1943)*, Altın Kitaplar, İstanbul,1983.

YÜCEL, Serhan; “Menderes Dönemi Ve Demokrasiye Geçiş”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002,s. 835-854.

ZEYREK, Şerafettin; “Köy Enstitülerin Kuruluş ve Kapanış Nedenleri” *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Adana, 2004, s. 73-81.

ZÜRCHER, Eric Jan; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim, İstanbul, 1993.

2. GAZETELER VE DERGİLER

AKİS

CUMHURİYET

HAYAT

MİLLİYET

ULUS

VATAN

ZAFER

4. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kucuk_Sahne. (26.12.2013).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Turkiye_milli_egitim_bakanlari_listesi, (26.01.2014).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Devlet_Tiyatrolari_Genel_Mudurlu, (05.06.2014).

<http://www.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1269/unite09.pdf>,(06.06.2012).

EKLER

K A D I N

Sosyal Hayat

Zevkli bir ders

Geçen hafta Cuma günü Refia Atasagunun Kavaklıdere'deki evine Foto muhabirleri bütün davetlilerden daha evvel geldiler. Flaşlar kucaklarında, yanyana oturdular ve beklemeye başladılar! Merdivenlerde adım sesleri ve gülüşmeler vardı. NShayet misafirler göründü. Bunlar renk renk kabarık etekler giymiş, minimini küçük kızlardı. Ev sahibesinin elini sıkarak sızma aynanın karşısına geçip eteklerini kaldırıyor ve Şilponlarını kabartıyorlardı. İçeriki salonda güzel bir çay sofrası hazırlanmıştı.

Türk - Amerikan Kadınları Kültür Derneğinin Misafir Ağırhama kolu "Çocuk partileri nasıl verilir" isimli tabiki bir ders hazırlanmıştı. Bu derste çocuklara yeni oyunlar öğretilecek ve anneler sohbet ederken onların da hoşça vakit geçirmeleri temin edilecekti..

Tanışma ve birkaç oyun

Çocuklar birbirleriyle tanıştırılmaları. Fakat gene de hepsi annelerinin, eteğinin dibinde durarak uzaktan birbirlerini tetkik etmeyi tercih ediyorlardı. İlk anda zorlama yapmak doğru değildi. Nasıl olsa birazdan, kendi kendilerine anlaşacak ve adeta at koşuracaklardı. Misafir Ağırhama kolunun Amerikalı Başkanı Mrs Clarke şimdilik onları birer şekerle oyalamayı tercih ediyordu. Fakat biraz sonra ayakkabılarını çıkararak dizleri bükmeden dört ayak üstünde koşmayı çocuklara öğretecekti ve kabarık pembe entarili küçük Yasemin

Kavaklıdere'deki toplantıda, çocuklar oyun öğreniyor
Büyükler için tadını daha iyi çıkardılar

Gökoğlu büyük bir maharetle hocasını taklit edecekti.

"İkinci oyun, nisbeten daha sakin bir oyundu. Çocuklar iki gruba ayrılmışlar ve karşılıklı yere oturmuşlardı. Herkes olanca kuvveti ile, ortadaki bir balonu üflüyordu. Böylece karşı tarafa gol atan kazanıyordu.

Daha oynanacak birçok oyun vardı. Küçük Michelle Clarke galiba en çok mendil kapmaca oyununu sevmişti. Zeynebe gelince, kaşığındaki patatesi düşürmeden koşma işine başlamıştı. Tabii bazan patatesi eliyle tutuyor ve sorup, yoluna devam ediyordu. Çocuklar bu oyunları öğrenirken iyice kaynaşmışlardı. Yandaki salona geçivermekte sözbirliği etmiş gibi, birden ortadan kayboldular.

Annelere ders

Ders almak sırası annelere gelmişti. Misafir Ağırhama kolunun Türk Başkanı Refia Atasagun, annelere istedikleri izahatı verirken, birçok yeni oyunlar öğrenildi. Meselâ çocuklar yere halka olarak oturtuluyordu ve hepsinin eline birer patates veriliyordu. Yalnız çocuk miktarından bir patates eksikti. Müzik başlıyor, ve bu müzikle çocuklar patatesleri birbirlerine geçirmeğe başlıyorlardı. Müzik durduğu anda, patatesi alamayan çocuk oyundan çıkarılıyordu ve oyun gene bir patates daha eksiltilecek devam ediyordu, en son patatesle kalan kazanıyordu. "Sardalya balığı" oyununda ise saklanan çocuğu bulan çocuk onun yanına saklanıyordu ve neticede çocuklar sardalya gibi istif edilmiş vasiyette bir yerde bulunuyorlardı. Kız ve oğlan çocuklarının bulunduk -

Çocukların çay masası
Usluluk mükâfata

lan toplantılarda, kız çocukları birer ayakkabılarını çıkarıyorlardı ve onları bulan oğlan çocukları sahiplerinin ayağına geçiyorlardı. Tabii sona kalan dona kalıyor ve oyunu kaybediyordu.

Sofra

Refia Atasagun annelere daha birçok oyunlar öğretecekti. Çünkü eünde kaim bir kitap vardı. Fakat bu sırada yandaki odada oyuncaklarla oynayan çocuklar salona hücum ediyorlardı. Bir ses duyuldu:

"— Ben acıktım!"

Sofra zaten çoktan hazırıldı. Tavandan indirilmiş pembe kâğıt kurdeleler masayı dört bir taraftan yaka-lamış gibi duruyordu. Mademki çocuk toplantısı idi, masa yalnız çocuklara aitti. Orada herşey renkli ve güzeldi. Her çocuğun önünde kâğıttan renkli tabaklar, gene kâğıttan şekerlikler vardı.. Zaten gayet zevkli ve iç açıcı masa örtüsü de kâğıttandı. Çocuklar neşe ile karınlarını doyururken anneler büfenin üzerindeki çayları aldılar ve gine büfenin üzerinde duran kâğıt tabaklara kendi kendilerine servis yaparak koltuklara yerleştiler. Artık serbest saat gelmişti. Türk ve Amerikalı anneler her mevzu üzerinde konuşuyorlardı.

Kaynaşma

Yemek bitince Mrs Clarke çocuklara birer düdük dağıttı. Ev sahibi olan tek erkek çocuk Hakkı Atasagun yandaki odada trenim kurcalarken kızlar onun etrafını sardılar ve düdüklerini çalmaya başladılar.

Birkaç dakika sonra da kaynaşma tam olmuştu. Odalar birbirine karıştı. Çocuğun biri masanın altına saklanırken, diğeri kanapenin altından çıkıyordu. Kaynaşma olduktan sonra anneler için, yapılacak yegâne şey bu kaynaşmaya katılmaktan ibaretti.

Atatürk'ü Koruma Kanunu müzakere inde münakasalar

Bir çok D P Milletvekili tasarının aleyhinde bulundular ve antidemokratik olduğunu söylediler. C H. P. liler müzakerelere iştirak etmediler.

Hâmit Şevket İnce, memlekette bir âsâyışsizlik havasının estiğini söyledi

Ankara, 10 (Telefonla) — Adalet encümeninin bugünkü toplantısında Atatürkü Koruma lâyihası üzerinde çok hararetili münakaşalar oldu. Bilhassa bugünkü içtima çok fırtınalı geçti. Hâmit Şevketle muhtelif hatipler arasında çok ağır söz düelloları cereyan etti. Bugünkü münakaşalar bilhassa Demokrat Partili milletvekilleri arasındaydı. Encümende Halk Partili milletvekilleri bahar havasını bozmamak için müzakerelere dahi iştirak etmediler.

Komisyondaki kişiden maksat yaşıyan şahıslardır. Atatürk hâki helâke serilmiş bir milletin mihirâkı ve mihirâbıdır.

Hâmit Şevket İnce bu arada memlekette bir asayışsizlik havasının estiğini, 31 martı hatırladığını belirtti. Bunun üzerine Samet Ağaoğlu Hâmit Şevketin sözlerini şiddetle reddetti. Memlekette bir asayışsizlik ve karanlık günler arifesi havasının hüküm sürmediğini belirtti Hâmit Şevket tekrar söz aldı. Bu esnada Celâl Yardımcı ile arasında çok ağır bir münakaşa cereyan etti. Her an alevlenen münakaşa komisyon başkanının ve hazır bulunsunların müdahalesiyle bastırıldı.

Hâmit Şevket İnce, Atatürk'ün heykeline yapılacak bir tecavüzü yalnız Türkiye'deki değil bütün dünyadaki milyonlarca müslümanın tecviz edemeyeceğini belirtti. Muhlis Tımay, Salim Serçeden sonra hükümet adına konuşacağını belirten Samet Ağaoğlu, Atatürk'ü Koruma kanununun hazırlanmasında son günlerdeki hâdiselerin âmîl olduğunu ve hükümetin bunu ayrı bir lâyiha hâlinde Meclise getirdiğini söyledi. Adalet Bakanı, bir şahıs hakkında bir kanun çıkarmanın hukuk prensiplerine aykırı düşmeyeceğini anlattı.

Muammer Obüs, Adalet Bakanının izahından Atatürk heykellerine yapılan tecavüz hâdiselerinin on ikiyi geçmediğini, bu kadar mevzil birkaç hâdiseye için kanun çıkarılmıyacağını, nitekim 12 hâdiseden ancak ikisinin failinin yakalanmış olduğunu söyledi. Bu mahdud hâdiseler anarşi ifade ediyorsa bunu hükümet lâyihasının önlemeyeceğini belirtti ve antidemokratik olduğunu söyledi.

Hüseyin Ortakçoğlu da, Hâmit Şevkete cevap vererek, kanun

yaparken hissiyata değil aklı ve mantığa dayanmak icap ettiğini, tarihe mal olacak şahıslar hakkında ancak tarihin söz söyleyeceğini ve böyle bir tasarının kabul edilemeyeceğini ifade etti.

Celâl Yardımcı, bu kanunun Anayasaya aykırı olduğunu belirtti. Hislerimizi kanunun üstünde tutmalıyız, dedi ve tasarının reddini istedi.

Hâmit Şevket İnce ezcümle şöyle dedi:

— Ölen şahsa kişi denmez. Anayasadaki kişiden maksat yaşıyan şahıslardır. Atatürk hâki helâke serilmiş bir milletin mihirâkı ve mihirâbıdır.

Hâmit Şevket İnce bu arada memlekette bir asayışsizlik havasının estiğini, 31 martı hatırladığını belirtti. Bunun üzerine Samet Ağaoğlu Hâmit Şevketin sözlerini şiddetle reddetti. Memlekette bir asayışsizlik ve karanlık günler arifesi havasının hüküm sürmediğini belirtti Hâmit Şevket tekrar söz aldı. Bu esnada Celâl Yardımcı ile arasında çok ağır bir münakaşa cereyan etti. Her an alevlenen münakaşa komisyon başkanının ve hazır bulunsunların müdahalesiyle bastırıldı.

Remzi ğuz Arık da ezcümle şöyle dedi:

— Atatürk henüz tarihi bir şahıs değildir. Çünkü ölümünden on bir sene geçmiş bir şahsın tarihe karıştığını söylemek doğru olamaz. 14 mayıstan sonraki halimizi ve hâleti ruhiyemizi Adalet komisyonunda cereyan eden bu münakaşa belâğ bir şekilde göstermektedir. Atatürk'ü putlaştırıp 14 mayıstan evvelki âlem henüz bunun fikriyatını yapamamıştır. Onun nimetlerini patlayın caya kadar tükün insanlar Atatürk'ün emaneti olan inkılâbı durulastırıp millete sindirmek imkânını aramış olsalardı bugün demokrat hükümet böyle ağır bir vaziyette karşıya bira-kılmamış olurdu. Bunlar tel'in edilecek insanlardır. Atatürk'ün başı kırılacak kanunla müdafaa edilecek bir insan gibi karşımıza çıkması çok acıdır.

Komisyondaki hava harikulâde elektrikli idi. Bu itibarla öğleden sonra grup toplantısı olmasına rağmen celse 13,30 a kadar devam etti. Komisyon önümüzdeki günlerde tetkiklerine devam edecektir.

Komünistler Korede viâınak yapıyorlar

Bir habere göre Rusların 100000 askeri Mançuryada hareket hâlinde bulunuyor

Nevyork 10 (Radyo) — Kore cephesinden alınan haberlerde, Kvuçon bendlerinin açılması meydana gelen büyük göl civarında Birleşmiş Milletler kuvvetleri ilerlemelerine devam etmektedirler. Komünistlerin bu ilerlemeleri durdurmak için muhtelif taarruzlar yaptıkları bildirilmektedir. Sinuju kasabası civarında komünistlerin yaptıkları yığınakları gittikçe genişlettikleri ve devamlı takviyeler aldıkları haber verilmiştir. Mançuryadan gelen komünist Çin takviye kitalarına karşı Amerikan uçakları şiddetli taarruzlar yapmışlardır.

Şehrimizde yapılacak yeni yollar

İstanbul ili dahilindeki yollar-

EK 2

11. 4. 1951 VATAN GAZETESİ- ATATÜRK'Ü KORUMA KANUNU MÜZAKERİSİNDE MÜNAKAŞALAR

SASURABERİ Ahmet Emin YALMAN YATIRIMCI CARŞAMBA 18 NİSAN 1951

CARŞAMBA 18 NİSAN 1951

DIAR

VATAN

GÜNÜN YAZISI - Paristeki talebimiz ve komünistler Yazın : NEBİL SARPEL Bugün İkinci sayfamızda

İngiltere Nereye Gidiyor

YAZAN: Ahmet Emin YALMAN

Bu işin özüne değinmek istiyorum. Kuvvetli bir emperyalist değil. Moskova... İngiltere'nin nereye gidiyor...

Adalet Encümeninde Atatürk'ü Koruma Kanunu kabul edildi

Salâhattin Âdil, Atatürk'e çok çirkin hücumlarda bulundu Başbakan verdiği cevaptaki Atatürk müstebit değil hatâskârdır dedi

Ankara, 17 (Telefonla) - Adalet Encümeni bugün toplanarak Adalet Encümeninde Atatürk'ü Koruma Kanunu kabul edildi...

Uzakşark Amerikan siyaseti değişmiyor

Yatırıma siyaseti asla bahis mevzuu değil, dinamik şekilde hareket edilecek

Kore'deki Birleşik Milletler askeri konseyi Genel Meclis'in Türkiye'den ayrılması... (Foto: İsmail Akın)

Bradley, Mac Arthur'ü takbih etti

(Kore harp muhabirimiz Selâm Akın'ın bildiriyor)

Kore'de bir yer 17 - Hain... Bradley'nin Mac Arthur'ü takbih etti...

MÜSLÜMAN KARDEŞLER KAPATILDI

Müslüman Kardeşler partisinin arzusuna yerine getirildi

Prof. Lutfülmülk... (Foto: İsmail Akın)

Vergi davası

(Yasa 73'ün sonuna)

Bir denizaltı, su yüzüne çıkmadı

Meng'de kaybolan bir İngiliz denizaltısının 75 kişilik mürettebatı... (Foto: İsmail Akın)

Mac Arthur'un meşhur mesajı

Kasırgalar yaratan mesajın metni

Genel Meclis'in meşhur mesajı... (Foto: İsmail Akın)

Türk birliğinin yeni zaferleri

Kıtalarmız yıldırdı

(Ardeşlerimizin haberleri... (Foto: İsmail Akın)

Yarın gazetemiz 8 sayfadır

Yarın gazetemiz 8 sayfadır

İngilizlerin Kızılılara saflığı malzeme

Amerikan Lejyonu Komutanı, Çine karşı olukun tatbik edilmesini gerektiriyor söyledi

Neşir 17 (Anka) - Amerikan lejyonu komutanı... (Foto: İsmail Akın)

ARKA PLANI

ESİ

Yarın gazetemiz 8 sayfadır

İngilizlerin Ortadoğu'daki siyaseti de tamamlanmış görünür...

Dışişlerimiz verilecek yeni veche kararlaştırılıyor

Paris ve Londra B. Elçilerimizin değiştirilecekleri haber veriliyor

Ankara 17 (Telefonla) - Paris, Londra, Roma ve Kahire...

Yarın gazetemiz 8 sayfadır

Yarın gazetemiz 8 sayfadır

İngilizlerin Kızılılara saflığı malzeme

Amerikan Lejyonu Komutanı, Çine karşı olukun tatbik edilmesini gerektiriyor söyledi

Neşir 17 (Anka) - Amerikan lejyonu komutanı... (Foto: İsmail Akın)

Vergi davası

(Yasa 73'ün sonuna)

Bir denizaltı, su yüzüne çıkmadı

Meng'de kaybolan bir İngiliz denizaltısının 75 kişilik mürettebatı... (Foto: İsmail Akın)

Mac Arthur'un meşhur mesajı

Kasırgalar yaratan mesajın metni

Genel Meclis'in meşhur mesajı... (Foto: İsmail Akın)

Türk birliğinin yeni zaferleri

Kıtalarmız yıldırdı

Yarın gazetemiz 8 sayfadır

İngilizlerin Kızılılara saflığı malzeme

Amerikan Lejyonu Komutanı, Çine karşı olukun tatbik edilmesini gerektiriyor söyledi

Neşir 17 (Anka) - Amerikan lejyonu komutanı... (Foto: İsmail Akın)

17 HAZİRAN 1950
Yıl 10 - No. 1040
Fiyatı Her Yerde 10 Kurus

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

ULUSUN ABONE ŞARTLARI

Mevkîlet içi	Mevkîlet dışı
12 aylık 25 lira	12 aylık 35 lira
6 aylık 15 lira	6 aylık 25 lira
3 aylık 8 lira	3 aylık 15 lira

İnönü'yi ziyaret eden heyetler
Tunus, Cebel ve Hayma sadan gelen heyetler dün C.H.P. Grup T. Bakanlar Kurulu'nda görüşmeler yaptılar.

Kıssadan hisse
Hüseyin Cahit YALÇIN
Milliyet Gazetesinde Hakkında Birkaç başlık altında yazılan yazıya karşılık...
Hüseyin Cahit YALÇIN
Milliyet Gazetesinde Hakkında Birkaç başlık altında yazılan yazıya karşılık...
Hüseyin Cahit YALÇIN
Milliyet Gazetesinde Hakkında Birkaç başlık altında yazılan yazıya karşılık...

İstikrar bekliyoruz
Bir taraftan devri sabık yaratmamak
vaadiyle işe başlarken bir taraftan geniş
bir tasfiye hareketine girişmek yurtta
huzursuzluk yaratıyor
Yeni tayınlara dair söylentiler
Umum Müdürlüklerde de değişiklik bekleniyor

Amerika'nın Formoza hakkında kararı
Adanmış Amerika'nın Uzak Doğu müdafaa sistemi içine alınması muhtemel görülüyor
İnönü Armağanı ve Ansklopedisi
Millî Eğitim Bakanı Ansklopedinin ismini değiştireceği, diyor

Eski ve yeni güçleşler
Eskiden pehliyanlar saatlerce, ta yeniliçiyeye kadar güreşirlerdi, şimdi işi idare ediyorlar
Halkevleri tahsisatı
C.H.P. İstanbul İl Baskanı bir demec verdi
Bugün Ramazan ayının birinci günü

Aşkeri Veteriner Akademisinde gıda kontrolü kursunu bitirenler

Meclisteki görüşmeler Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı

C.H.P. Meclis Grubu Mevcüsü, Grupun Türkiye ezan arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmağa taraftar olmadığını bildirdi

Sözleri, millî gurur bu konuyu kendilerinin halledeceğine güvenerek Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasını C. H. P. nin aleyhtar olmayacağını söyledi

Büyük Millet Meclisi dün saat 15'te Baskan, vâkillerden Hüsnü İsmail Demirel'in başkanlığında toplanan ve Türk Ceza Kanununda Arapça ezan okuma yasağına ilişkin maddelerin kaldırılması için görüşmeler yaptı. Meclis Grubu Mevcüsü, Arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmağa taraftar olmadığını bildirdi.

İstikrar bekliyoruz

Bir taraftan devri sabık yaratmamak vaadiyle işe başlarken bir taraftan geniş bir tasfiye hareketine girişmek yurtta huzursuzluk yaratıyor

Yeni tayınlara dair söylentiler

Umum Müdürlüklerde de değişiklik bekleniyor

Demokrat Parti Hükümetinin vaadetine rağmen memleketin geniş bir tasfiye hareketine girişmesi umumi olarak, geniş ahlak ve disiplinli yönetimle mümkün görünmektedir. Bu tasfiye hareketine girişmek veya yerlerini değiştirmek kimden emretir bilmemiz. Yeni tayınlara dair söylentiler, devri sabık yaratmamak vaadiyle işe başlarken bir taraftan geniş bir tasfiye hareketine girişmek yurtta huzursuzluk yaratıyor.

Bulgarların bir notası

İslediği cinayet sepherleri bize yüklenmeye çalışıyorlar

İslediği cinayet sepherleri bize yüklenmeye çalışıyorlar. Bulgaristan'da yaşanan cinayetler, Türkiye halkını üzdü. Bulgaristan'da yaşanan cinayetler, Türkiye halkını üzdü. Bulgaristan'da yaşanan cinayetler, Türkiye halkını üzdü.

İşçi Sigortaları Genel Kurulu

Temsilciler, primler, sigortalılar, hafta tatili hakkında görüşlerini açıkladılar

İşçi Sigortaları Genel Kurulu, İstanbul'da toplandı. Temsilciler, primler, sigortalılar, hafta tatili hakkında görüşlerini açıkladılar.

Eski ve yeni güçleşler

Eskiden pehliyanlar saatlerce, ta yeniliçiyeye kadar güreşirlerdi, şimdi işi idare ediyorlar

Eskiden pehliyanlar saatlerce, ta yeniliçiyeye kadar güreşirlerdi, şimdi işi idare ediyorlar. Yazarı: Celal Davud ARIBAL.

Mısabakalar sona eriyor

Millî Eğitim Bakanlığı'nın Mısabakalar yarışmaları sona eriyor.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın Mısabakalar yarışmaları sona eriyor. Yarışmaların başarılı geçtiği belirtiliyor.

Bugün Ramazan ayının birinci günü

Bugün Ramazan ayının birinci günü. Müslümanlar için mübarek bir gündür.

Bugün Ramazan ayının birinci günü. Müslümanlar için mübarek bir gündür. Ramazan ayının başlamasıyla birlikte oruç tutulmaya başlanacaktır.

Aşkeri Veteriner Akademisinde gıda kontrolü kursunu bitirenler

İstanbul'da düzenlenen gıda kontrolü kursunu başarıyla tamamlayan öğrenciler.

Aşkeri Veteriner Akademisinde gıda kontrolü kursunu bitirenler. Kursun başarılı geçtiği belirtiliyor.

Halkevleri tahsisatı

C.H.P. İstanbul İl Baskanı bir demec verdi

Halkevleri tahsisatı. C.H.P. İstanbul İl Baskanı bir demec verdi. Demec, halkevlerinin tahsisatı hakkında yapıldı.

BAKİŞLAR

Bizim muhalefetimiz

BAKİŞLAR. Bizim muhalefetimiz. Muhalefetin görevi, iktidarı denetlemektir.

Maskeli Tehlike

YAZAN: Ahmet Emin Yalman
Dün gece (bu hafta) — Dün gece (bu hafta) — Dün gece (bu hafta) —

Vatan ekibi vazifesini tamamladı

Ek kamada Bursa, İzmir, Antalya, Merzif, Adana ve... Vatan ekibi vazifesini tamamladı...

Analet komisyonu Komünistlere ölüm cezasını kabul etti

Komiyon, Komünistlere cezalandırma maddedeki «Cebir» unsurunu çıkardı
Halil Özyörük, Fuat Hulüsi Demirelli, Osman Talat İltekin, Mesut Güney ve Hamit Şevket İnce «cebir», unsurunun tasarıdan çıkarılışına muhalif kaldılar

C. H. P. kurultayında oturan delegeler

«Rus notası, çürük bir iddia mahiyetindedir»

Dişleri Bakanlığı, Ortadoğu Komutanlığının Birleşmiş Milletler anayasasına uygun olduğunu ve tedafii maksatlara istinad ettiğini bildiriyor

Dört devlet nota hakkında görüşecek

Dün bir konuşma yapan Mareşal Tito

C.H. Partisi Kurultayı müfritlere cephe aldı

Ekrem Tur'un tekrar partiyeye alınması teklifi şiddetli münakaşalardan sonra reddedildi
Muhiddin Baha Pars şiddetli hücumlara uğradı

Ekrem Tur

Antakya Vali Konagına Hırsız girdi

Antakya 27 — Dün gece bir evde bulunan altın ve gümüş eşyaları çaldığı bildirildi.

Barkley ve Türk askerleri

General Yazıcı, Komünistler müttefik hatlarını yarıyor oldukları dedi

Bütün bu münakaşada her iki tarafta da...

Bütün bu münakaşada her iki tarafta da... (Continuation of the article from the top left)

Tito, sulhun tehlide uğradığını söyledi

«Sovyet sülh teklifleri muhtemel bir mütecavizin gerisinde saklandığı maskeden başka bir şey değildir.»

Büyük Millet Meclisindeki münakaşalar...

Büyük Millet Meclisindeki münakaşalar... (Continuation of the article from the top left)

Kugudan çıkarılan cesedin hüviyeti tesbit edildi

Hâdiseden sanık olarak üç kişi nezaret altına alındı. Jandarma Komutanı vaka hakkında bizzat meşgul oluyor. Failin bugün yakalanması muhtemel

Evvelki gün Kazlıçeşme ile alkallılar, her iki tarafın da... (Continuation of the article from the top left)

Bir çocuk diri diri gömüldü

Adana 27 (Ank) — Şehirli Döğmevinde garip bir doğum... (Continuation of the article from the top left)

Cinayetten Sanık kadın Teklif edildi

Medicidköyünde Yenilöz sokak... (Continuation of the article from the top left)

Tüzük Komisyonu Divanı kaldırdı

Her üç ayda toplanacak bir yüksek kurul ihdası kararlaştırıldı

Mahut spor vecizesi

YAZAN: A. Adnen - Advor
Bugün ikinci sayfamızda

Fetih yıldönümü işlere bakılır

Kutlama Derneği Başkan gayemiz mütevazi bir hazırlanmaktadır

ÖZET

II. Dünya Savaşından sonra dünya güç dengeleri değişmiştir. Bu değişen Dünya'ya ayak uydurmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti 1946 yılından itibaren çok partili yaşama geçmiştir. CHP içinden çıkan dört milletvekili Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan Demokrat Parti'yi kurmuştur. 1950 yılında iktidarı devralan bu parti 1960 İhtilaline kadar ülkeyi tek başına yönetmiştir.

Demokrat Parti'nin kültür politikaları CHP'nin kültür politikalarından farklı bir çizgide gelişmiştir. Özellikle Truman Doktrini ve Marshall Yardımı çerçevesinde ABD ile sıcak ilişkiler kurulmuş bu ilişkiler çerçevesinde Amerikan kültürü toplumu etkilemeye başlamış, bu etkiler eğitim ve sanatın hemen hemen her alanında kendini hissettirmiştir.

Demokrat Parti'nin din dersini zorunlu hale getirmesi, imam-hatipler açması ve dini söylemleri CHP tarafından şiddetle eleştirilmiştir. CHP Demokrat Partinin laiklikten taviz verdiğini söylerken Demokrat Parti bunu din ve vicdan hürriyeti çerçevesinde değerlendirmiştir. Demokrat Partinin uyguladığı bu kültür ve eğitim politikaları günümüzde dahi hâlen tartışılmaya devam edilmektedir.

Arşiv Kayıt Bilgileri

Tezin Adı: Demokrat Parti Kültür Politikaları (1950-1960)

Tezin Yazarı: Serkan Gıyas ÇATALBAŞ

Tezin Danışmanı: Doç. Dr. Nurgün KOÇ

Tezin Konumu: Yüksek Lisans

Tezin Tarihi: 25.6.2014

Tezin Alanı: Tarih

Tezin Yeri: KBÜSBE – KARABÜK

Anahtar Sözcükler: Demokrat Parti, Kültür Politikaları, Din Politikaları, Atatürkçülük, Eğitim Kültür İlişkisi

ABSTRACT

After Second World War, power of balances changed. Turkish Republic, wishing to keep up with this changing world, has transitted to the multi-party system since 1946. Four parliamentarians from CHP, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü and Refik Koraltan founded Democratic Party. This party took over the government in 1950 and ruled the country alone until the revolution in 1960.

Culture policies of Democratic Party was different from CHP's. Within the frame of particularly Truman doctrine and Marshall aids, warm relationships were set up with USA. With these relationships American culture began to affect society, these effects were felt almost every field of education and art.

Democratic Party made religion lessons compulsory, opened religious high schools and made religious speeches which were criticized harshly by CHP. While CHP was claiming that Democratic party was appeasing secularism, Democratic party regarded it within freedom of thought and faith. Culture and education policies of Democratic Party are still discussed even at present time.

Arşiv Kayıt Bilgileri

Tezin Adı: Cultural Policies in Democratic Party Period (1950-1960)

Tezin Yazarı: Serkan Gıyas ÇATALBAŞ

Tezin Danışmanı: Doç. Dr. Nurgün KOÇ

Tezin Konumu: Master

Tezin Tarihi: 25.6.2014

Tezin Alanı: History

Tezin Yeri: KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler: Democratic Party, Culture Policies, Religion Policies, Kemalism, Relationship between Education and Culture

ÖZGEÇMİŞ

Serkan Gıyas ÇATALBAŞ 05.05.1976 yılında Bartın'da doğdu. İstanbul Fatih Ticaret Lisesi 'sini bitirdikten sonra İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünden 1997 yılında mezun oldu. Mezuniyetinden bu yana MEB kurumlarında çalışmaktadır. Temel ilgi alanı Türkiye Cumhuriyeti Siyasi ve Kültür Tarihi'dir.